

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ADİL DÜNYA
İNANÇLARININ DENETİM ODAĞI VE ANNE BABA TUTUMU
AÇISINDAN GELİŞİMSEL OLARAK İNCELENMESİ**

Uzm. Pelin ERDEM ÇEVİKBAŞ

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
DOKTORA TEZİ**

**ANKARA
2018**

**T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ADİL DÜNYA
İNANÇLARININ DENETİM ODAĞI VE ANNE BABA TUTUMU
AÇISINDAN GELİŞİMSEL OLARAK İNCELENMESİ**

Uzm. Pelin ERDEM ÇEVİKBAŞ

**Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı
DOKTORA TEZİ**

**TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Pınar BAYHAN**

**ANKARA
2018**

ONAY SAYFASI

ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ADİL DÜNYA İNANÇLARININ DENETİM ODAĞI
VE ANNE BABA TUTUMU AÇISINDAN GELİŞİMSEL OLARAK İNCELENMESİ

Pelin ERDEM ÇEVİKBAŞ

Danışman: Prof. Dr. Pınar Bayhan

Bu tez çalışması 22.06.2018 tarihinde jürimiz tarafından "Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı" nda doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı:

Prof. Dr. Nilgün METİN

Hacettepe Üniversitesi

Üye:

Prof. Dr. İsmihan ARTAN

Hacettepe Üniversitesi

Üye:

Prof. Dr. Esra ÖMEROĞLU

Gazi Üniversitesi

Üye:

Doç. Dr. Müdriye YILDIZ BIÇAKÇI

Ankara Üniversitesi

Üye:

Dr. Öğr. Üyesi Haktan DEMİRCİOĞLU

Hacettepe Üniversitesi

Bu tez, Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri tarafından uygun bulunmuştur.

19 Temmuz 2018

Prof. Dr. Diclehan ORHAN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**” kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19 / 07 / 2018

Pelin ERDEM ÇEVİKBAŞ

¹“**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**”

- (1) *Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*
- (2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*
- (3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir*

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Pınar BAYHAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Uzm. Pelin ERDEM ÇEVİKBAŞ



TEŞEKKÜR

Beni bugünlere her türlü fedakârlıkla getiren ve kimseden göremeyeceğim sabrı gösteren anneme, ablama ve babamın değerli hatırasına,

Beni motive etmek için her türlü yolu deneyen ve bana inancımı koşulsuz hissettiren canım eşime,

En az benim kadar heyecan duyan Nazmi ve Nurten Çevikbaş'a,

Her bir engeli aşmamda bana en büyük rehberliği yapan ve azmini bana aktaran sevgili danışman hocam Prof. Dr. Pınar Bayhan'a,

En umutsuz zamanlarımda bana destek olan Yağmur Değirmenci'ye, Çiğdem Kaymaz'a ve sevgili oda arkadaşlarıma,

Bana inanan dostlarıma,

Çok teşekkür ederim.

Büyük Atatürk'e...

ÖZET

Erdem Çevikbaş, P. Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Denetim Odağı ve Anne Baba Tutumu Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Programı Doktora Tezi, Ankara, 2018. Bu çalışma, 13–18 yaş grubunda bulunan ortaokul ve lise öğrencilerinin adil dünya inançları ve bu inancın ergenlikteki gelişimi hakkında bilgi edinmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda öncelikle ergenlerin adil dünya inançlarını ölçen orijinal bir ölçek geliştirilmiş, bu ölçek kullanılarak katılımcıların adil dünya inançları demografik değişkenler, denetim odağı ve anne baba tutumu çerçevesinde incelenmiştir. Veriler SPSS 22.00 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ebeveyn eğitim durumunun ergenlerin adil dünya inançlarını anlamlı derecede etkilemediği; adil dünya inancının ergenlik döneminde yaş ilerledikçe belli kırılma noktalarının varlığı çerçevesinde zayıfladığı görülmüştür. Ayrıca yaşamın çeşitli alanlarında (aile, okul başarısı, akran ilişkileri gibi) içten denetimli olmanın ve demokratik aile tutumuna sahip bir aileye mensup olmanın güçlü adil dünya inancına sahip olma ile ilişkili olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Adil dünya inancı, ergenlik, denetim odağı, anne baba tutumu, adil dünya teorisi, adalet.

ABSTRACT

Erdem Çevikbaş, P. Developmental Investigation of Middle and High School Students' Beliefs in a Just World in Terms of Locus of Control and Parental Attitudes, Hacettepe University Institute of Health Sciences Child Development and Education Program Doctor of Philosophy Thesis, Ankara, 2018. The aim of this study was to find out about adolescents' beliefs in a just world and the development of this belief among middle school and high school students aged 13–18. Within this context, an original scale measuring the fair world beliefs of the adolescents was developed first. Using this scale, participants' just world beliefs were examined in terms of demographic variables, locus of control and parental attitudes. The data were analyzed using the SPSS 22.00 program. Results reflected that gender, socio-economic level and parental education level did not significantly affect the just world beliefs of adolescents and just world beliefs weakened as adolescents got older - with some specific age breakpoints. It has also been found that adolescents with internal locus of control and parents with democratic parental attitudes is related to having a strong just world belief.

Keywords: Belief in a just world, just world hypothesis, adolescent, locus of control, parenting.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	iii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iv
ETİK BEYAN	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER	xi
TABLolar	xii
1. GİRİŞ	1
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. “Adil Dünya İnancı” Kavramı ve Temel Özellikleri	5
2.2. Adil Dünya İnancı Kavramının Yapısı ve Ölçümü	9
2.3. Adil Dünya İnancının Gelişimi	12
2.4. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı	15
2.5. Anne Baba Tutumları ve Ergenlik Dönemi	16
2.6. Adil Dünya İnancı ve Anne Baba Tutumları	18
2.7. Adil Dünya İnancının İşlevleri	21
2.8. Adil Dünya İnancı ile İlişkili Değişken ve Özellikler	24
3. GEREÇ VE YÖNTEM	29
3.1. Ön Çalışma	29
3.2. Ölçek Geliştirme Çalışmaları	30
3.2.1. Madde Yazımı ve Uzman Görüşleri	30
3.2.2. Pilot Uygulama	33
3.2.3. Katılımcı Grubu ve Ölçeğin Uygulanması	35
3.2.4. Geçerlik (Faktör Yapısı)	36
3.2.5. Güvenirlik	40
3.3. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği ile Yapılan Araştırma	40
3.3.1. Katılımcı Grubu	40
3.3.2. Veri Toplama Araçları	41
3.3.3. Verilerin Toplanması	44

3.3.4. Verilerin Analizi	45
4. BULGULAR	47
4.1. Adil Dünya İnancı ve Demografik Değişkenler	47
4.2. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı	53
4.3. Adil Dünya İnancı ve Anne-Baba Tutumu	55
4.4. Denetim Odağı ve Anne-Baba Tutumu	57
4.5. Bağımsız Değişkenler ve Adil Dünya İnancı: Modelin Anlamlılığı	59
5. TARTIŞMA	62
5.1. Adil Dünya İnancı ve Cinsiyet	62
5.2. Adil Dünya İnancının Gelişimi: Yaşın Etkisi	63
5.3. Adil Dünya İnancı, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Ebeveyn Eğitim Düzeyi	64
5.4. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı	65
5.5. Adil Dünya İnancı ve Anne Baba Tutumu	69
5.6. Bağımsız Değişkenlerin Adil Dünya İnancı Üzerindeki Açıklayıcılığı	72
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	76
7. KAYNAKLAR	81
8. EKLER	
EK 1. Onam Formu ve Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği Örnek Maddeler	
EK 2. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği	
EK 3. Onam Formları ve Aile Tutum Envanteri	
EK 4. Tez Çalışması İçin Alınan İzinler	
9. ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER

Şekil	Sayfa
2.1. Genel ve kişisel adil dünya inancının yaşlara göre gelişimi.	14
2.2. Adil dünya inancının alanyazındaki değişkenlerle ilişkileri.	28
3.1. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin faktör yapısı – Path diyagramı.	38
4.1. Genel ve toplam adil dünya inancı puanlarının sınıflara göre değişimi.	48
5.1. Adil dünya inancı üzerinde anlamlı etkisi olan değişkenlerin önem sırası.	74

TABLOLAR

Tablo	Sayfa
2.1. Alanyazında adil dünya inancını ölçmeye yönelik ölçekler.	11
3.1. Araştırma sürecinin aşamaları.	29
3.2. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin maddelerinin KGO değerleri.	32
3.3. Pilot uygulamada yer alan katılımcıların yaşa ve sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımı.	33
3.4. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin Genel Adil Dünya İnancı boyutunun pilot uygulama analiz sonuçları.	34
3.5. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin Kişisel Adil Dünya İnancı boyutunun pilot uygulama analiz sonuçları.	35
3.6. Ölçeğe ait regresyon ve t değerleri.	39
3.7. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin güvenilirlik katsayıları.	40
3.8. Yaş değerlerine ilişkin dağılım tablosu.	41
3.9. Demografik bilgilere ilişkin frekans dağılım tablosu.	41
4.1. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından sınıflar arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.	47
4.2. Yaş değerleri ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.	49
4.3. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından cinsiyetler arasındaki farklılığa ilişkin Mann Whitney U testi sonucu.	50
4.4. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından sosyo-ekonomik düzeyler arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.	51
4.5. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından ebeveyn eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.	52
4.6. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği İle Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.	53
4.7. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği İle Aile Tutum Envanteri puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.	55
4.8. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği İle Aile Tutum Envanteri puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.	57
4.9. Adil dünya inancına ilişkin regresyon analizi sonucu.	59
4.10. Bağımsız değişkenlerin adil dünya inancı üzerindeki etkileri	60

1. GİRİŞ

Adalet kavramı felsefe, tarih, hukuk, psikoloji gibi birçok temel alanda farklı açılardan geniş yer bulmuş; aynı zamanda da bireyin günlük yaşamında önemi yadsınamaz bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyin adalet kavramı ve süreçleriyle ilgili duygu, inanç, tutum ve davranışlarının incelenmesinin, özellikle sosyal psikolojinin önemli bir araştırma konusu olduğu görülmektedir. Özellikle de “eşitlik”, “hakçalık”, “bölüşüm” gibi adaletin farklı yönleri ele alınmaktadır.

İnsan bir haksızlığa uğradığında veya şahit olduğunda kendisine, “Bu dünyada adalet yok!” mu der yoksa kendini “Adalet yerini mutlaka bulacak.” diyerek teselli mi eder? İşte burada bireyin yaşamının, deneyimlerinin ve yaşadığı dünyanın adil olup olmadığına dair inançları devreye girer: Olumlu adalet yargılarını destekleyen eğilimlerden biri de “adil dünya inancı”dır (1). Bu kavramın mimarı Lerner (2), kişisel bir tür “hipotez” olarak gördüğü bu inancı şöyle açıklamaktadır:

“Adil dünya inancı hipotezi basitçe açıklanabilir: Bireylerin, insanların hak ettiklerini elde ettikleri bir dünyaya inanma ihtiyaçları vardır. Dünyanın adil olduğuna dair inanç, bireyin fiziksel ve sosyal çevresini tutarlı ve düzenliymiş gibi deneyimlemesini sağlar. Bu tür bir inanç olmasaydı bireyin kendini uzun vadeli hedeflere ve hatta günlük yaşamın sosyal olarak düzenlenmiş davranışlarına adanması zor olurdu.”

Adil dünya inancı ile ilgili alanyazında bu kavramın tanımı, içeriği ve yapısı belirlenmiş durumdadır ancak bu inancın hangi dönemde nasıl ortaya çıktığı ve deneyimlendiği önemli sorular olarak görülmekte, adaletle dair inançların öncülleri ve çıkış noktaları ile ilgili araştırmaların sayısının halen yeterli olmadığı görülmektedir; bu bağlamda adaletle dair inançların sosyalleşme sürecindeki gelişimi hakkında daha fazla araştırmaya gerek duyulmaktadır (3). Ayrıca, bireylerin adil dünya inançları açısından birbirlerinden büyük farklılıklar gösterdiği görülmektedir, dolayısıyla bu

inancı etkileyen etkenlerin ve durumların neler olduğu önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır (4).

Söz konusu birey için günlük yaşamda da yer bulan en önemli kavramlardan biri olan “adalet” e dair inanç olduğunda, bu inancın nasıl oluştuğu ve birey tarafından nasıl “inşa edildiği” önem kazanmaktadır. Bu bağlamda alanyazında, çocukluk döneminin bitişinin ve ergenlik döneminin başlangıcının adil dünya inancının gelişimi bağlamında çok önemli bir dönem olduğu belirtilmiştir (4). Türkiye’de adil dünya inancıyla ilgili olarak çocuklarla yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu eksikliğin yanı sıra, ergenlerle yapılmış çalışmaların da sayısının çok az olduğu görülmektedir. Yani ülkemize dair alanyazında adil dünya inancının ne başlangıcı ne de gelişimi ile ilgili bir bilgi bulunmaktadır. Ayrıca, herhangi bir sürecin çocukluk/ergenlikte gelişimi söz konusu olduğunda temel etkenlerden biri olan ana-baba tutumunun adil dünya inancıyla beraber ele alındığı herhangi bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Bu çalışmanın ana-baba tutumunu da ele almasının, bu açıdan önemli bir eksiği kapatacağı düşünülmektedir. Gelişimsel araştırmalarda en temel değişkenlerden yaş ve anne-baba tutumu haricinde temel bir değişken olan cinsiyet, çalışmanın değişkenleri arasında yer almamaktadır çünkü ilgili alanyazına bakıldığında, araştırmalar cinsiyetin adil dünya inancı üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı ile ilgili bulgular vermektedir (5).

Bir başka açıdan, adil dünya inancının, içeriği gereği sosyal ve toplumsal değişkenlerden ve unsurlardan etkilenen bir inanç olduğu düşünülebilir. Nitekim sosyal ve toplumsal değişkenlerle adil dünya inancı arasındaki ilişkiler ve bu tür değişkenlerin etkileri birçok araştırmada yer almaktadır (6)(7)(5)(8). Kültürler arası çalışmaların, adil dünya inancına dair önemli farklılıklara işaret edeceği düşünülmektedir – bu farklılıklar bir kültürün nasıl algılandığı ve anlaşıldığını etkileyen sosyal-toplumsal boyutlar bağlamında ayrıntılandırılabilir (8). Dolayısıyla, toplulukçu özellikleri barındırdığı düşünülen Türkiye’de adil dünya inancı kavramının çalışılması, alanyazına önemli bir katkı sağlayarak farklı sosyal çalışmalara yol açabilecektir.

Sonuç olarak bu çalışmada; çocukluk döneminin bittiği ve ergenliğin başladığı yaş olarak kabul edilebilecek 13 yaştan başlanarak, adil dünya inancının ergenlik dönemindeki gelişimsel durumu ve bu inanç açısından önemli olduğu düşünülen etkenlerle ilişkileri hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın bağımlı değişkeni adil dünya inancı, bağımsız değişkenleri ise yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim düzeyi, anne baba tutumu ve ergenlerin denetim odağıdır. Bu kapsamda araştırmanın temel problemi ve alt problemleri şöyle sıralanabilir:

Temel Problem:

- Anne baba tutumu ve denetim odağının 13–18 yaş grubundaki ergenlerin adil dünya inançları üzerinde etkisi var mıdır?

Alt Problemler:

- Ergenlerin adil dünya inançlarını ölçmek için geliştirilen ölçek; genel, kişisel ve toplam adil dünya inancını ölçmekte midir?
- Ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- Ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları yaşa ve sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- Ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- Ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları ebeveyn eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
- İçten veya dıştan denetimli olmaları ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları ile ilişkili midir?
- Anne babalarının tutumları ergenlerin genel, kişisel ve toplam adil dünya inançları ile ilişkili midir?
- Yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağı ergenlerin adil dünya inançlarını ne kadar açıklamaktadır?

Bu problem cümleleri bağlamında araştırmanın hipotezleri ise şu şekildedir:

- Ergenlerin adil dünya inançları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- Ergenlerin adil dünya inançları yaşa göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- Ergenlerin adil dünya inançları sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- Ergenlerin adil dünya inançları ebeveyn eğitim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermektedir.
- Ergenlerin adil dünya inançları ile anne babalarının tutumu birbiriyle ilişkilidir.
- Ergenlerin adil dünya inançları ile denetim odağı birbiriyle ilişkilidir.
- Yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağı bağımsız değişkenleriyle adil dünya inancı bağımlı değişkeninin oluşturduğu model anlamlıdır.
- Yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağı değişkenleri adil dünya inancını anlamlı bir şekilde yordamaktadır.

Ayrıca, Türkiye’de ergenlerin adil dünya inançlarına yönelik bir ölçek bulunmadığı için buna yönelik bir araç geliştirilmesi ve bu aracın geçerlik-güvenirlilik çalışmasının yapılması da araştırmanın amaçları arasındadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. “Adil Dünya İnancı” Kavramı ve Temel Özellikleri

Adalet, adaletsizlik ve bu süreçlerin neden olduğu tepkiler, duygular, adalet konusundaki tartışmalar, v.b. konular her insanın yaşamında üzerinde bir şekilde durduğu konulardır. Bireylerin yaşamında önemli yer tuttuğu düşünülen bu konularla ilgili olarak sosyal bilimin çeşitli alanlarında (örn. felsefe, psikoloji, sosyoloji, v.b.) birçok görüşün yer aldığı görülmektedir.

Adalet konusu ele alındığında, bireyi temel alarak çalışmalar üreten psikoloji, çocuk gelişimi, v.b. alanlarda ise bu kavramın öne çıkan yönünün, kişinin adalet konusundaki duygu ve inançları olduğu sonucuna varılabilir. Konunun önemine karşın, adaletsizlik içeren deneyimlerle ilgili çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir (9).

Adalet konusundaki düşüncelerimiz ve yargılarımız her zaman öznel ve kişisel deneyimler, tutumlar, eğilimler gibi etkenlerden etkilenir: olumlu adalet yargılarını destekleyen eğilimlerden biri de adil dünya inancıdır (1). Adil dünya inancı, kültürler arasında genellenebilir olduğu kanıtlanmış, özellikle yaşam boyu gelişim ile ilgili alanyazında da yaşam boyu (göreceli olarak) tutarlı olduğu vurgulanmış bir kavramdır(10). Sosyal psikolog Lerner (1980) tarafından tanımlanan “adil dünya inancı” kavramına göre, bireylerin *herkesin hak ettiğine kavuştuğu adil bir dünyaya* inanmaya ihtiyaçları vardır çünkü bu, onların fiziksel ve sosyal çevrelerinin tutarlı ve düzenliymiş gibi ele almalarını sağlamaktadır (1). Lerner (1998)’e göre, insanlar adaletle düşündüklerinden ya da kabul ettiklerinden çok daha fazla önem verirler ve bu kavram çoğu insanın yaşamında zaten hali hazırda olan bir güçtür (10).

Adil dünya inancını kavramsal olarak daha ayrıntılı açıklamak için öncelikle “inanç” kavramına değinilmelidir. İnanç, bir tür gerçek olarak algılama hali veya işlevidir (8). Adil dünya inancı kavramında da bireylerin “gerçekte öyle olmadığı halde adaletli şekilde iyi şeylerin iyi insanların, kötü şeylerin de kötü insanların başına geldiğine” inanmaları söz konusudur (10). Yani tanımda olduğu gibi, bir

durum gerçek olsa da olmasa da ona *bireysel bir inanç* söz konusudur. James (1890)'a göre, psikolojik açıdan bir inancın zıttı şüphe ve sorgulamadır; inançsızlık değildir (8). Dolayısıyla adil dünya inancı zayıf olan bireylerin bir tür inançsızlık değil, dünyadaki adalete dair bir şüphe duydukları ve bu durumu sorgulamakta oldukları söylenebilir.

Yine James (1890)'e göre inançlar, doğaları gereği başka her şeyden çok duygulara bağlıdır (8). Bu durumu Solomon (11) da çok önemsemiştir; hatta ona göre bireyin diğerkâmlığı ve bununla gelen adalet duygusu, merhamet gibi olumlu duyguların yanında kıskançlık, vb. birçok duyguyu ve hayal kırıklığına uğradığımızda hissettiğimiz tüm diğer güçlü duyguları da içerir (11). Bu açıdan bakılırsa, adil dünya inancını bireyin duygusal gelişimini ve duygu süreçlerini içeren bir inanç olarak da ele almak gerekmektedir. Nitekim burada duygusal açıdan dünyanın tutarlı, düzenli ve adaletli olduğuna dair bir “güven” söz konusudur. Ancak diğer insanlarla etkileşimlerinde dürüstlük ilkesiyle hareket eden bireyler, kendilerine adil davranılmasını bekleyebileceği için, adil dünya inancı bireylere dünyanın adilliğine dair tutarlı bir güven (güven burada duygusal bir yönelim olarak ele alınmaktadır) sağlamaktadır (12).

Bireyin adaletin yerini bulup bulmayacağı ile ilgili tahmini, dünya ile başa çıkmada neye inanmayı seçtiğine bağlıdır (11). Bu konuda Lerner (1980)'in görüşüne göre insanlar, günlük hayatlarına bir tür güven, umut ve geleceğe inanç duygusu ile devam edebilmek için adil bir dünyada yaşadıklarına inanmak isterler ve inanmak zorundadırlar (9). Başka bir ifadeyle adil dünya inancı, gerçekte böyle olmamasına rağmen adaletli şekilde *iyi şeylerin iyi insanların, kötü şeylerin de kötü insanların başına geldiğini* iddia eder (10) ve adil dünya inancı kuvvetli olan bireyler buna ikna olmuş durumdadırlar (6). Tüm bu tanımlamalar doğrultusunda bu inanç, bireylerin dünyayı ve çevrelerinde olan olayları anlamlandırma yolunda geliştirdikleri ve başvurdukları bir tür kaynak gibi görünmektedir. Örneğin bu tür bir inancın olmaması durumunda, bireyin kendini uzun vadeli hedeflere ve hatta günlük yaşamın sosyal olarak düzenlenmiş davranışlarına adanmasının daha zor olacağı belirtilmektedir (2). Bu inancı taşıyan bireyler kişisel olarak daha az savunmasız

hissetmekte ve daha az risk algılamaktadırlar çünkü olumsuz olayları hak etmek için hiçbir şey yapmadıklarına inanmaktadırlar (10).

Elbette insanlar dünyada olup biten her şeyin adil olduğuna inanmazlar ve buna inanmaya ihtiyaçları yoktur; bireylerin öncelikle içinde yaşamak zorunda oldukları kendi dünyalarıyla ilgilenecekleri aşikârdır (2). Nitekim adaletsizlikle ilgili olaylar bireylerin kendi dünyalarında oldukça, bu olayları açıklama ve anlamlandırma ihtiyacı ve adaletsizliklere olan ilgileri de oldukça artar (2). Hatta bireyler bir adaletsizlikle doğrudan karşılaştıklarında, bu durum onların adil dünya inançlarını tehdit eder ve psikolojik (örn. adaletsizliği gözlerinde küçülterek) veya davranışsal olarak (örn. adaletsizliği telafi ederek) adaleti tekrar sağlamaya güdülenirler (12).

Adil dünya inancını konu alan alanyazının gelişimini Maes (1998) özetlemiştir (12). Buna göre söz konusu alanyazın sekiz aşamadan geçmiş gibi görünmektedir: ilk önce *olgunun tanımlanması* ile başlamış, ardından adil dünya inancının nasıl etki gösterdiğinin ayrıntılarının ortaya çıkarılması gelmiştir. Üçüncü aşamada, bireyin kendi bildirimine dayanan *ilk ölçek geliştirilmiş ve ilk ilişkisel araştırma yapılmıştır*. Daha sonra dördüncü aşama olarak tanımlanabilecek süreçte, bu *ölçeği doğrulamaya yönelik deneysel ve korelasyonel çalışmalar* kullanılmıştır. Beşinci aşamada, *ölçeğin çok yönlü olduğu bulunmuş*, alt boyutları ise çelişkili bulguları olan araştırmaların çözümlenmesini sağlamıştır. Altıncı aşamada araştırmacılar çok daha iyi ölçekler geliştirmeye yönelmiş; bu da alanyazını kavramın aslına, özellikle de *kavramsal ve psikometrik yapısına yönelik şüphelerin uyandığı* yedinci aşamaya götürmüştür (12). Furnham (1990)'a göre, son aşama "*kabul görme ve kitaplara geçme*" olarak adlandırılabilir; bu da kavramın artık bilimsel olarak kabul edildiği ve kişilikle ilgili birçok kaynakta yer alması anlamına gelmektedir (12). Tüm bu alanyazın sürecinde günümüze dek adil dünya inancının; Lerner, Rubin ve Peplau'nun belirttiği üzere iyi insanların ödüllendirilmesi, kötü insanların ise cezalandırılması inancı açısından dünyanın adaletli şekilde anlamlandırıldığı "temel bir yanılgı" olduğu düşünülmekteydi (8,13). Günümüzde ise yapılan birçok araştırmada, bu inancın bir tür baş etme mekanizması olduğuna ve birey için olumlu işlev görebileceğine dair bulgulara rastlanmaktadır (6,7,10,14).

Nitekim bu kavramı ilk ortaya atan Lerner (1980)'e göre de, bireylerin herkesin hak ettiğine kavuştuğu adil bir dünyaya inanma ihtiyacının olduğunu, çünkü bunun onların fiziksel ve sosyal çevrelerinin tutarlı ve düzenliymiş gibi ele almalarını sağladığını belirtmiştir (1).

Sosyal psikolojide bireylerin dünyayı bilişsel açıdan dengeli algılamasının önemine dikkat çeken Fritz Heider (1958, s. 235), insanların karşılaşılan sonuçlar ve erdemlilik arasında bir tutarlılık görme eğilimlerini şu şekilde açıklamıştır:

“İyilik ve mutluluk, kötülük ve ceza arasındaki ilişki o kadar güçlüdür ki bu durumların biri olduğunda sıklıkla diğerinin de var olacağı varsayılır. Talihsizlik, hastalık, kaza genellikle kötülüğün ve suçun işaretleri olarak görülür. Eğer bir kişi talihsizlik yaşıyorsa, bir günah işlemiştir.” (2)

Heider'in yukarıdaki açıklamasıyla paralel şekilde alanyazında da bireylerin adil dünyaya olan inançlarının kuvvetli ve dirençli olduğu belirtilmektedir. İnsanların adil dünya inançlarının koruma şekilleriyle ilgili tutarlı ve güçlü etkenler, bu inancın sadece bir peri masalı olmadığını(10), birey için önemli işlevleri ve karmaşık temelleri olan bir yapı olduğunu göstermektedir.

Tüm bu bulgu ve tanımlamalar, adil dünya inancının bireyin dünyaya ve adaletle ilgili durumlara anlam yüklerken kullandığı, özellikle de savunduğu ve koruduğu önemli bir inanç olduğunu göstermektedir. Bireyin bu inancı savunmaya, sarsılmasını engellemeye bu şekilde eğilimli olması da ona verdiği önemi göstermektedir. Dolayısıyla adil dünya inancının, bireyi ve gelişimini anlamada çok önemli bir çerçeve sunduğu da söylenebilir.

Adil dünya inancı kavramının temel özelliklerinden birisi de, alanyazında “genel adil dünya inancı” ve “kişisel adil dünya inancı” olmak üzere iki türünün tanımlanmış olmasıdır (bkz. Bölüm 2.2). Genel adil dünya inancı dünyanın genel olarak adil bir yer olduğunu; kişisel adil dünya inancı ise bireyin kendi kaderinin adil

olduğunu ve yaşamındaki olayların hak edilen olaylar olduğunu ifade etmektedir: bu ikisinin ortak varyansı, anlamlı bir dünyaya olan inancı ifade etmektedir (3).

Tüm bu tanımlamalardan hareketle, “Birey adalet ile ilgili bir olayla veya bir adaletsizlikle karşılaştığında ne olur?” sorusuna alanyazında geniş yer verilmiştir. Örneğin deneysel bir çalışmaya göre, bireyin adil dünya inancına karşı bir tehdit olması onun dikkatini doğrudan adaletle ilgili uyarıcılara yöneltmiş, birey bu tehditle baş etmek için bilişsel stratejileri geliştirmiştir (15). Bir başka açıklamayla, bireyler bir adaletsizlikle gözlem veya doğrudan deneyim yoluyla yüzleştiklerinde, bu durum onların adil dünya inancını tehdit eder ve psikolojik (örn. yaşanan adaletsizliği küçümseyerek) veya davranışsal (örn. bir şekilde telafi ederek) olarak adaleti tekrar sağlamaya güdülendirirler (12).

2.2. Adil Dünya İnancı Kavramının Yapısı ve Ölçümü

Adil dünya inancı, anlatılan özellikleriyle tek ve genel bir kavram gibi görünmektedir ancak bu inancın “ölçülmesi” ve buna yönelik ölçek geliştirilmesi için yapılan araştırmalar, kavramın yapısıyla ilgili önemli bilgiler sağlamıştır.

Son yıllardaki çalışmalar, adil dünya inancının iki türünün, “Genel Adil Dünya İnancı” ile “Kişisel Adil Dünya İnancı”nın ayırt edilmesi gerektiğini göstermiştir(16). Bu iki kavram benzer gibi görünse de farklı şekilde açıklanmaktadır. Genel adil dünya inancı, dünyanın temelde adil bir yer olduğuna dair inancı yansıtırken kişisel adil dünya inancı, genel olarak bireyin yaşamındaki olayların adil olduğu inancını yansıtmaktadır; genel ve kişisel adil dünya inancının ortak varyansı da anlamlı bir dünyaya olan inancı ifade etmektedir(3,9). Bir başka anlatımla, kişisel adil dünya inancı bireyin kendisine adil davranılmasını içerir; genel adil dünya inancı ise insanların genel olarak hak ettiklerini bulduklarına olan inançtır ve bu iki tür inanç ergenlik döneminde görülmektedir (17).

Birbirinden farklı yapıları olduğu ifade edilmekle birlikte, adil dünya inancının bu iki türünün birbiriyle ilişkili yönleri olduğu da görülmektedir. Örneğin bir açıdan, bireylerin genel olarak adil dünya inancının yüksek olması, başkaları tarafından kendilerine adil davranılacağına güvenmelerini sağlamaktadır (4). Bu

durum da adil dünya inancının iki türünün birbiriyle bağlantısını ifade etmektedir. Alanyazında da bununla ilişkili olarak, genel adil dünya inancı ve kişisel adil dünya inancının birbiriyle ilişkili olduğu, ayrıca da başka değişkenler ve etkenlerle çok farklı şekillerde ilişkili olduğu bulunmuştur (9,16). Özellikle bu inancın ruh sağlığı ile ilişkisi ele alındığında, genel ve kişisel adil dünya inancı ayrımının önemi ortaya çıkmaktadır (16): Örneğin Dalbert ve Yamauci (1994)'ye göre bireyin deneyimlediği bir adaletsizlik ne kadar "kişisel" ise birey için o kadar büyük tehdit oluşturacaktır. Bu yüzden birey tarafından kişisel adil dünya inancını daha çok onaylanacağı ve kabul göreceği belirtilmektedir (16). Sonuç olarak, adil dünya inancının bu iki türünün; çeşitli değişkenlerle farklı şekilde korelasyon gösterecek kadar birbirinden farklı ve aynı zamanda da birbiriyle korelasyon gösteren yapılar olduğu sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla aralarındaki ayrım alanyazında kabul edilmiş olup, yapılan araştırmaların da bu ayrım dikkate alınarak yapılmakta olduğu görülmektedir. Buradan hareketle adil dünya inancının ölçülmesi söz konusu olduğunda bu bulguların dikkate alınması önem kazanmıştır.

Adil dünya inancının yapısı ve bu kavrama yönelik ölçek geliştirme amacıyla yapılan birçok çalışmanın varlığına rağmen, araştırmacılar hala hem korelasyonel hem de deneysel çalışmalarda kullanılabilecek kısa adil dünya inancı ölçekleri geliştirmek ve geçerliğini sağlamak konusunda yakından ilgilenmektedirler (10). Bu amaçla birçok araştırmacı, Rubin ve Peplau (1975)'nin geliştirdiği 20 maddelik ölçeğin faktör analizini yapmıştır (10). Örneğin 12 farklı kültürde ve dolayısıyla farklı dillerde ölçeğin uygulanmasını içeren araştırmada; ölçeğin iki boyutu olan "adil dünya inancı" ve "adaletsiz dünya inancı"nın birbirinden farklı olduğu, ancak birbirinin zıttı da olmadığı, hatta birbirini tamamlayıcı iki inanç dahi olabileceği vurgulanmıştır (5). Daha güncel bir gözden geçirme çalışmasında ise bu ölçeğin birleşik bir faktörden ziyade çok faktörlü olduğunun bulunduğu ifade edilmiştir(10). Bu ölçekten sonra birçok araştırmacı tarafından kavrama yönelik farklı ölçek geliştirme ve test etme çalışmaları yapılmıştır, çünkü adil dünya inancını ölçmek için yine bireyin beyanına dayanan yeni, psikometrik olarak daha geçerli ölçekler geliştirmek için belirli bir baskı oluşmuştur(10). Bu ölçekler alanyazında yer almakla beraber ancak en yaygın kullanılan ve güncel iki ölçek, Dalbert tarafından farklı zamanlarda geliştirilen ve birbirinden bağımsız yapılar olduğu gösterilmiş olan

“Genel Adil Dünya İnancı Ölçeği” ve “Kişisel Adil Dünya İnancı Ölçeği” dir (16). Bahsedilen bu ölçek çalışmaları, Tablo 2.1’de özetlenmiştir.

Tablo 2.1. Alanyazında adil dünya inancını ölçmeye yönelik ölçekler (10).

Yazar	Ölçeğin Adı	Madde Sayısı	Cevaplama Şekli	Güvenirlik	Geçerlik	Yorumlar
Rubin & Peplau (1973)	Just World	16	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.79	Yapı geçerliği	Ölçek kullanılmadan önce az sayıda pilot çalışma yapılmış.
Rubin ve Peplau (1975)	Just World (Gözden geçirilmiş)	20	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.80	Eşzaman geçerliği	Bir önceki ölçekten 13 madde alınmış ve 7 madde eklenmiş.
Dalbert ve ark. (1987)	Glaube an eine gerechte Welt als Motiv	6	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.82	Yapı geçerliği	Çok yaygın kullanılmaktadır.
				Almanca 0.82	Yordama geçerliği	
				İngilizce 0.81	Yordama geçerliği	
Lipkus (1991)	Global Belief in a Just World	7	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.79-0.82	Eşzaman geçerliği	Neredeyse sadece araştırmacı tarafından araştırmalarında kullanılmıştır.
Furnham ve Proctor (1992)	Multidimensional Just World	30	7’li Katılıyorum-Katılmıyorum	Apha 0.63 Alt Ölçekler 0.58-0.63	Yapı geçerliği	3 çeşit dünya algısını ölçen tek ölçek: adil, adaletsiz ve rastgele
Maes (1998)	Belief in Immanent Justice	5	5’li Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.83	Ayırt edici geçerlik	İki ölçeğin oldukça farklı işlev gördüğüne dair birçok kanıt bulunmaktadır, böylece bu iki faktör doğrulanmıştır.
	Belief in Ultimate Justice	4	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.86	Eşzaman geçerliği	
Mohiyeddini ve Montada (1998)	Hope for a Just World	8	0 Puan: “Doğru değil” 6 Puan: “Kesinlikle doğru”	Alpha 0.89	Ayırt edici geçerlik	Bulgular adil dünya inancıyla birlikte bu iki ölçeğin birçok bağımsız değişkenle ne kadar farklı şekillerde ilişkili olduğunu göstermektedir.
	Self Efficacy to Promote Justice in the World	9	0 Puan: “Doğru değil” 6 Puan: “Kesinlikle doğru”	Alpha 0.93	Yapı geçerliği	
Schmitt (1998)	Centrality of Justice	6	6’lı Katılıyorum-Katılmıyorum	Alpha 0.73	Eşzaman geçerliği	Kontrol ve adaletle etkileşim ihtiyacı

2.3. Adil Dünya İnancının Gelişimi

Adaletle duyulan güven, bireyin gelişim sürecinde adil dünya inancı ve adaletle ilgili yaşantılar üzerine kurulmaktadır (9). Bu bağlamda adil dünya inancı konusunda alanyazında farklı kişisel özellikler ve değişkenlerle yapılmış çok fazla araştırma bulunmaktadır, bu kavram bireyin ve toplumun sosyal özellikleriyle ilişkili görüldüğünden sosyal bilimcilerin ilgisini çekmektedir. Ancak bu kavramın gelişimsel olarak ele alındığı ve/veya çocuklarla yapılmış çok az çalışma bulunmaktadır (10). Ergenlerle ise daha fazla araştırma yapılmıştır; bunun en önemli sebebinin bu konuda çocuklarla çalışmanın zorluğu olduğu söylenebilir. Ancak yine de adil dünya inancının çocukluktan itibaren nasıl oluşup geliştiği ile ilgili bilgiler mevcuttur.

Kavramın mimarı Lerner, adil dünya inancının çocukluktaki gelişimini bazı temellere oturarak açıklayarak temel “hak etme” deneyimlerini “haz” ilkesinden “gerçeklik” ilkesine doğru bir gelişim olarak formüle etmiştir. Bu bağlamda (sosyal psikoloji açısından bakılırsa) çocuğun süreç içerisinde dürtülerini tatmin etmek için elinde bulundurduğu mevcut gücü bırakmasının uzun vadede yararına olacağını fark ettiğini öne sürmüştür (18). Lerner ve Long’un belirttiği şekliyle bu süreç; çocuğun daha iyi sonuçlar elde etmek için yatırım yapmayı, bir şey karşılığında kazanmayı ve hak etmeyi öğrendiği ve dünyayı da bu şekilde yorumladığı bir süreçtir (18).

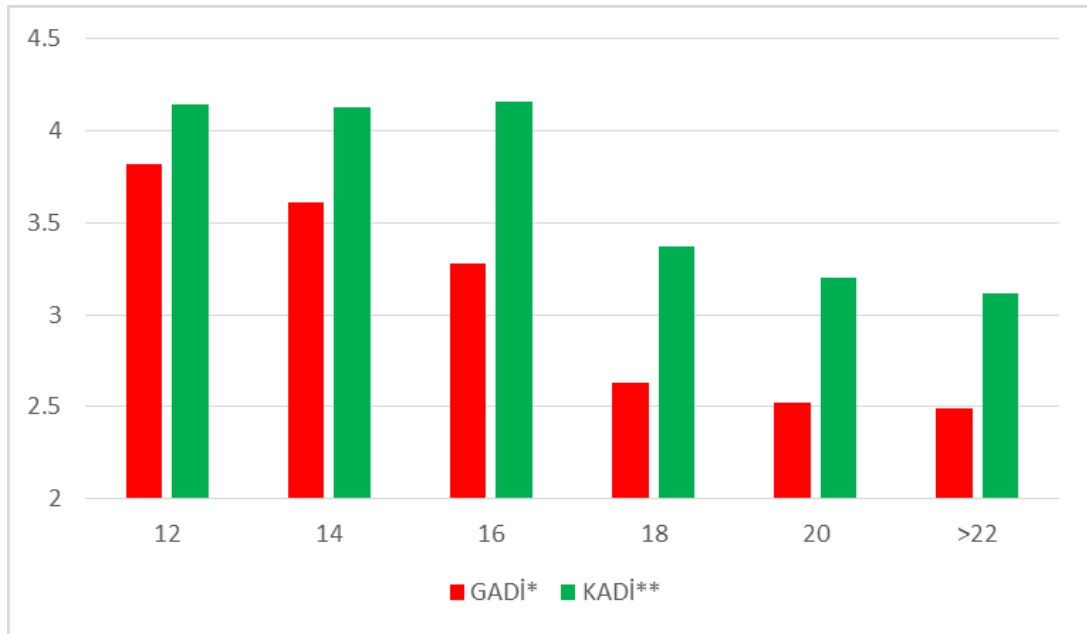
Piaget (1932/1997)’ye göre, yedi veya sekiz yaşlarına kadar çocuklar “hemen gelen adalet” e inanmaktadırlar ve yanlış davranışların veya suçun otomatik olarak cezalandırıldığına emindirler (1). Bu “hemen gelen adalet” inancı çocuklarda ahlaki gelişim bağlamında keskin “doğru” ve “yanlış” yargılarına varılan “dışa bağlı devre” de görülür ve bu inanca ahlaki bir gerçekçilik de eşlik etmektedir (3). Karniol (1980)’ a göre de daha sonraki “özerk devre” de ise bu hemen gelen adalet inancı değişir ve adil dünya inancına dönüşür (3). Bunu doğrular şekilde adil dünya inancı konusunda çocuklarla yapılan en önemli çalışmalardan birinde Dalbert ve arkadaşları, çocukların hemen gelen adalet ilkesini kullanarak yargıya varma sürecinde adil dünya inancını kullandıkları bulunmuştur (19). Bunlara ek olarak, çocukluk döneminde çevrenin ve dünyanın tutarlı ve sabit olmasının bu dönem açısından

önemi bağlamında adil dünya inancı, bireyin sabit ve tutarlı bir çevre arzusunun kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmektedir(10).

Çocuğun gelişim süreci ilerledikçe orta çocukluk döneminde geliştiği bilinen adil dünya inancının, hemen gelen adalet inancının daha olgun bir şekli olarak düşünülebileceği, bu daha olgunlaşmış inanca nedenselliğive “tesadüf” kavramını anlamayı sağlayan bilişsel becerilerin eşlik ettiği ve insanların genelde başına gelenleri hak ettiğine dair bir inanca evrildiği belirtilmektedir(1).Yani çocuklar büyüdükçe, “hemen gelen adalet” inancını terk ederler ve daha büyük çocuklarla yetişkinler tesadüfen, rastgele olayları anlamakta zorlanmazlar (1) çünkü bilişsel gelişimleri çerçevesinde, kötü/kabahatli davranışların cezalandırılmayabileceğini fark etmeleriyle beraber hemen gelen adalet inancı yerine bir adil dünya inancı geliştirirler (17). Bilişsel gelişimin sonucu olarak daha büyük çocukların ve yetişkinlerin ise, olayların tesadüfi olma özelliğini görmekte zorluk çekmedikleri ama yine de rastgele bir kaderin adaletsiz olduğunu sezerek ellerinden gelirse tesadüfi bir kaderi haklı çıkaracakları belirtilmektedir (6).

Ergenlik dönemi söz konusu olduğunda ise alanyazında, çocukluk döneminin bitişinin ve ergenlik döneminin başlangıcının adil dünya inancının gelişimi bağlamında çok önemli bir dönem olduğu belirtilmiştir (4). Oppenheimer araştırmasında, eğer adil dünya inancı bir ilkel inançlar bütünü veya belirli bir çocukluk dönemi baş etme mekanizması ise, öneminin yaşla beraber ve özellikle de ergenlikte azalması gerektiğini, ileriki gelişimsel süreçte de bireyin dünyanın ne adil ne de düzenli olduğunun farkına vardıklarını ileri sürmüştür (8). Nitekim 12 yaşta genel adil dünya inancı kapsamında fiziksel ve sosyal dünyanın tutarlı ve düzenli olduğuna dair algının belirgin şekilde azaldığı, 18 yaşından itibaren ise düşük seviyede var olduğunu bulmuştur. Kişinin kendisine adil davranıldığına olan inancın ise (kişisel adil dünya inancı) bundan 4 yıl kadar sonra yani 16 yaş civarında azalmaya başladığı bulunmuştur (8) (bkz.Şekil 2.1). Dalbert ise, yaşı daha büyük bireylerin anlamlı derecede daha düşük genel ve kişisel adil dünya inançları olduğunu ve tüm yaş gruplarında kişisel adil dünya inancının genel adil dünya inancından daha yüksek olduğunu bulmuştur (8). Diğer bir araştırma, akranlar arası ilişkilerde ve okul yaşantısıyla ilgili olarak algılanan adaletin, kişisel adil dünya

inancıyla güçlendiğini göstermiştir (9). 14-19 yaş arası ergenlerle yapılan bir çalışmada da; öğrencilerin yaşları ne kadar yüksekse kişisel adil dünya inancını o kadar destekledikleri, öğretmenlerinin davranışlarını da o kadar adil algıladıkları ve okulda da o kadar az stres hissettikleri bulunmuştur (20). Sonuç olarak, adil dünya inancının gelişiminde ergenlik dönemi önemli bir kırılma noktasını ifade etmektedir. Nitekim Dalbert'ın ifade ettiği üzere genel ve kişisel adil dünya inancının birbirinden bu dönemde ayrılmakta, genç ergenler gerek kendi yaşamlarında gerekse başkalarının yaşamlarında adaletsizliği akranları, kardeşleri ve ebeveynleri ile etkileşimleri içerisinde gözlemekte ve yaşamaktadırlar (3,6).



*GADİ: Genel Adil Dünya İnancı

**KADİ: Kişisel Adil Dünya İnancı

Şekil 2.1. Genel ve kişisel adil dünya inancının yaşlara göre gelişimi (8).

2.4. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı

Denetim odağı konusunda ilk akla gelen araştırmacı olan Rotter'in tanımlamalarının da doğrultusunda kısaca denetim odağı, bireyin davranışlarının sonucunda karşılaşıcağı pekiştireçlere dair beklentilerini temel alır: Bu beklentiler genellenir, pekiştireçlerin iç veya dış güçlerin/etkenlerin kontrolünde olduğuna dair inançlar oluşturulur ve bu inançlar kişinin "iç veya dış denetim odağına sahip olması" şeklinde kavramsallaştırılır (21). Daha sade bir ifadeyle, aslında denetim odağı yönelimi; ne gibi seçeneklerimizin olduğunun yanı sıra, neyin üzerinde kontrolümüzün olduğunu ve neyin üzerinde kontrolümüzün olmadığını öğrenmeyi içermektedir (22).

İç kontrol odağına sahip birey, davranışının sonucunda karşılaştığı olumlu veya olumsuz pekiştirecin kendi beceri veya çabasına atfedilebileceğine inanırken dış denetim odağına sahip birey kader, şans veya bir başka dış güce atfedilebileceğine inanmaktadır (23). Sonuç olarak, bireyin başına gelen veya karşılaştığı olay ve durumların dış güçlerin kontrolünde olduğuna dair bir inanç "dış denetim odağı"na, bireyin kendi kontrolünde ve elinde olduğuna dair bir inanç ise "iç denetim odağı"na sahip olmak anlamına gelmektedir.

Denetim odağı, bireyin farklı ortam ve durumlarına göre değişebilecek bir kavram gibi görünmekle birlikte, birçok araştırmacı bu konudaki inançların "genellenen" inançlar olduğu ve dolayısıyla duruma özgü şekilde değil genel açıdan ele alınmasının ve ölçülmesinin kavramın temeline daha uygun olacağını belirtmektedirler (21). Rotter'e (1966) göre kavramın bir başka özelliği ise, bu özelliğin doğuştan getirilen bir kişilik özelliği olmadığıdır ve bu da bu özelliğin gelişiminin biçimlendirilebileceği; örneğin bireylerin çevrelerinin bu yönelimi, eylemleri ve bu eylemlerin sonuçları hakkındaki algılarını etkilediği anlamına gelmektedir (22).

Bireysel ayrılıkları ifade eden değişkenler arasında, adil dünya inancıyla en yakından ilişkisi bulunmuş olan değişken iç denetim odağıdır ve neredeyse her zaman psikolojik olarak sağlıklı ve uyumsal bir özellik olarak görülmüştür (10). Bu iki bireysel özelliğin bağlantısı şu şekilde de ifade edilmiştir: Adil dünya inancı

güçlü olan bireyler, olumsuz olay ve sonuçları içsel nedenlere yükleyerek bu inançlarını korumak için güdülenecekler ve böylece ruh sağlıkları korunacaktır (6). Nitekim bireysel ayrılıklarla ilgili değişkenler arasında adil dünya inancı ile en yakın korelasyon gösterenin iç kontrol odağı inancı olduğu bulunmuş(10), bu iki değişken arasında tekrar tekrar pozitif ilişkiler gözlenmiştir (6). Buna ek olarak ülkemizde yapılan bir araştırmada içten denetimli lise öğrencilerinin karar vermede öz-saygı düzeylerinin, dıştan denetimli lise öğrencilerinden daha yüksek olduğu bulunmuştur (24). Sonuç olarak iç denetim odağına sahip olmanın, bireyin karar verirkenki özgüvenini ve dünyanın adil olduğuna dair inancını destekleyerek bireyin ruh sağlığına olumlu katkı yapması beklenmektedir.

2.5. Anne Baba Tutumları ve Ergenlik Dönemi

Genel olarak aile yapısında, tanımlamalarında ve örüntülerinde son yıllarda birçok değişim görülmesine rağmen, aile hala alanyazında sosyalleşme sürecinin en önemli unsuru olarak kabul edilmektedir; çocukların içselleştirdiği normların, dünya ile ilgili inançların ve değerlerin davranışlar üzerinde önemli etkisi olduğu ifade edilmektedir (3).

Anne baba tutumları söz konusu olduğunda ilk akla gelen araştırmacı olan Baumrind, temelde otoriter, izin verici ve demokratik olmak üzere üç tutum belirlemiştir. Demokratik tutumda, duygusal destek, yüksek beklentiler, otonomiye izin verme ve çift taraflı net iletişim tarzı bir arada bulunmaktadır. Bu tarz tutumun, çocuk ve ergenlerin kişisel ve sosyal ihtiyaçları ve sorumlulukları daha iyi dengelemeleri için gerekli becerileri kazandırdığı bulunmuştur(25). Ayrıca çocuklarına karşı daha sıcak ve destekleyici olan ebeveynlerin onların yaşamından daha haberdar olduğu ve daha az baskıcı oldukları ifade edilmektedir (26). Otoriter tutumda çocuğun uyması gereken bir kurallar oluşturur ve sorgusuz şekilde uyması beklenmektedir. Otoriteyi tümüyle kendi elinde tutma eğilimindedir ve bu sebeple iletişim karşılıklı bir süreç olarak yer almayabilir. Sıcaklık gösterme açısından ise demokratik tutumdan daha zayıf bir tutumdur. İzin verici tutumda ise, çocuklardan fazla bir beklenti bulunmamakta, kurallara uygun davranması konusunda çocuklar fazla motive edilmemektedirler.

Anne baba tutumlarının temelinde iki sürecin yattığı kabul edilmektedir: ebeveynlerin ne kadar ve ne kadar farklı türde beklentiye sahip oldukları ve çocuklarının ne kadar pekiştirdikleri veya onlara ne kadar duyarlılık gösterdikleri. Ebeveynlerin çocuklarına dair beklentiye sahip olmaları, onların çocuklarının sosyalleşmesini sağlamak için ne kadar istekli olduklarını ifade etmektedir. Duyarlılık ise, bir anlamda ebeveynlerin çocuklarının bireyselliğini kabul etme düzeylerini temsil etmektedir (25). Demokratik ebeveynler hem yüksek beklentilere hem de yüksek düzeyde duyarlılığa sahiplerdir. Otoriter ebeveynlerde ise yine beklentiler yüksek, ancak çocuğa duyarlılık düşük seviyededir (25). Baumrind'in tanımladığı izin verici ebeveyn tutumunu Maccoby ve Martin ikiye ayırarak alanyazında büyük etki yaratmışlardır. Bu iki ebeveyn tutumundan ilki, hoşgörülü tutumdur ve çocuklarına son derece duyarlı olmakla beraber beklentileri çok düşüktür. Diğer tanımlanan "ihmkar" tutumda ise ebeveynler çocuklarına hem çok az duyarlılık göstermekte hem de onlara dair çok az beklenti taşımaktadırlar.

Bu temel ebeveyn tutumları dahilindeki anne baba davranışları, ergenlik dönemi bağlamında ele alındığında, otoriter ebeveyn tutumunun ergenlerin anne babalarından gelecek önerilere daha fazla direnç göstermelerine sebep olacağı ifade edilmekte (25), bunun da ailenin değer ve inançlarının ergene aktarılmasını ve içselleştirilmesini engelleyebileceği düşünülmektedir. Bununla paralel şekilde, ebeveynlerini daha demokratik algılayan ergenlerin, ebeveynlerini otoriter algılayan ergenlere göre değerleri daha iyi tanımlayıp bütünleştirebildiği belirtilmiş, aynı zamanda otonomi kazanma anlamında daha iyi durumda oldukları görülmüştür (27). Beklenmedik şekilde, ebeveynlerini izin verici algılayan ergenlerin de otonomi açısından iyi düzeyde oldukları görülmüştür; bu durum, ergenlikte kural ve değerlerin benimsenmesi için çocukluktan farklı olarak karar mekanizmalarına dahil edilmeleri gerektiği şeklinde yorumlanmaktadır (27). Bu dönemde baskıcı, gereğinden fazla otoriter tutumların ergenlerin değer ve inançları içselleştirmelerini engelleyeceği söylenebilir.

2.6. Adil Dünya İnancı ve Anne Baba Tutumları

Türkiye’de adil dünya inancının anne baba tutumları bağlamında incelendiği bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ülkemiz haricindeki alanyazında ise adil dünya inancı ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiye dair araştırmaların sayısı çok olmamakla beraber ilginç bulguları vardır.

Genel olarak bakıldığında, ailenin yetiştirme şeklinin ve adil bir aile ortamının *kişisel adil dünya inancını* desteklediğini, *genel adil dünya inancının* ise bu tür deneyimlerden bağımsız şekilde geliştiğini gösteren bulgular vardır (4). Ayrıca, çocuk yetiştirme tutumlarının genel ve kişisel adil dünya inancının gelişimini nasıl etkileyeceği bu etkenlerle şu şekilde yorumlanmıştır: Genel adil dünya inancının, tanımı gereği aile haricindeki alanlarla ilgili yaşantılarla ve potansiyel olarak dünyadaki diğer insanların başına gelenler ile ilişkili olduğu söylenebilir (4). Bunun da somut yaşantılardan ziyade diğer insanlar ve dünya ile ilgili soyut düşünme becerisi ile ilişkili olduğu düşünülürse; bilişsel gelişimle paralel şekilde önce somut yaşantılarla oluşan kişisel adil dünya inancının, daha sonra da ergenlik ile birlikte daha soyut olan genel adil dünya inancının gelişmesi beklenmektedir (4).

Aile tutumları ve ailenin denetimi açısından toplumumuza bakıldığında, çocukların batı toplumlarına nazaran ailelerinden daha sıkı denetim/disiplin algıladıkları ve bu sıkı disiplini sevgisizlikle bağdaştırmadıkları vurgulanmıştır (28). Özellikle otoriter/demokratik anne baba tutumu, görüş ve inançların ebeveynlerden çocuk veya ergenlere geçişi açısından ele alındığında ise; bireyci toplumlarda otoriter tutumun ebeveynlerden çocuğa geçişi etkilemediği, toplulukçu kültürlerde ise sıkı disiplin ebeveynlerden sevgi ve sıcaklık görme ile bağdaştırıldığı için görüş ve inançların çocuğa geçişi kolaylaştırdığı görülmektedir (29). Sonuç olarak otoriter bir aile tutumunun toplumumuzda adil dünya inancının çocukta veya ergende oluşmasını kolaylaştırması beklenebilir.

Otoriter aile tutumu ile ilgili olarak alanyazında birbiriyle çelişen iki bulguya rastlanmaktadır: kural yönelimli olan ailede yetişen bireylerin adil dünya inançlarının daha güçlü olduğu görülmüştür (4); ancak ailenin “kural yönelimli olması” otoriter aile tutumundan ziyade demokratik aile tutumunun bir özelliği olarak görülmektedir.

Öyleyse adil dünya inancını, kuralların varlığından yana olma özelliğiyle demokratik aile tutumu mu yoksa toplulukçu bir kültürde beklendiği üzere bir inancın aileden çocuğa geçmesini kolaylaştıran otoriter aile tutumu mu destekleyecektir? Bu soruyu Dalbert ve Radant şu şekilde cevaplamaktadır: Goch (1997), kural yönelimli bir aile ortamında yetişen çocukların daha otoriter olduklarını bulmuştur (4). Ayrıca Furnham& Procter (1989)’a göre otoriter olma eğilimi ile adil dünya inancı arasında bağlantı olduğuna dair araştırmalar da bulunmaktadır (4). Yani buradan hareketle, kural yönelimli ailede yetişmenin otoriterlik eğilimini destekleyeceği, otoriterliğin de adil dünya inancına sahip olmayı kolaylaştıracağı düşünülebilir. Ancak araştırmacılar yine de mevcut bulguların, adil dünya inancı ve otoriter eğilimlerin aynı tip yetiştirme tarzından kaynaklanabileceği konusunda net bir şey söylemediği sonucuna varmışlardır.

“Kural” kavramının adalet kavramıyla sıkça ilişkilendirilen önemli bir kavram olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kuralların çiğnenmesi de adil dünya inancı teorisine göre Long ve Lerner’in ortaya koyduğu gibi, bireyin “kişisel sözleşme”sine ve dolayısıyla adil bir çevreye olan inanca aykırıdır (18,30). Bu yüzden de adil olmayan bir durum olarak algılanmaktadır (4). Long ve Lerner’ e göre, adil dünya inancının temelinde, kişinin çocukluk döneminde kendisiyle yaptığı bir “kişisel sözleşme” vardır: Çocuk, istek ve dürtülerin yarattığı zorlukla yüzleşmeyi göze alarak gelecekte alabileceği daha iyi sonuçlara yatırım yapmaktadır (18). Yani çocuk, kendisiyle bir tür sözleşme yapmakta ve bu sözleşmeye uygun davranarak o anki ihtiyaç ve dürtülerinden kaynaklanan zorluk, engellenme, v.b. bedelleri göğüslemekte, bunun karşılığı olarak ileride daha iyi sonuçlarla veya ödüllerle karşılaşacağını varsaymaktadır. Bu durum da, insanların “eninde sonunda” hak ettiklerini alacakları inancının temelini oluşturur ve bunun tersini düşündüren her durum, kişisel sözleşmeye aykırıdır (18). Kuralların çiğnenmesi veya görmezden gelinmesi de bu türden bir durum olarak nitelendirilir. Bu kurallar ve kişisel sözleşmeye aykırılık bağlantısı, çocukların aile ortamında karşılaştıkları kurallarla ilgili süreçlerin ve aile bireylerinin kurallarla ilgili tutumlarının çocukların adalet ile ilgili anlayışlarını, tutumlarını ve inançlarını etkileyebileceği sonucuna götürmektedir. Örneğin okul öncesi gibi erken bir dönemde dahi babanın demokratik tutumunun ve geleneksel ahlak normlarını aileye olumlu davranışlarla yansıtmasının,

çocukların sosyal ceza anlayışlarını desteklediği bulunmuştur (31). Burada sosyal ceza anlayışı, kurallar ve davranışların karşılığının alınması ile ilgili görünmektedir, dolayısıyla adil dünya inancıyla (ve onun ilkel hali olan “hemen gelen adalet” ve “kişisel sözleşme” ile) benzerlik taşıdığı, ortak düşünce süreçlerine tabi olduğu söylenebilir. Yani ailenin çocuğa davranış tarzının, bireyin davranışının sonuçları, kurallar, kurallara aykırı davranma ve dolayısıyla adil olan/olmayan davranışlar gibi temel konular açısından çok önemli bir etken olduğu görülebilir.

Anne baba tutumunun etkisi ile ilgili diğer araştırma bulgularından biri, çatışmalı aile ortamının kişisel adil dünya inancını azalttığı (4), ailelerini daha az çatışmalı algılayan genç yetişkinlerin daha güçlü bir genel adil dünya inancına sahip oldukları (3) bulunmuştur. Bunun aksine, çatışmanın ve kişilerarası manipülasyonun az olduğu, uyumlu bir aile ortamında yetişmenin güven duygusunu destekleyeceği, dolayısıyla da bu tür bir ailedeki duygusal yaşantıların adil bir dünyaya olan inancı arttıracığının mümkün olduğu belirtilmektedir (3). Aynı araştırmaya göre, aile ortamını daha adil algılayan ve anneleri yetiştirme tarzı bakımından daha tutarsız olan bireylerin kişisel adil dünya inançlarının daha güçlü olduğu görülmüştür.

Adil dünya inancının gelişimini ailenin farklı şekillerde etkilediğine işaret eden birçok bulgunun aksine, 10-14 yaş grubundaki çocukların adil dünya inançlarının anne ve babalarının adil dünya inançlarından anlamlı derecede farklı ve yüksek olduğu da bulunmuştur (4). Bu araştırmanın en önemli bulgularından birisi de, *anne-babaların kişisel adil dünya inançlarının çocuklara geçmediği* bulgusudur. Yani burada doğrudan bir geçiş bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, ebeveynlerin adil aile ortamı algısının çocuklarıkiyle doğrudan ilişkili olduğu da görülmüştür (4). Bu durum şöyle açıklanmaktadır: *Annenin kişisel adil dünya inancı ne kadar yüksekse (dolayısıyla aile içerisinde de kendisine ne kadar adil davranıldığını düşünüyorsa), çocuk da aile ortamını o kadar adil algılamaktadır. Buradan hareketle, annenin adil dünya inancı ile çocuğun adil dünya inancı arasında doğrudan olmasa da dolaylı bir ilişki ve geçiş bulunduğu, bu geçişin de “adil aile ortamı” aracılığıyla olduğu* söylenebilir (4). Boylamsal desende yapılmış bir başka araştırmaya göre de, kişisel adil dünya inancının daha güçlü olması ergenlerin ebeveynlerinin onlara daha adil davrandıkları algısını güçlendirmektedir ve aynı zamanda bu etki tersine de

görülmektedir: Ergenlerin aile içerisinde kendilerine adil davranılıp davranılmadığına dair algıları, kişisel adil dünya inancını etkilemektedir (1). Yani sonuç olarak hem ebeveynler hem de çocuklar için *adil bir aile ortamı ile kişisel adil dünya inancı arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki/korelasyon bulunmaktadır* (4). Benzer bir bulguya göre de, ailede anneler ne kadar destekleyici algılanırsa aile ortamı o kadar adil algılanmakta, bireylerin kişisel adil dünya inançları da o kadar güçlü olmaktadır (3).

Sonuç olarak, ergenin ailesini ve aile ortamını adil algılaması, adil dünya inancı geliştirmesi açısından oldukça önemli görünmektedir. “Adil bir aile ortamı”nın etkenlerinin ise şunlar olduğu bulunmuştur:

- Uyum ve daha az çatışma,
- Kuralların varlığından yana olma,
- Hem anne hem de baba tarafından desteklendiğini hissetme,
- Hem anne hem de babanın ebeveynlik tarzlarının tutarlı olması (3,4)

2.7. Adil Dünya İnancının İşlevleri

Günümüze dek alanyazında adil dünya inancının; sosyal psikolog Lerner’ in 80’li yıllarda ilk ortaya attığı şekliyle, iyi insanların ödüllendirilmesi, kötü insanların ise cezalandırılması inancı açısından dünyanın adaletli şekilde anlamlandırıldığı “temel bir yanılgı” olduğu düşünülmekteydi (8,13). Günümüzde ise yapılan birçok araştırmada, bu inancın bir tür baş etme mekanizması olduğuna ve birey için olumlu işlev görebileceğine dair bulgulara rastlanmaktadır (6,7,10,14). Nitekim Lerner de, bireylerin herkesin hak ettiğine kavuştuğu adil bir dünyaya inanma ihtiyacının olduğunu, çünkü bunun onların fiziksel ve sosyal çevrelerinin tutarlı ve düzenliymiş gibi ele almalarını sağladığını belirtmiştir (1). Buna ek olarak bu tür bir inancın olmaması halinde, bireyin kendini uzun vadeli hedeflere ve hatta günlük yaşamın sosyal olarak düzenlenmiş davranışlarına adanmasının zor olacağı da belirtilmektedir (2).

Adil dünya inancının söz konusu olumlu işlevlerine bakıldığında, Dalbert (2001)' a göre konuya dair 40 yılı aşkın süreyi kapsayan araştırmalar ışığında 3 işlevi tanımlanmıştır (9). Bunlardan ilki bireyleri adil davranmaya yöneltmesidir. İkincisi, bireylerin başkalarına ve kendi akıbetlerine güvenmelerini sağlamasıdır; üçüncü işlevi ise bireylere yaşamlarını anlamlı şekilde değerlendirip yorumlamaları için bir çerçeve sağlamasıdır.

Adil dünya inancının ruh sağlığı üzerinde olumlu etkisinin olması gerektiği ile ilgili üç tartışma noktası bulunmaktadır,

- Adil dünya inancı, bireyleri dünyalarını anlamlı şekilde algılamaları konusunda destekleyen olumlu bir yanılsama olarak görülmektedir (12).
- Diğer insanların adil davrandığına ve kişinin hak ettiğini alacağına dair bir inanç olan adil dünya inancı, kişinin eylemlerinin bir ön koşulu olarak görülebilir; bu inanç insanların kendileri dürüst ve tarafsız davrandıkları takdirde adaletsiz muamele görmeyeceklerine dair göreceli olarak daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır.
- Adil dünya inancının önemli uyumsal işlevleri olduğundan, kötü bir kaderin kurbanı olan kişiler bu inançlarını savunmaya güdülenirler. Bu inanç bağlamındaki baş etme tepkileri kişinin ruh sağlığını korumakta ve sürdürmektedir (16).

Adil dünya inancının ruh sağlığı bağlamında ele alındığı bir araştırmada, bireyin ruh sağlığına etki eden değişkenlerle kişisel ve adil dünya inancının ilişkisi ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre, kişisel adil dünya inancı bireyin ruh hali ve yaşam doyumu ile genel adil dünya inancından daha fazla ilişkili bulunmuştur (16). Ayrıca iki tür adil dünya inancının da bireyin özgüveniyle eşit derecede ilişkili olduğu görülmüştür: Bunun anlamı şudur; bireyler kendilerine adil davranıldığına ne kadar inanırlarsa ruh halleri ve özgüvenleri daha iyi olmakta ve genel olarak hayatlarından daha memnun hissetmektedirler (16). Araştırmanın ruh sağlığı ile ilgili en önemli sonucu, kişisel adil dünya inancının genel adil dünya inancı değişkeni olarak kontrol edildiğinde ruh sağlığını tek başına

yordayabildiğidir. Yani adil dünya inancıyla ilgili alanyazında son yıllardaki en önemli eğilim, aslında bu inancı bireye psikolojik açıdan birçok fayda sağlayan sağlıklı bir baş etme mekanizması olarak görmektir (10). Bu bağlamda 14–19 yaş arası ergenlerle yapılan önemli bir çalışmada; öğrencilerin yaşları ne kadar büyükse kişisel adil dünya inancını o kadar destekledikleri, öğretmenlerinin davranışlarını o kadar adil algıladıkları ve okulda da o kadar az stres hissettikleri bulunmuştur (20). Bu durum da, sözü edilen “iyilik hali” ne veya “ruh sağlığı” na işaret etmektedir. Nitekim adil dünya inancı güçlü olan bireyler, olumsuz olay ve sonuçları içsel nedenlere yükleyerek bu inançlarını korumak için güdüleneceklerdir ve bu ruh sağlıklarını korumalarını sağlayacaktır (6). Ayrıca bireyler adil bir dünyaya ne kadar inanırlarsa o kadar adil davranışları, geleceklerine güvenmeleri ve yaşamlarındaki olayları daha adil olarak değerlendirmeleri beklenmektedir; bu da onları göreceli olarak daha iyi ve sağlıklı bir duruma götürecektir (9).

Bir başka işlevsel özellik olarak, güçlü adil dünya inancına sahip olmanın, öğrencilerin okul başarısı için de uyumsal ve yararlı bir kaynak sağlaması beklenmektedir. Çünkü güçlü bir adil dünya inancına sahip olan ergenlerin, okuldaki başarılarını ve başarısızlıklarını kendi çabalarıyla açıklamaları (örneğin ödevlerini özenli şekilde yapmaları, çeşitli öğrenme stratejileri kullanmaları) ve başarılarıyla gurur duymaları daha olası görülmektedir (32). Bu konuda daha farklı bulgulara da rastlanmaktadır. Donat ve ark. ‘na göre, kişisel adil dünya inancının okula dair olumlu tutumlar, akademik özgüven ve okuldan zevk alma ile olumlu yönde; okuldaki somatik şikâyetler ve sosyal problemler ile okul kaygılarıyla negatif yönde ilişkilidir (33). Üstelik bu ilişkiler cinsiyet, nevrotiklik ve denetim odağı değişkenleri kontrol edildiğinde de görülmektedir ve birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilecek Almanya ve Hindistan gibi iki kültür arasında tutarlı olarak görülmüştür (33). Yine ergenlerin okul yaşantıları bağlamında adil dünya inançlarının ele alındığı bir başka çalışmada, ergenler 5-8 ay arası bir sürede izlenerek iki ölçüm yapılmıştır. Araştırma sonucunda, ilk ölçümde okul ortamlarını daha adil algılayan ergenlerin notlarının bir sonraki dönemde yükseldiği görülmüştür; bu etki ters tarafta ise görülmemiştir (1). Bu araştırma sonuçları toplamına bakıldığında adil dünya inancının, okul ortamı bağlamında da başvuru kişisel bir kaynak olduğunu, bireyin adaletle ilgili deneyimlerini ve okul

bağlamındaki iyilik halini doğrudan, dolayısıyla genel iyilik halini dolaylı olarak güçlendirdiğini göstermektedir. Özel olarak okul ortamındaki iyilik halinden bireyin daha genel iyilik haline gidilecek olursa, alanyazında de adil dünya inancı ve göreceli bir iyilik hali arasında pozitif bir ilişki olduğuna dair çok fazla kanıt bulunmaktadır (33). Bu durum şöyle açıklanmaktadır: Bireyler adil bir dünyaya ne kadar inanırlarsa geleceklerine ve kendilerine adil davranılacağına o kadar güvenecek, kendi yaşamlarındaki olayları o kadar adil göreceklendir; bunun da bireyi iyilik haline götüreceği beklenebilir (20). Bu durumu destekleyen bir başka araştırma bulgusu, deneysel bir araştırmadan elde edilmiştir: Katılımcıların bir kısmından “adil” diğer kısmından “adaletsiz” davranışlarını belirtmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda, kişisel adil dünya inançları yüksek olan bireyler adaletsiz davrandıklarının düşündüklerinde, özgüvenlerinin ciddi şekilde tehdit edildiği sonucuna varılmıştır (16). Yani adil dünya inancının bireyi daha iyi bir ruh sağlığına götürdüğü yolda, özgüvenin önemli bir aracı olduğu düşünülebilir; bu konuda daha fazla araştırma yapılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Ruh sağlığına dair bu bulgularla paralel şekilde başka bir araştırmada, ergenlerin adil dünya inançları yüksek olduğunda öğretmenlerin davranışlarını daha adaletli algıladıkları ve daha az hilekâr ve suç davranışı bildirdikleri bulunmuştur (30). Bir başka araştırmada da, kişisel adil dünya inancıyla zorbalık davranışlarının negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür (34). Dolayısıyla genelde adalet algısının ve özellikle de adil dünya inancının, ergenlerin adaletli davranışlara yönelmelerinde de önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bu yönüyle adil dünya inancının, ruh sağlığını koruma işlevinin bir adım ötesine geçerek bireyin davranışlarını da etkileyebileceği görülmektedir.

2.8. Adil Dünya İnancı ile İlişkili Değişken ve Özellikler

Adil dünya inancı ile ilgili alanyazına bakıldığında, kavram Lerner tarafından 1970’lerde ortaya atılmasına karşın, bu inancın hangi etkenlerle ilişkili olduğuna dair özellikle 20. ve 21. yüzyılda araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. Bu bağlamda cinsiyet, sosyoekonomik düzey, aile yaşantıları, ruh sağlığı, kültürel ve toplumsal

özellikler, muhafazakarlık, otoriterlik, içinde yaşanan çevrenin özellikleri gibi birçok değişkenle ilişkisi tartışılacaktır.

Sosyal bilim içerisindeki araştırmalarda en temel değişkenlerden biri olan cinsiyetin adil dünya inancı ile ilişkisi hakkında çok sayıda araştırma bulunmamaktadır. Ancak ilgili alanyazına göre, cinsiyetin adil dünya inancını açıklamakta önemli bir rolü bulunmamakta ve adil dünya inancı üzerinde belirgin bir etkisi olmamaktadır (5,8,10). Bu durumu destekleyen araştırmalardan Furnham'ın on iki ayrı toplumda adil ve adaletsiz dünya inancına dair yaptığı çalışmada, cinsiyet açısından on iki farklı ülke karşılaştırıldığında anlamlı bir fark görülmemiştir. Ancak araştırmaya katılan Amerikalı, İsraili ve Güney Afrikalı erkeklerin dünyanın adaletsiz bir yer olduğuna dair inançlarının, aynı milletlerdeki kadınlardan daha güçlü olduğu da bulunmuştur(5). Oppenheimer tarafından yapılan bir başka araştırmada ise erkeklerin dünyanın tutarlı ve düzenli (yani adil) bir yer olduğuna kadınlardan daha fazla inandıkları gözlemlenmiştir (8). Kişisel ve genel adil dünya inancının ruh sağlığını etkileyen özgüven, yaşam doyumu, ruh hali gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisinin araştırıldığı bir başka kapsamlı araştırmada, bu değişkenlerle adil dünya inancının ilişkisi cinsiyetler arasında farklı bulunmamıştır (16). Özetle, adil dünya inancı ve cinsiyet arasındaki ilişkiye dair yapılan araştırmalarda tutarsız sonuçlar olduğu görülmekle birlikte, son dönem araştırmalarının cinsiyetin adil dünya inancı üzerinde bir etkisi olduğuna dair bir ipucu vermediği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda da adil dünya inancı bağlamında cinsiyet, üzerinde durulan bir değişken olarak görülmemektedir.

Çocuk gelişimi, psikoloji gibi alanlarda yapılan çalışmalarda bir başka temel değişkenlerden biri olan sosyoekonomik düzey ile adil dünya inancının ilişkisi konusunda fazla sayıda olmasa da araştırma bulguları mevcuttur. Dalbert (2001)'a göre, katılımcıların eğitim seviyesi ne kadar yüksekse genel adil dünya inançları o kadar düşük olmaktadır (8). Aynı araştırma sonuçlarına göre kişisel adil dünya inancı ise eğitim seviyesi ile pozitif bir ilişki göstermektedir (8). Bu noktada, genel ve kişisel adil dünya inancının birbirinden farklı özellikler gösteren 2 ayrı boyut olduğu da anlaşılmaktadır. Sonuç olarak sosyoekonomik düzeyin, adil dünya inancı bağlamında kayda değer bir etken olabileceği anlaşılmaktadır.

Adil dünya inancının bir başka önemli bağlantısı aile yaşantıları bağlamındadır. Bu konuda alanyazında kişisel adil dünya inancının aile yaşantılarıyla olan bağlantısının genel adil dünya inancına göre daha güçlü olduğu bulgusu mevcuttur (4). Bu araştırma bulgularından hareketle özellikle kişisel adil dünya inancının, bir çocuğun/ergenin aile yaşantısının en önemli etkenlerinden biri olan anne-baba tutumları bağlamında çalışılmasının önemli olduğu sonucuna varılabilir.

Birçok açıdan ele alınmış olan adil dünya inancı kavramının alanyazında geniş yer bulmuş en önemli yönlerinden birisi, bireyin ruh sağlığı ile bağlantısıdır. Son yıllarda yapılan araştırmalarda, bu inancın bir baş etme mekanizması olarak birey için olumlu işlev görebileceğine dair birçok bulguyarastlanmaktadır (6,7,10,14). Çünkü adil davranışların kişinin baş etme davranışlarında ve ruh sağlığında gelişmelere yol açtığı görülmekte (17), alanyazında adil dünya inancı ile göreceli olarak sağlıklı bir ruh hali arasında pozitif ilişki olduğuna dair birçok kanıt bulunmaktadır (6).

Adil dünya inancına dair başka önemli durum, ruh sağlığını da kapsayabilecek olan okul başarısı ve okul yaşantılarıdır. Alanyazına göre, güçlü adil dünya inancına sahip olmanın, okul başarısı için de uyumsal ve yararlı bir kaynak sağlaması beklenmektedir; çünkü güçlü bir adil dünya inancına sahip olan ergenlerin, okuldaki başarılarını ve başarısızlıklarını kendi çabalarıyla açıklamaları (örneğin ödevlerini özenli şekilde yapmaları, çeşitli öğrenme stratejileri kullanmaları) ve başarılarıyla gurur duymaları daha olasıdır (32). Bu konuda daha farklı bulgulara da rastlanmaktadır. Donat ve ark.'na göre, kişisel adil dünya inancının okula dair olumlu tutumlar, akademik özgüven ve okuldan zevk alma ile olumlu yönde; okuldaki somatik şikâyetler ve sosyal problemler ile okul kaygılarıyla negatif yönde ilişkilidir (33). Üstelik bu ilişkiler cinsiyet, nevroitiklik ve denetim odağı değişkenleri kontrol edildiğinde de görülmektedir ve birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilecek Almanya ve Hindistan gibi iki kültür arasında tutarlı olarak görülmüştür (33). Bu da adil dünya inancının, okul ortamı bağlamında da önemli bir kişisel kaynak olduğunu, bireyin adaletle ilgili deneyimlerini ve okul bağlamındaki iyilik halini doğrudan (dolayısıyla genel iyilik halini dolaylı olarak) güçlendirdiğini göstermektedir.

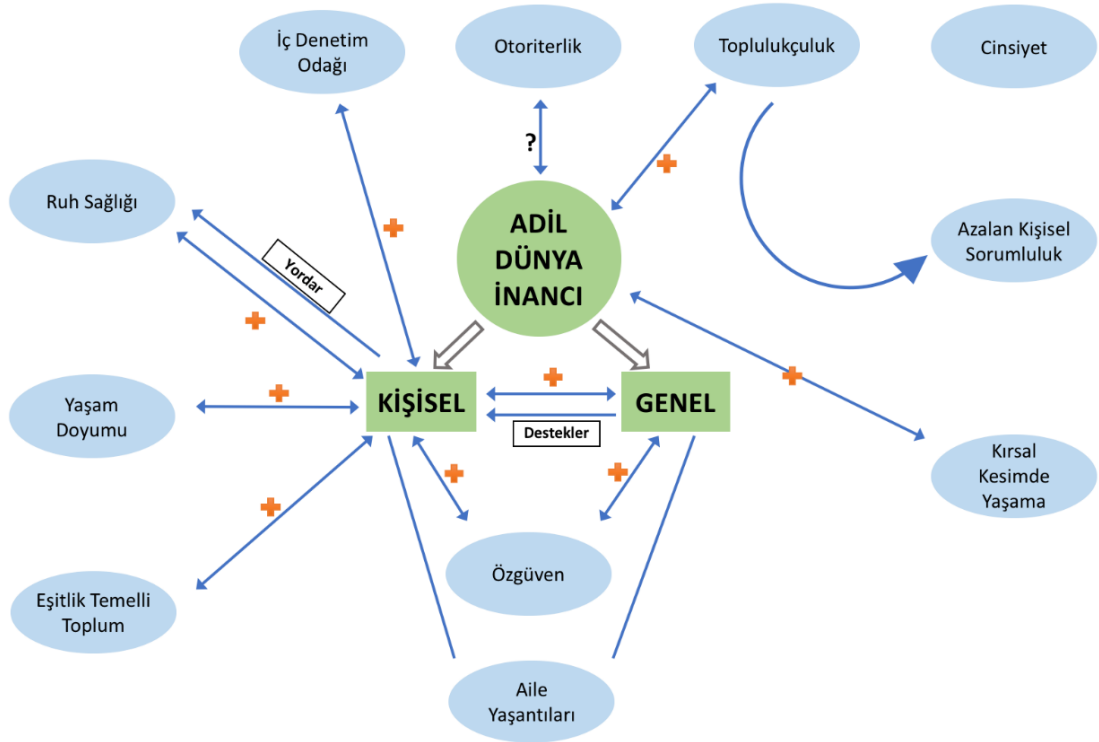
Adil dünya inancı, hem bireyin sosyal gelişimi hem de içerisinde bulunduğu toplumun sosyal ve kültürel özellikleriyle oldukça ilişkili görünmektedir. Örneğin, toplulukçuluğun ön planda olduğu dayanışma, sosyallik ve paylaşım gibi durumlarda adil dünya inancının, bireyciliğin vurgulandığı durumlara göre daha güçlü şekilde görüldüğü bulunmuştur (8). Ayrıca, içinde yaşanan toplum ne kadar “yatay” (eşitlik temelli) bir yapıda algılanıyorsa kişisel adil dünya inancı o kadar düşük olmaktadır (8). Bir başka araştırma bulgusuna göre, bir toplumda toplulukçuluk ve eşitsizlik önplana çıktığında birey tarafından bu şekilde algılandığında adil dünya inancı sürmekte, cinsiyete göre değişmekte ve kişisel sorumluluğun geliştirilmesine duyulan ihtiyacın azalmasının bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (8).

Sosyo-kültürel süreçlerle ilişkili kavramlar olarak ele alınabilecek “muhafazakarlık” ve “otoriterlik” kavramları da alanyazında adil dünya inancı ile birlikte ele alınmıştır. Bu konudaki birçok çalışma, adil dünya inancının muhafazakârlik ve otoriterlikle ilişkili olduğunu net bir şekilde göstermektedir (10). Ancak ulaşılan bu sonuç tartışmalı görülmektedir: Kural yönelimli ailede yetişen bireylerin daha otoriter olduğu Goch (1997) tarafından bulunmuş, ayrıca Furnham ve Procter (1989) tarafından daha erken dönemde yetişkinlerle yapılan araştırmalarda da adil dünya inancı ve otoriterlik arasında ilişki olduğu görülmüştür (4). Yani kuralların ön planda olduğu bir ailenin daha adil algılandığı ve adil dünya inancını güçlendirdiği düşünülmektedir (4). Ancak bu hipotez sorgulanmaktadır; çünkü otoriterlik karamsarlık ve çatışma ile daha ilişkili görülürken adil dünya inancı olumlu pozitif bir ruh hali ile ilişkili olarak düşünülmektedir (4). Dolayısıyla adil dünya inancı ile otoriterlik arasındaki ilişkinin belirsiz olduğu sonucuna varılabilir.

Yukarıda sözü edilen değişkenlerin yanı sıra, bireyin içerisinde yaşadığı sosyal çevrenin etkisi düşünüldüğünde, *kırsal kesimde mi yoksa şehirde mi yaşadığının* önemli bir etken olduğu söylenebilir. Alanyazında adil dünya inancı ile bu durumun beraber ele alınması da söz konusu olmuştur. Sosyal öğrenme kuramı çerçevesinde Witt (1989) bu konuda çarpıcı bir tahmin yapmıştır: Kentte yaşayan bireyler; trafik, suç davranışları ve daha fazla rekabet gibi dış etkenler tarafından daha fazla etkilenecektir, bu yüzden de kırsal kesimde yaşayan bireyler sarf ettikleri çaba ile aldıkları sonuçlar arasında daha doğrudan bir bağlantı görecektir, dolayısıyla

daha içsel denetim odağına ve daha güçlü bir adil dünya inancına yönelebileceklerdir (35). Bu doğrultuda yapılan araştırmada, bu tahminle paralel şekilde kırsal kesimden gelen öğrencilerin daha iç denetim odağına ve daha güçlü adil dünya inancına sahip oldukları görülmüştür. Bu da, bireyin kırsal veya kentsel ortamdan gelmesinin, sosyal çevresi hakkındaki bilgileri farklı şekilde işlediğini gösteriyor olabilir; kent yaşamından gelen bireyler hayatları üzerinde daha az kontrol sahibi olduklarını düşünmektedirler (35), bu yüzden de adil bir dünyaya inanmalarının zorlaşacağı sonucuna varılabilir.

Bu bölümde bahsedilen değişkenlerin adil dünya inancı ile ilişkilerinin bir özeti, Şekil 2.2’de gösterilmiştir.



Şekil 2.2. Adil dünya inancının alanyazındaki değişkenlerle ilişkileri.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu araştırma sürecindeki aşamaların özeti aşağıdaki tabloda (Tablo 3.1) verilmiştir. Tabloda genel olarak verilmiş olan aşamalar, bu bölümün ilerleyen kısımlarında ise ayrıntılarıyla yer almaktadır.

Tablo 3.1. Araştırma sürecinin aşamaları.

Aşama	Amaç	Kullanılan Araç
Ön Çalışma	Ergenlerin “adalet” kavramları kapsamındaki temel kavramları çıkartmak ve adil dünya inancının kapsamını netleştirmek	Araştırmacı tarafından oluşturulan hikaye ve görüşme soruları
Ölçeğin Oluşturması	Ergenlerin adil dünya inançlarını ölçen geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmek	Araştırmacı tarafından oluşturulup uzman görüşüne sunulan Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği (30 madde)
Ölçeğin Pilot Uygulaması	Geçerlik ve güvenilirlik analizi öncesi soruların anlaşılabilirliğini test etmek	Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği (20 madde)
Geçerlik	Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği’ nin iki boyutuna ait 20 maddelik yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını incelemek (doğrulayıcı faktör analizi)	Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği (20 madde)
Güvenirlilik	Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek	Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği (20 madde)
Araştırma	13 yaştan başlanarak, adil dünya inancının ergenlik dönemindeki gelişimsel durumu ve bu inanç açısından önemli olduğu düşünülen etkenlerle ilişkileri hakkında bilgi edinmek	<ul style="list-style-type: none"> • Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği • İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği • Aile Tutum Envanteri • Demografik bilgilere yönelik ek sorular

Bu araştırma, gruplar içi faktöriyel, korelasyonel ve kesitsel ve nedensel deseni içermektedir.

3.1. Ön Çalışma

“Adil dünya inancı” konusunda çalışmaya, önce araştırmacının adalet çatı kavramı altındaki temel kavramları belirlemesi ve eleyebilmesi amacıyla bir dershaneye devam etmekte olan 10 ergenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılarak başlanmıştır. Bu ön hazırlık, madde yazımı öncesinde araştırmacının adaletle dair

kavramları netleştirerek adil dünya inancı ölçeğinin kapsamını belirlemeyi sağlamıştır.

Görüşmelerde, oldukça soyut olan “adalet” ve “adil dünya” konularına daha kolay giriş yapılabilmesi amacıyla bir hikaye kullanılmıştır. Hikayede, ergenin adaletle ilgili duygularını çağırarak amacıyla haksızlığa uğrayan bir kahraman yer almakta ve bu kahraman, hak etmediği bir yargılamaya maruz kalmaktadır. Hikayenin ergene okunmasının ardından, ergene hikaye ile ilgili önceden hazırlanmış formdaki sorular sorulmuş, görüşmeler yarı yapılandırılmış şekilde ilerletilerek çeşitli ek sorular da yöneltilmiştir. Görüşmelerin ses kaydı alınmış, daha sonra görüşme kayıtları araştırmacı tarafından dinlenmiş, ilk etapta görüşmelerde bahsi geçen adaletle ilgili kavramlar not alınmıştır (örn. “hak”, “haksızlık”, “hak etmek”, v.b.)

3.2. Ölçek Geliştirme Çalışmaları

3.2.1. Madde Yazımı ve Uzman Görüşleri

Ergenlere yönelik olarak geliştirilecek adil dünya inancı ölçeği için madde yazımı sürecinde, öncelikle alanyazında kullanılmış olan, adil dünya inancını ölçmeye yönelik ölçekler gözden geçirilmiş ve bu ölçeklerden yararlanılmıştır.

Alanyazında yer aldığı şekliyle “genel adil dünya inancı” ve “kişisel adil dünya inancı” boyutları için ayrı madde grupları oluşturulmuştur. Bu aşamada genel adil dünya inancına yönelik 26, kişisel adil dünya inancına yönelik 14 madde yazılmıştır. Daha sonrasında bu 40 madde araştırmacı ve sorumlu araştırmacı tarafından bir ön incelemeden geçirilmiş; genel adil dünya inancına yönelik maddelerden 8 tanesi, kişisel adil dünya inancına yönelik maddelerden de 2 tanesinin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir. Bu karar verilirken, bazı ifadelerin birbiriyle çok benzer olması ve ifadelerin anlaşılabilirliği dikkate alınmıştır. Böylece uzman görüşüne sunulmak üzere oluşmuş olan ölçekte toplam 30 madde yer almıştır.

Uzman görüşüne başvurulurken, uzmanlardan maddeleri “kavrama uygunluk”, “yazım dili” ve “ölçek için gerekli olup olmama” şeklinde belirlenmiş üç kriter üzerinden dördümlü Likert tipinde oluşturulmuş bir form doldurarak değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırmacı tarafından oluşturulan bu formda, ayrıca

uzmanların maddeler hakkındaki diğer görüşlerini açık uçlu şekilde yazabilecekleri bir bölüm de yer almıştır.

Ölçek ve maddeleri hakkında çocuk gelişimi ve gelişim psikolojisi alanlarından olmak üzere toplam 9 uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Alınan uzman görüşlerinin, kapsam geçerliğine yönelik istatistiksel analizi yapılmış, ölçeğin kapsamının adil dünya inancı için yeterli olup olmadığına bakılmıştır.

Özetlemek gerekirse, ilk etapta oluşturulan 40 maddelik madde havuzu bir ön elemeden geçirildikten sonra ölçek 30 maddelik halini almıştır. Bu 30 maddelik ölçek için görüşüne başvurulmuş 8 uzmanın, 4'lü Likert tipi form üzerinden ilettiği değerlendirmelerin analizi yapılarak maddelerin KGO değerleri hesaplanmıştır (bkz. Tablo 3.2)

Tablo 3.2. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin maddelerinin KGO değerleri.

MADDE NO	TOPLAM	KGO
Genel Adil Dünya İnancı 1	9	1.00
Genel Adil Dünya İnancı 2	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 3	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 4	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 5	9	1.00
Genel Adil Dünya İnancı 6	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 7	9	1.00
Genel Adil Dünya İnancı 8	8	0.78
Genel Adil Dünya İnancı 9	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 10	8	0.78
Genel Adil Dünya İnancı 11	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 12	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 13	6	0.33
Genel Adil Dünya İnancı 14	7	0.56
Genel Adil Dünya İnancı 15	8	0.78
Genel Adil Dünya İnancı 16	8	0.78
Genel Adil Dünya İnancı 17	9	1.00
Genel Adil Dünya İnancı 18	7	0.56
Kişisel Adil Dünya İnancı 1	9	1.00
Kişisel Adil Dünya İnancı 2	9	1.00
Kişisel Adil Dünya İnancı 3	9	1.00
Kişisel Adil Dünya İnancı 4	8	0.78
Kişisel Adil Dünya İnancı 5	7	0.56
Kişisel Adil Dünya İnancı 6	6	0.33
Kişisel Adil Dünya İnancı 7	6	0.33
Kişisel Adil Dünya İnancı 8	7	0.56
Kişisel Adil Dünya İnancı 9	7	0.56
Kişisel Adil Dünya İnancı 10	9	1.00
Kişisel Adil Dünya İnancı 11	9	1.00
Kişisel Adil Dünya İnancı 12	8	0.78
	KGO	0.71

Uzman görüşlerinin analiz bulgularına göre, 0,75 indeksine sahip maddelerin atılması önerilmektedir. Bu doğrultuda, 0,75 indeksinin altında olan 15 madde tekrar gözden geçirilmiş, 10 tanesinin atılmasına karar verilmiştir. 0,75 indeksinin altında kalan diğer 5 maddenin ise adil dünya inancı kavramı açısından gerekli olduğu düşünüldüğü için bu aşamada ölçekte kalmasına karar verilmiştir. Sonuç olarak uzman görüşlerinin analizi sonucunda 20 maddelik bir ölçek elde edilmiştir.

3.2.2. Pilot Uygulama

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin uzman görüşlerine göre düzenlendikten sonraki 20 maddelik hali, uygulamaya izin veren okullarda 7.-12. sınıfa devam eden toplam 231 öğrenciye uygulanmıştır. Bu uygulama, deneme örnekleminin temsil ediciliğine ve sayısının önemi göz önüne alınarak (36,37) madde başına 10 kişiyi kapsayacak şekilde yapılmıştır. Bu uygulamaların istatistiksel analizi ise SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Bu analizde, soruların anlaşılabilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmış ve iki alt ölçek için de cevaplara göre (pilot) güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır.

Pilot uygulamaya dahil edilen 231 kişinin dağılımı Tablo 3.3' de verilmiştir. Bu 231 kişinin 91'i 7.sınıf, 49'u 8.sınıf, 25'i 9.sınıf, 23'ü 10.sınıf, 24'ü 11.sınıf, 19'u 12.sınıf öğrencisidir. Sosyo-ekonomik düzey açısından bakıldığında ise, pilot uygulama grubunun içerisindeki 39 kişinin düşük, 125 kişinin orta, 67 kişinin ise yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki bölgelerde yer alan okullara devam ettiği görülmektedir.

Tablo 3.3. Pilot uygulamada yer alan katılımcıların yaşa ve sosyo-ekonomik düzeye göre dağılımı.

SINIF	SAYI	YÜZDE (%)	SED
7	91	% 39,4	Düşük: 33 Orta: 58
8	49	% 21,21	Düşük: 6 Orta: 43
9	25	% 10,82	Yüksek: 25
10	23	% 9,96	Yüksek: 23
11	24	% 10,39	Orta: 24
12	19	% 8,22	Yüksek: 19
TOPLAM	231 Kişi	% 100	Düşük: 39 kişi Orta: 125 kişi Yüksek: 67 kişi

Pilot uygulamaların tamamlanmasının ardından toplanan verilerin analiz sonuçları Tablo 3.4 ve Tablo 3.5’te verilmiştir.

Pilot uygulama verilerinin analizleri sonucunda “Genel Adil Dünya İnancı” boyutunun güvenilirlik katsayısı 0,833 olarak elde edilmiştir. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının 0,3 ün üzerinde olması maddelerin ölçme aracında olması gerekliliğini gösterdiği için, bu boyuttaki tüm maddeler ölçekte kalmıştır (Bkz. Tablo 3.4).

Tablo 3.4. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği’nin Genel Adil Dünya İnancı boyutunun pilot uygulama analiz sonuçları.

MADDE NO	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları	Cronbach's Alpha if Item Deleted
1	31,299	66,115	,434	,825
2	30,043	61,963	,532	,817
3	30,234	63,832	,417	,828
4	30,134	60,856	,619	,809
5	30,004	61,770	,525	,818
6	31,290	66,555	,387	,829
7	29,762	63,260	,468	,823
8	30,069	61,056	,588	,812
9	29,823	62,164	,529	,817
10	31,165	64,182	,494	,821
11	30,160	61,257	,575	,813

Pilot uygulama verilerinin analizi sonucunda “Kişisel Adil Dünya İnancı” boyutunun güvenilirlik katsayısı ise 0,703 olarak elde edilmiştir. Düzeltilmiş madde toplam korelasyonlarının 0,3 ün üzerinde olması maddelerin ölçme aracında olması gerekliliğini gösterdiği için, bu boyuttaki tüm maddeler de ölçekte kalmıştır (Bkz. Tablo 3.5).

Tablo 3.5. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği’nin Kişisel Adil Dünya İnancı boyutunun pilot uygulama analiz sonuçları.

MADDE NO	Madde Silindiği Durumda Ölçeğin Ortalaması	Madde Silindiği Durumda Ölçeğin Varyansı	Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları	Madde Silindiği Durumda Cronbach Alpha
1	25,593	26,234	,484	,701
2	25,545	25,606	,489	,695
3	25,896	27,015	,428	,629
4	24,810	29,198	,384	,659
5	26,022	28,265	,383	,641
6	26,199	29,682	,367	,700
7	25,078	29,446	,334	,702
8	25,823	27,451	,404	,635
9	25,303	28,343	,387	,660

3.2.3. Katılımcı Grubu ve Ölçeğin Uygulanması

Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği” aracılığı ile toplanmıştır. Ölçekte 20 madde ve 2 faktörün yer alması planlanmıştır. Toplam katılımcı sayısı 937’dir. Bu grup, farklı bölgelerdeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı ortaokul ve liselere devam eden 13–18 yaş aralığındaki ergenlerden oluşmuştur. Bu grubun içerisinde düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip bireyler bulunmaktadır. Burada sosyo-ekonomik düzey, bölgeler

(mahalleler) göz önüne alınarak belirlenmiştir. Bu belirlemede, Yüceşahin ve Tuysuz' un 2011 yılında Ankara ilindeki bölgesel farklılaşmaların kapsamlı bir analizini yaptığı çalışmasından yararlanılmıştır. Çalışmada, Ankara'daki 338 mahalle düzeyinde 2000 Genel Nüfus Sayımı' na göre Ankara'da kentli nüfusa ait seçilmiş dört demografik, on dört sosyal ve on altı ekonomik nitelikte ilgili değişken ile 2000 yılı Ankara Kenti Bina Sayımı'ndan seçilmiş kentin morfolojik yapısıyla ilişkili iki değişken birlikte analiz edilmiştir. Yani bir kentte sosyo-mekansal ve sosyo-kültürel farklılaşmayı en iyi ölçebileceği düşünülen değişkenler alanyazın ışığında seçilmiş, bu değişkenlere dair veriler analize sokulmuştur (38). Bu analiz sonunda Ankara'daki mahalleler, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel özelliklerine göre gruplanmıştır. Araştırmada gruplanan mahallelerin özellikleri dikkate alınarak düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik özelliklere sahip mahalleler belirlenmiş, bu mahallelerde yer alan ortaokul ve liseler listelenmiştir. Ardından her sosyo-ekonomik düzeyden seçilecek okullar rasgele belirlenmiş, ancak her yaş veya sınıf düzeyinden belirli sayıda ergene ulaşmak hedeflendiği için yaş bazlı örneklem tabakalı yöntemle seçilmiştir. Ardından seçilen hedef sayıya yönelik ölçek uygulamaları yapılmıştır.

Uygulamalar yapılırken, ergenlerden araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı onam alınmıştır. Katılmak istemeyen ergenlere ölçek verilmemiş, ölçeği doldurmaya başladıktan sonra vazgeçen ergenler araştırmaya dâhil edilmemiştir. Söz konusu okullarda ölçeklerin uygulanması için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izin alınmıştır.

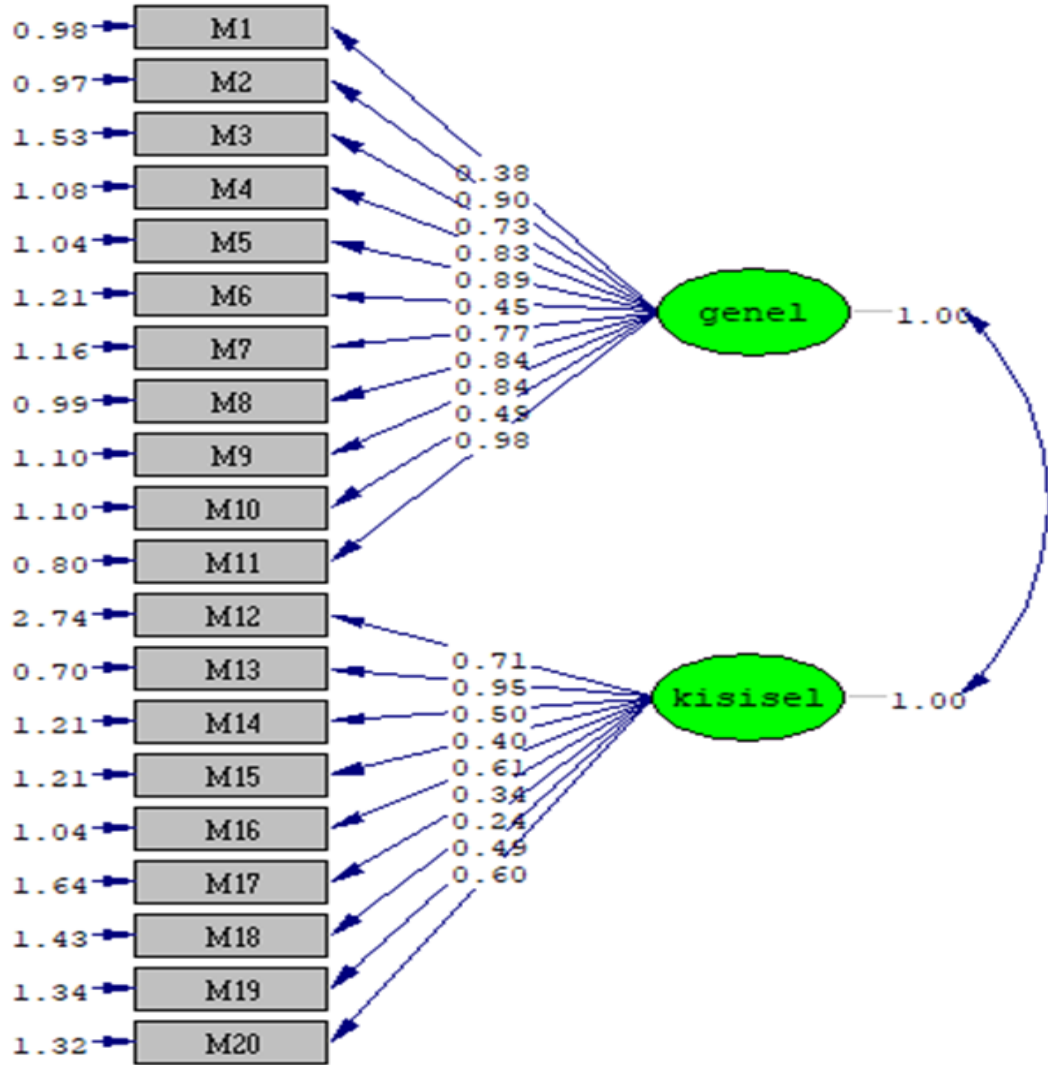
3.2.4. Geçerlik (Faktör Yapısı)

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin iki boyutuna ait 20 maddelik yapısının doğrulanıp doğrulanmadığı birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) uygulanarak incelenmiştir. Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), pek çok gözlenebilir değişkenin oluşturduğu faktörlerden (gizil değişkenlerden) oluşan faktöriyel bir modelin gerçek verilerle ne derece uyum gösterdiğini değerlendirmeyi amaçlar. İncelenecek model, ampirik bir çalışmanın verileri kullanılarak belirlenmiş ya da belirli bir kurama dayandırılarak kurgulanmış bir yapıyı tanımlayabilir (39,40). Kategorik verilerden oluşan testin faktör yapısının incelenmesinde çaprazlama ağırlıklandırılmış en küçük kareler (Diagonally Weighted Least Squares) tekniği

kullanılmıştır. DFA’da modelin geçerliliğini değerlendirmek için çok sayıda uyum indeksi kullanılmaktadır. Bunlar içinde en sık kullanılanları (40,41); Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness, χ^2), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation, RMSEA), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index, CFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (Non-Normed Fit Index, NNFI), Normlaştırılmış Uyum İndeksi (Normed Fit Index, NFI) ve İyi Uyum İndeksidir (Goodness of Fit Index, GFI). Ölçek modelinde gözlenen değerlerin $X^2/d < 3$; $0 < RMSEA < 0.05$; $0.97 \leq NNFI \leq 1$; $0.97 \leq CFI \leq 1$; $0.95 \leq GFI \leq 1$ ve $0.95 \leq NFI \leq 1$ aralıklarında olması mükemmel uyumu; $4 < X^2/d < 5$; $0,05 < RMSEA < 0,08$; $0,95 \leq NNFI \leq 0,97$; $0,95 \leq CFI \leq 0,97$; $0,90 \leq GFI \leq 0,95$ ve $0,90 \leq NFI \leq 0,95$ ise kabul edilebilir uyumu göstermektedir (42).

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği’nin geçerlik analizi için uygulanan DFA’da modelin geçerliliğini değerlendirmek için kullanılan uyum indeksleri $\chi^2 = 655.24$, $X^2/sd = 3.88$, $RMSEA = 0.077$, $CFI = 0.90$, $IFI = 0.90$, $NNFI = 0,90$ ve $NFI = 0,91$ olarak bulunmuştur. Bu ölçeğin faktöriyel yapısını gösteren modelin gözlenen değişkenleriyle faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren katsayılar incelendiğinde, tüm katsayıların yeterli düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

DFA ile hesaplanan uyum istatistikleri dikkate alındığında, ölçeğin daha önce belirlenen yapısının toplanan verilerle genel olarak uyum sağladığına karar verilmiştir. Bu yapı, Şekil 3.1’deki yol şemasında gösterilmiştir.



Şekil 3.1. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin faktör yapısı – Path diyagramı.

Maddelere ait regresyon değerlerine ve t değerlerine Tablo 3.6' te yer verilmiştir. Bu tablo incelendiğinde, elde edilen regresyon katsayılarının ve t değerlerinin anlamlı olduğu ($t > 1,92$) ve modelin doğrulandığı belirlenmiştir.

Tablo 3.6. Ölçeğe ait regresyon ve t değerleri.

Maddeler	Regresyon değerleri	t değerleri	Maddeler	Regresyon değerleri	t değerleri
M1	0,38	10,73	M11	0,98	25,18
M2	0,90	22,13	M12	0,71	11,23
M3	0,73	15,64	M13	0,95	23,87
M4	0,83	20,16	M14	0,50	11,89
M5	0,89	21,49	M15	0,40	9,68
M6	0,45	11,40	M16	0,61	15,17
M7	0,77	18,33	M17	0,34	7,23
M8	0,84	20,91	M18	0,24	5,36
M9	0,84	20,13	M19	0,49	11,08
M10	0,49	12,72	M20	0,60	13,40

3.2.5. Güvenirlik

Geliştirilen ölçeğin güvenilirliğini belirlemek amacıyla Cronbach Alfa iç tutarlılık anlamında güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Genel adil dünya inancı boyutuna ait alfa değeri .84; kişisel adil dünya inancı boyutuna ait alfa değeri .71 olduğu belirlenmiştir. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin toplamına ait alfa değeri ise .857 olarak bulunmuştur (bkz.Tablo 3.7). Tezbaşaran (5), Likert tipi bir ölçekte yeterli sayılabilecek bir güvenilirlik katsayısının olabildiğince 1'e yakın olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu sonuçlara göre araştırma için kullanılan ölçme aracının alt boyutlarının ve bütününün güvenilirliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 3.7. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nin güvenilirlik katsayıları.

Boyut	Cronbach Alfa
Genel Adil Dünya İnancı	.84
Kişisel Adil Dünya İnancı	.71
Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği	.857

3.3. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği ile Yapılan Araştırma

3.3.1. Katılımcı Grubu

Araştırmaya, Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokul ve liselere devam eden 13–18 yaş arası ergenler ve anne veya babaları dahil edilmiştir. Bu katılımcı grubu; geçerlik-güvenirlik çalışması için de ulaşılan 937 kişi ve ebeveynleri arasında, ebeveynlerine yollanan ölçekleri geri getiren ergenleri ve ebeveynlerini kapsamaktadır. Sonuç olarak araştırma safhasına 262 ergen ve onların anne veya babaları katılımcı grubunu oluşturmuştur. Araştırmaya katılan ergenlerin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ebeveyn eğitim durumu açısından dağılımı

aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir (bkz. Tablo 3.8 ve Tablo 3.9). Katılımcıların yaş ortalaması 16,74; yaş aralığı ise 13,37 – 20,31’dir.

Tablo 3.8. Yaş değerlerine ilişkin dağılım tablosu.

	n	Mean	Median	Min	Max	ss
Yaş	263	16,74	17,09	13,37	20,31	1,64

Tablo 3.9. Demografik bilgilere ilişkin frekans dağılım tablosu.

		n	%
SED	Düşük SED	82	31,18
	Orta SED	144	54,75
	Yüksek SED	37	14,07
	Toplam	263	100
Cinsiyet	Kız	175	66,54
	Erkek	88	33,46
	Toplam	263	100
Ebeveyn Eğitim Durumu	İlkokul	69	26,24
	Ortaokul	51	19,39
	Lise	117	44,49
	Üniversite ve üzeri	26	9,89
	Toplam	263	100

3.3.2. Veri Toplama Araçları

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği: Araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek, 20 maddeden oluşmaktadır ve beşli Likert tipindedir. Maddeler (1)Hiç katılmıyorum, (2)Biraz Katılıyorum, (3)Kararsızım, (4)Katılıyorum ve (5)Kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplanmaktadır. “Genel Adil Dünya İnancı” ve “Kişisel Adil Dünya İnancı” olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Maddeler arasında sadece “Kişisel Adil Dünya İnancı” alt ölçeğindeki 7. madde ters puanlanmaktadır. Ölçekten

alınan yüksek puan, bireyin adil dünya inancının güçlü olduğunu, düşük puan ise adil dünya inancının zayıf olduğunu ifade etmektedir.

İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği: Araştırmada yer alan ergenlerin denetim odağına ilişkin yapılacak ölçüm için Korkut (1986)'un Nowicki-Strickland'in ölçeğinden uyarlamış olduğu ve 8–14 yaşa uygulanabilen 40 maddeden oluşan Çocuklar İçin Denetim Odağı Ölçeği bulunmaktadır (43). Söz konusu ölçeğin geçerliği ve güvenilirliği, Öngen (2003) tarafından 7.-10. sınıf öğrencileri ile tekrar araştırılmıştır (44). Ölçeğin güvenilirliğini incelemek için hesaplan Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı toplam ölçek için .74 olarak bulunmuştur; buradan hareketle ölçeğin bu halinin öğrencilerin denetim odağı algılarını ölçmeyi amaçlayan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmektedir (44). Dolayısıyla bu araştırmada, ölçeğin bu çalışma sonucunda oluşturulmuş olan 29 maddelik şekli kullanılacaktır. Ölçeğin bu hali 29 maddeden oluşmakta ve dördümlü Likert tipindedir. Katılımcılar ölçek maddelerini; Kesinlikle katılmıyorum (1), Katılmıyorum (2), Katılıyorum (3), ve Kesinlikle katılıyorum (4) seçeneklerinden birini seçerek yanıtlamışlardır. Madde 1, 6, 8, 10, 13, 15, 16, 18, 20, 23, 24, 27 tersten puanlanmaktadır. Ölçekteki 5 alt boyut ve açıklamaları şöyledir(44):

- Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı: Bu alt boyut, ev içerisinde işlerin işleyişi ile ilgili söz sahibi olmak, anne-babaya düşünce ve isteklerini kabul ettirebilmek, anne-babanın önemli konularda ergen hakkında yaptığı yorumlar ve ergene gösterilen tepkilere dair denetim odağını ifade etmektedir.
- Başarı İçin Denetim Odağı: Bu alt boyut, başarıyı iç veya dış etkenlerin belirlemesini kapsamaktadır. Bu etkenler zekâ, çalışmaya istekli olma, çaba gösterme ve akademik başarı sağlamada çalışmaya atıfta bulunmadır.
- Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı: Bu alt boyut akran ve arkadaş ilişkileri ile ilgili maddeleri kapsamaktadır.
- Batıl İnanç İçin Denetim Odağı: Bu alt boyutta şans ve uğur getiren nesnelere varlığına inanmakla ilgili maddeler bulunmaktadır.

- Kader İçin Denetim Odağı: Bu alt boyutta sorunları çözme yolunun kader ya da işlerin kendi haline bırakılması yaklaşımını yansıtan maddeler bulunmaktadır.

Ölçeğin her bir faktöründen alınan yüksek puan, bireyin dıştan denetimli olduğunu, düşük puan ise içten denetimli olduğunu göstermektedir.

Aile Tutum Envanteri: Aile Tutum Envanteri, Öner ve Torun (1990) tarafından geliştirilmiş, ebeveynlerin çocuk bakımı tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır (43). Ölçeğin alt boyutları ve bu alt boyutların kapsamı şu şekildedir:

- Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri (DEMO) (8 madde): Ebeveynlerin çocuklarına karşı otoriter veya demokratik tutumları yansıtmaktadır.
- Çocuklarla Özdeşleşme (ÖZDEŞ) (15 madde): Ebeveynlerin bir yetişkin olarak çocuklarına karşı tahammül etme motivasyonlarını yansıtmaktadır.
- Uyma Davranışı (UYMA) (7 madde): Aile düzeni ve yapısının geleneksel ahlak ve temel terbiyeye uygun sosyal normlarını yansıtmaktadır.
- Sosyal Hareketlilik (SOSHAR) (15 madde): Ebeveynlerin toplumdaki hızlı sosyal değişiklik ve modernleşme sürecine uyumunu yansıtmaktadır.

Bu ölçek geliştirilirken, on iki farklı ölçekten demokratik/otoriter çocuk yetiştirme yöntemleri, çocukla özdeşleşme, uyma davranışı ve sosyal hareketlilik değişkenlerinin kuramsal tanımlarına uyan maddeler, doğrudan ya da uyarlanarak alınmıştır. Ek olarak bazı maddeler de araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. İlk aşamada 88 maddelik bir ölçek oluşmuştur(45).

Torun (1989), Aile Tutum Envanteri'nin güvenilirlik ve geçerlik çalışmalarını yapmıştır. Ölçeği 75 anneye uygulamış, analizlerde en iyi sonucu, alfa katsayısı .81 ve ortanca madde bırakma korelasyon katsayısı .34 olan 30 maddelik kısa anne formundan elde etmiştir (Torun, 1989). Daha sonra Öner (1992), geçerlik ve

güvenirligi düşük olan bazı maddeleri yeniden elden geçirerek 90 maddelik bir form elde etmiş, bir anne grubuna uygulanan bu maddelerden en güvenilir ve geçerli olan 45 tanesi son envanter formunu oluşturmuştur (45). Ölçek toplamda 45 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin bölümleri kuvvetle reddetmeden kabul etmeye doğru düzenlenmiş 4 seçenekli Likert ölçeğiyle değerlendirilmiştir. Katılımcılardan verilen ifadelere ‘katılmıyorum’, ‘biraz katılıyorum’, ‘oldukça katılıyorum’, ‘tamamen katılıyorum’ şeklindeki dört seçenektan birini işaretlemeleri istenmektedir. ‘Tamamen katılıyorum’ yanıtına ‘4’ puan, ‘oldukça katılıyorum’ yanıtına ‘3’ puan, ‘biraz katılıyorum’ yanıtına ‘2’ puan, ‘katılmıyorum’ yanıtına ‘1’ puan verilir. Özdemir (1991) ve Torun (1989)’un belirttiği şekilde; ölçekten alınan yüksek puan, düşük puan alan ailelere göre; daha demokratik, çocuğuyla daha iyi özdeşim kuran, sosyal normlara daha fazla uyan ve uyumlu bir sosyal hareketlilik özelliğine sahip ebeveyn tutumu olarak yorumlanmaktadır (45).

3.3.3. Verilerin Toplanması

Veriler, farklı bölgelerdeki Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı ortaokul ve liselere devam eden 13–18 yaş aralığındaki ergenlerden ve bu ergenlerin anne veya babalarından toplanmıştır. Katılımcı grubunun düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip bireyleri içermesi amaçlandığı için, Yüceşahin ve Tuysuz’un çalışması(40) sonucunda 3 farklı sosyo-ekonomik düzeyde olduğu belirlenen mahallelerde yer alan ve rastgele seçilen okullara araştırmacı bizzat giderek veri toplamıştır. Bu okullarda ölçeklerin uygulanması için Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gerekli izin alınmıştır.

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği ve İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği, araştırmacı tarafından 30–40 dakikalık bir oturumda ergenlere dağıtılmış ve yine araştırmacı tarafından geri toplanmıştır. Bu oturum sırasında öncelikle ergenlere sözel olarak araştırmanın nerede, hangi kapsamda ve ne amaçla yapıldığı açıklanmış, ardından Likert tipi işaretleme konusunda bilgi verilmiştir. Katılımcıların Likert tipi ölçek doldurmaya aşına olmamaları ihtimaline karşın her iki ölçeğin formunda da, “Kesinlikle Katılmıyorum” seçeneğinden “Kesinlikle Katılıyorum” seçeneğine doğru koyulaşarak giden renklendirme yapılmıştır.

Uygulamalar yapılmadan önce ergenlerden ve ebeveynlerinden kimlik bilgisi istenmediği katılımcılara açıklanmıştır. Ergenlerden araştırmaya katılmayı kabul ettiklerine dair yazılı onam alınmıştır. Katılmak istemeyen ergenlere ölçek verilmemiş, ölçeği doldurmaya başladıktan sonra vazgeçen ergenler araştırmaya dahil edilmemiştir. Söz konusu okullarda ölçeklerin uygulanması için Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gerekli izin alınmıştır. Ergenlere ayrıca, anne veya babalarına doldurarak sınıf başkanına teslim etmeleri istenen Aile Tutum Envanteri dağıtılmıştır. Sınıfı tanıyan öğretmenlerin yönlendirdiği birer öğrenci, ebeveynlerden gelecek olan formları toplayıp okuldaki ilgili görevliye iletmek üzere görevlendirilmiştir.

3.3.4. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler IBM SPSS Statistics Version 22 paket programı ile analiz edilmiştir. Değişkenlerin normal dağılımdan gelme durumları araştırılırken birim sayıları nedeniyle Shapiro Wilk's' den yararlanılmıştır. Sonuçlar yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda değişkenlerin normal dağılımdan gelmediği, $p > 0,05$ olması durumunda ise değişkenlerin normal dağılımdan geldikleri belirtilmiştir.

Gruplar arasındaki farklılıklar incelenirken değişkenlerin normal dağılımdan gelmemesi nedeniyle Mann Whitney U ve Kruskal Wallis-H Testlerinden yararlanılmıştır. Kruskal Wallis-H Testinde anlamlı farklılıkların görülmesi durumunda Post-Hoc Çoklu Karşılaştırma Testi ile aralarında farklılık olan gruplar belirlenmiştir. Normal dağılımdan gelmeyen değişkenler arasındaki ilişkiler incelenirken ise Spearman's Korelasyon Katsayısından yararlanılmıştır.

Gruplar arasındaki farkların analiz sonuçları yorumlanırken anlamlılık düzeyi olarak 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir farklılığın olduğu, $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir farklılığın olmadığı belirtilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkilere dair yapılan analizlerin sonuçları yorumlanırken ise anlamlılık düzeyi olarak yine 0,05 kullanılmış olup; $p < 0,05$ olması durumunda anlamlı bir ilişkinin olduğu, $p > 0,05$ olması durumunda ise anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirtilmiştir.

Bu analizlerin haricinde, araştırmadaki tüm bağımsız değişkenlerdeki değişimlerin, bağımsız değişkeni yani adil dünya inancını nasıl etkilediği ve ne kadar açıkladığı sorusunu cevaplamak amacıyla standart çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon analizinde “enter” yöntemi ile bağımsız değişkenlerden hangilerinin bağımlı değişken üzerinde etkisinin olduğu belirtilmiştir.

4. BULGULAR

Bu çalışmanın ölçek geliştirme safhasının tamamlanmasının ardından; ergenlerin adil dünya inançları yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, denetim odağı ve anne baba tutumu açısından araştırılmıştır. Bu araştırmanın sonuçları aşağıda ayrıntılı şekilde yer almaktadır.

4.1. Adil Dünya İnancı ve Demografik Değişkenler

Adil dünya inancının, araştırmada yer alan ergenlerin sınıf düzeylerine göre gösterdiği farklılıklar, Tablo 4.1’de görülmektedir.

Tablo 4.1. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından sınıflar arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.

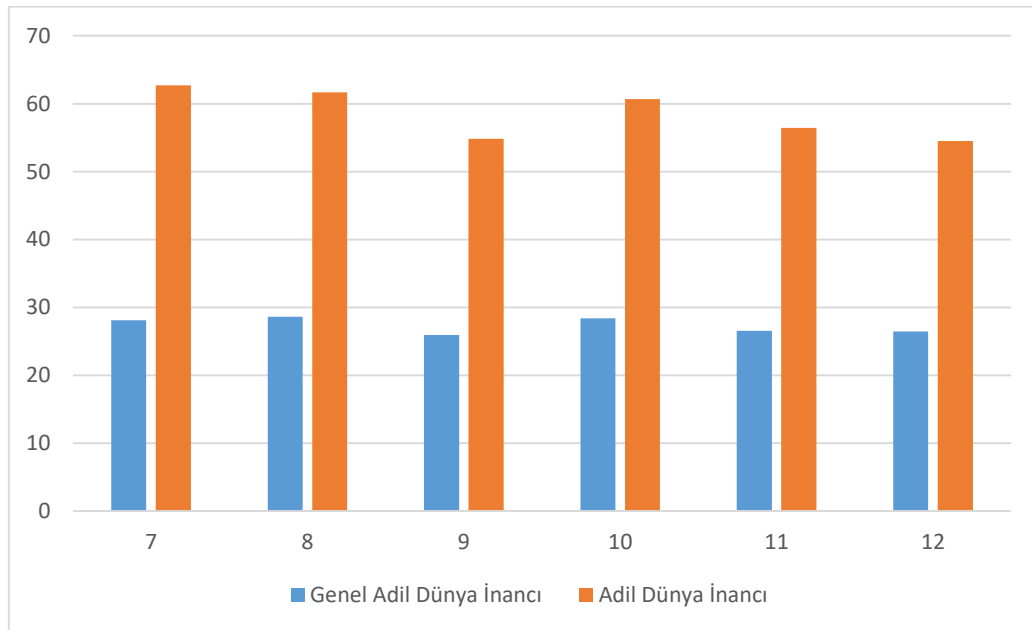
Sınıflar	Sınıf							Kruskal Wallis H Testi		
	n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	H	p	
Genel Adil Dünya İnancı	7	42	34,6	36	19	50	8,07	158,5	14,188	0,014*
	8	23	33,3	32	17	50	7,13	147,35		
	9	13	28,92	27	12	51	11,07	106,96		
	10	90	32,29	32	14	50	7,81	138,69		
	11	77	29,88	30	11	52	8,49	116,32		
	12	18	28,06	25,5	14	46	10,03	102,22		
	Toplam	263	31,59	31	11	52	8,49	6-1 3-1 5-1		
Kişisel Adil Dünya İnancı	7	42	28,1	28,5	14	41	5,78	140,98	8,562	0,128
	8	23	28,61	27	14	42	6,65	145,26		
	9	13	25,92	25	17	42	6,53	104,65		
	10	90	28,38	28	15	42	5,3	143,62		
	11	77	26,55	26	12	43	6,4	118,39		
	12	18	26,44	25,5	18	41	6,75	114		
	Toplam	263	27,56	27	12	43	6,01			
Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği	7	42	62,69	65	33	84	12,53	154	15,279	0,009*
	8	23	61,91	62	31	85	12,48	149,33		
	9	13	54,85	51	29	93	16,71	101,12		
	10	90	60,67	61	32	87	11,57	142,49		
	11	77	56,43	56	23	93	13,43	114,68		
	12	18	54,5	46,5	35	84	15,75	102,47		
	Toplam	263	59,15	59	23	93	13,13	3-1 6-4 6-2 6-1 5-4 5-1		

Genel adil dünya inancı puanları bakımından sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). 9., 11. ve 12. sınıfların genel adil dünya inancı puanı 7. sınıflara göre anlamlı derecede düşüktür.

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği toplam puanları bakımından sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmaktadır ($p<0,05$). 9. Sınıfların adil dünya inancı ölçeği puanı 7. sınıflara göre; 11. sınıfların adil dünya inancı ölçeği puanı 7.ve 10. sınıflara göre; 12. sınıfların adil dünya inancı ölçeği puanı ise 7., 8. ve 10. sınıflara göre anlamlı derecede düşüktür.

Kişisel adil dünya inancı alt boyut puanı bakımından sınıflar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Sınıf temel alınarak yapılan analizlerin sonuçları, Şekil 4.1’de özetlenmiştir.



Şekil 4.1. Genel ve toplam adil dünya inancı puanlarının sınıflara göre değişimi.

Araştırmada yaş değişkeni sınıf baz alınarak ele alınıp, gruplar arası farklılıkların analizine ek olarak yaş değişkeninin adil dünya inancı ile ilişkisine de bakılmıştır (Tablo 4.2). Yaş değerleri ile genel adil dünya inancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,195$). Yaş değerleri arttıkça genel adil dünya inancı puanları azalmaktadır.

Yaş değerleri ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,177$). Yaş değerleri arttıkça adil dünya inancı puanları azalmaktadır.

Yaş değerleri ile kişisel adil dünya inancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 4.2. Yaş değerleri ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.

Ölçek / Boyut		Yaş
Genel Adil Dünya İnancı	r	-,195**
	p	0,002
	n	263
Kişisel Adil Dünya İnancı	r	-0,093
	p	0,131
	n	263
ERGENLER İÇİN ADIL DÜNYA İNANCI ÖLÇEĞİ	r	-,177**
	p	0,004
	n	263

Adil dünya inancı ile ilişkili olabileceği düşünülen bir başka değişken cinsiyettir. Adil dünya inancı ölçek alt boyut ve toplam puanı bakımından cinsiyetler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$) (bkz. Tablo 4.3).

Tablo 4.3. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından cinsiyetler arasındaki farklılığa ilişkin Mann Whitney U testi sonucu.

		Cinsiyet						Mann Whitney U Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	Z	p
Genel Adil Dünya İnancı	Kız	175	31,79	31	12	51	8,38	133,51	-0,455	0,649
	Erkek	88	31,18	31	11	52	8,75	128,99		
	Toplam	263	31,59	31	11	52	8,49			
Kişisel Adil Dünya İnancı	Kız	175	27,21	27	14	43	5,83	126,87	-1,544	0,123
	Erkek	88	28,26	28	12	42	6,34	142,2		
	Toplam	263	27,56	27	12	43	6,01			
Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği	Kız	175	59	59	29	93	12,67	130,57	-0,431	0,667
	Erkek	88	59,44	60	23	93	14,07	134,85		
	Toplam	263	59,15	59	23	93	13,13			

Sosyo-ekonomik düzey, adil dünya inancı açısından gruplar arasında farklılık yaratıp yaratmayacağı değerlendirilen bir başka değişkendir. Ancak analizler sonucunda adil dünya inancı ölçek alt boyut ve toplam puanı bakımından sosyoekonomik düzeyler arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$) (bkz. Tablo 4.4).

Tablo 4.4. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından sosyo-ekonomik düzeyler arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.

		SED						Kruskal Wallis H Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	H	p
Genel Adil Dünya İnancı	Düşük SED	82	31,37	31	14	52	8,71	130,16	1,186	0,553
	Orta SED	144	31,37	31	11	51	8,44	129,81		
	Yüksek SED	37	32,89	35	14	47	8,32	144,61		
	Toplam	263	31,59	31	11	52	8,49			
Kişisel Adil Dünya İnancı	Düşük SED	82	27,55	27	14	43	6,28	130,59	0,599	0,741
	Orta SED	144	27,35	27	12	42	5,92	130,5		
	Yüksek SED	37	28,41	28	18	43	5,85	140,96		
	Toplam	263	27,56	27	12	43	6,01			
Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği	Düşük SED	82	58,91	60	33	93	13,41	130,92	1,319	0,517
	Orta SED	144	58,73	59	23	93	13,18	129,23		
	Yüksek SED	37	61,3	61	32	83	12,45	145,18		
	Toplam	263	59,15	59	23	93	13,13			

Ebeveyn eğitim düzeyinin adil dünya inancı açısından gruplar arasında fark yaratıp yaratmayacağı da analiz edilmiştir. Buna göre adil dünya inancı ölçek alt boyut ve toplam puanı bakımından ebeveyn eğitim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$) (bkz. Tablo 4.5).

Tablo 4.5. Adil dünya inancı ölçek puanları bakımından ebeveyn eğitim düzeyleri arasındaki farklılığa ilişkin Kruskal Wallis H testi sonucu.

		Ebeveyn Eğitim Durumu						Kruskal Wallis H Testi		
		n	Mean	Median	Min	Max	ss	Sıra Ort.	H	P
Genel Adil Dünya İnancı	İlkokul	69	32,58	34	15	50	8,46	142,03	4,248	0,236
	Ortaokul	51	32,78	33	17	51	8,11	141,45		
	Lise	117	30,48	30	11	52	8,61	121,49		
	Üniversite ve üzeri	26	31,58	32	14	45	8,63	134,15		
	Toplam	263	31,59	31	11	52	8,49			
Kişisel Adil Dünya İnancı	İlkokul	69	27,55	27	16	37	4,89	133,56	2,186	0,535
	Ortaokul	51	28,2	28	14	43	6,57	141,43		
	Lise	117	27,53	27	12	42	6,29	130,8		
	Üniversite ve üzeri	26	26,5	26	18	43	6,49	114,75		
	Toplam	263	27,56	27	12	43	6,01			
Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği	İlkokul	69	60,13	62	35	84	11,92	139,69	3,019	0,389
	Ortaokul	51	60,98	61	32	93	13,68	142,15		
	Lise	117	58,01	56	23	93	13,63	123,84		
	Üniversite ve üzeri	26	58,08	60,5	32	82	12,92	128,42		
	Toplam	263	59,15	59	23	93	13,13			

4.2. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı

Bu araştırmada ele alındığı şekliyle denetim odağının ve 5 alt boyutunun adil dünya inancıyla ilişkisi Tablo 4.6'da görülmektedir.

Tablo 4.6. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği İle Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.

		Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı	Başarı İçin Denetim Odağı	Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı	Batıl İnancı İçin Denetim Odağı	Kader İçin Denetim Odağı	İÇ-DİŞ DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ
Genel Adil Dünya İnancı	r	-0,088	-,406**	-,135*	0,094	-0,035	-,289**
	p	0,154	0,001	0,029	0,127	0,575	0,001
	n	263	263	263	263	263	263
Kişisel Adil Dünya İnancı	r	-,296**	-,367**	-,206**	0,105	-,183**	-,405**
	p	0,001	0,001	0,001	0,09	0,003	0,001
	n	263	263	263	263	263	263
ERGENLER İÇİN ADİL DÜNYA İNANCI ÖLÇEĞİ	r	-,195**	-,432**	-,181**	0,112	-0,112	-,374**
	p	0,001	0,001	0,003	0,071	0,07	0,001
	n	263	263	263	263	263	263

Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Genel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Kişisel Adil Dünya İnancı puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,296$). Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Kişisel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Aile ilişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,195$). Aile ilişkileri için denetim odağı puanları arttıkça Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları azalmaktadır.

Başarı için denetim odağı puanları ile Genel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,406$). Başarı İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Genel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Başarı İçin Denetim Odağı puanları ile Kişisel Adil

Dünya İnancı puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,367$). Başarı İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Kişisel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Başarı için denetim odağı puanları ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,432$). Başarı için denetim odağı puanları arttıkça Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları azalmaktadır.

Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Genel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,135$). Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Genel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Kişisel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,206$). Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Kişisel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanları ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,181$). Akran ilişkileri için denetim odağı puanları arttıkça Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları azalmaktadır.

Kader İçin Denetim Odağı puanları ile Genel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Kader İçin Denetim Odağı puanları ile Kişisel Adil Dünya İnancı puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,183$). Kader İçin Denetim Odağı puanları arttıkça Kişisel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. Kader İçin Denetim Odağı puanları ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır.

Batıl İnanc İçin Denetim Odağı puanları ile Genel Adil Dünya İnancı, Kişisel Adil Dünya İnancı ve Ergenler İçin Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Genel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,289$). İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları arttıkça Genel Adil Dünya

İnancı puanları azalmaktadır. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Kişisel Adil Dünya İnancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,405$). İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları arttıkça Kişisel Adil Dünya İnancı puanları azalmaktadır. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,374$). İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları arttıkça Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları azalmaktadır.

4.3. Adil Dünya İnancı ve Anne-Baba Tutumu

Adil dünya inancıyla anne baba tutumu ve alt boyutları arasındaki korelasyonlar Tablo 4.7’de gösterilmiştir.

Tablo 4.7. Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği İle Aile Tutum Envanteri puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.

		Genel Adil Dünya İnancı	Kişisel Adil Dünya İnancı	ERGENLER İÇİN ADİL DÜNYA İNANCI ÖLÇEĞİ
Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri	r	,199**	0,109	,185**
	p	0,001	0,078	0,003
	n	263	263	263
Çocuklarla Özdeşleşme	r	,127*	0,076	,127*
	p	0,039	0,217	0,039
	n	263	263	263
Uyma Davranışı	r	,200**	0,055	,164**
	p	0,001	0,373	0,008
	n	263	263	263
Sosyal Hareketlilik	r	0,11	0,038	0,1
	p	0,075	0,535	0,106
	n	263	263	263
AİLE TUTUM ENVANTERİ	r	,188**	0,092	,175**
	p	0,002	0,139	0,004
	n	263	263	263

Genel Adil Dünya İnancı puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır ($r=0,199$). Genel Adil Dünya İnancı puanları arttıkça Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları da artmaktadır. Kişisel Adil Dünya İnancı puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,185$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği Puanları arttıkça Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları da artmaktadır.

Genel Adil Dünya İnancı puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,127$). Genel Adil Dünya İnancı puanları arttıkça Çocuklarla Özdeşleşme puanları da artmaktadır. Kişisel Adil Dünya İnancı puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,127$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği Puanları arttıkça Çocuklarla Özdeşleşme puanları da artmaktadır.

Genel Adil Dünya İnancı puanları ile Uyma Davranışı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,200$). Genel Adil Dünya İnancı puanları arttıkça Uyma Davranışı puanları da artmaktadır. Kişisel Adil Dünya İnancı puanları ile Uyma Davranışı puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları ile Uyma Davranışı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,164$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği Puanları arttıkça Uyma Davranışı puanları da artmaktadır.

Genel Adil Dünya İnancı, Kişisel Adil Dünya İnancı ve Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği toplam puanları ile Sosyal Hareketlilik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Genel Adil Dünya İnancı puanları ile Aile Tutum Envanteri toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır($r=0,188$). Genel Adil Dünya İnancı puanları Arttıkça Aile Tutum Envanteri Puanları da artmaktadır. Kişisel Adil Dünya İnancı puanları ile Aile Tutum Envanteri toplam puanları arasında ise istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır

($p>0,05$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları İle Aile Tutum Envanteri toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki aynı yönlü ve zayıftır ($r=0,175$). Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanları arttıkça Aile Tutum Envanteri puanları da artmaktadır.

4.4. Denetim Odağı ve Anne-Baba Tutumu

Denetim odağı ve alt boyutları ile anne baba tutumu ve alt boyutları arasındaki korelasyonlar Tablo 4.8’da gösterilmiştir.

Tablo 4.8. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği İle Aile Tutum Envanteri puanları bakımından arasındaki ilişkiye dair korelasyon testi sonucu.

		Aile İlişkileri İçin Den. Od.	Başarı İçin Den. Od.	Akran İlişkileri İçin Den. Od.	Batıl İnanç İçin Den. Od.	Kader İçin Den. Od.	İÇ-DİŞ DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ
Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri	r	-,132*	-,155*	-0,027	0,053	-0,098	-,126*
	p	0,033	0,012	0,668	0,395	0,113	0,042
	n	263	263	263	263	263	263
Çocuklarla Özdeşleşme	r	0,071	-,130*	-0,032	-0,023	-0,07	-0,041
	p	0,254	0,035	0,603	0,711	0,259	0,513
	n	263	263	263	263	263	263
Uyma Davranışı	r	0,041	-,231**	0,028	0,076	0,001	-0,041
	p	0,511	0,001	0,646	0,22	0,998	0,505
	n	263	263	263	263	263	263
Sosyal Hareketlilik	r	0,111	-0,073	-0,017	0,059	0,018	0,042
	p	0,072	0,241	0,778	0,342	0,776	0,501
	n	263	263	263	263	263	263
AİLE TUTUM ENVANTERİ	r	0,05	-,163**	-0,019	0,037	-0,028	-0,033
	p	0,418	0,008	0,761	0,554	0,655	0,591
	n	263	263	263	263	263	263

Aile ilişkileri için denetim odağı puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,132$). Aile ilişkileri için denetim odağı puanları arttıkça Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları azalmaktadır. Başarı için denetim odağı puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,155$). Başarı için denetim odağı

puanları arttıkça Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları azalmaktadır. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında da istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,126$). İç-dış Denetim Odağı Ölçeği puanları arttıkça Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları azalmaktadır. Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı ve Kader İçin Denetim Odağı ölçek puanları ile Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Başarı için denetim odağı puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,130$). Başarı için denetim odağı puanları arttıkça Çocuklarla Özdeşleşme puanları azalmaktadır. Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı, Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı, Kader İçin Denetim Odağı ve İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Başarı için denetim odağı puanları ile Uyma Davranışı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır ($r=-0,231$). Başarı için denetim odağı puanları arttıkça Uyma Davranışı puanları azalmaktadır. Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı, Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı, Kader İçin Denetim Odağı ve İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Uyma Davranışı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği toplam ve alt boyut puanları ile Sosyal Hareketlilik puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Başarı için denetim odağı puanları ile Aile Tutum Envanteri toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki ters yönlü ve zayıftır($r=-0,163$). Başarı için denetim odağı puanları arttıkça Aile Tutum Envanteri puanları azalmaktadır. Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı, Akran İlişkileri İçin

Denetim Odağı, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı, Kader İçin Denetim Odağı ve İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği puanları ile Aile Tutum Envanteri toplam puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

4.5. Bağımsız Değişkenler ve Adil Dünya İnancı: Modelin Anlamlılığı

Araştırmaya dâhil edilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıkladığı model istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$) (bkz. Tablo 4.9).

Bağımsız değişkenler (Yaş, SED, Veli Eğitim Durumu, Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri, Çocuklarla Özdeşleşme, Uyma Davranışı, Sosyal Hareketlilik, Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı, Başarı İçin Denetim Odağı, Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı, Kader İçin Denetim Odağı puanları) bağımlı değişkenin (Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanı) %31,5'ini açıklamaktadır (bkz. Tablo 4.9)

Tablo 4.9. Adil dünya inancına ilişkin regresyon analizi sonucu.

ANOVA							Modelin Özeti
Model		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p	Belirleme Katsayısı
1	Regresyon	14228,308	12	1185,692	9,583	0,001	0,315
	Artık Değer	30932,909	250	123,732			
	Toplam	45161,217	262				
a Bağımlı Değişken: Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği							
b Yordayıcılar: (Modelin Sabit Terimi), Sosyal Hareketlilik, Batıl İnanç İçin Denetim Odağı, Yaş, SED, Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı, Ebeveyn Eğitim Durumu, Kader İçin Denetim Odağı, Başarı İçin Denetim Odağı, Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri, Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı, Çocuklarla Özdeşleşme, Uyma Davranışı							

Araştırmanın bağımsız değişkenlerinin, bağımlı değişken adil dünya inancı üzerindeki etkileri Tablo 4.10'de görülmektedir.

Tablo 4.10. Bağımsız değişkenlerin adil dünya inancı üzerindeki etkileri

Etkiler Tablosu								
Model		Standartlaştırılmamış Etki		Standartlaştırılmış Etki	t	p	%95,0 Güven Aralığı	
		B	Std. Hata	Beta			Alt Sınır	Üst Sınır
1	(Constant)	104,487	11,221		9,311	0,001*	82,386	126,587
	SED	1,153	1,109	0,057	1,039	0,3	-1,032	3,338
	Yaş	-0,745	0,451	-0,093	-1,65	0,1	-1,633	0,144
	Ebeveyn Eğitim Durumu	-0,619	0,754	-0,046	-0,821	0,412	-2,103	0,865
	Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı	-0,495	0,222	-0,137	-2,226	0,027*	-0,933	-0,057
	Başarı İçin Denetim Odağı	-1,268	0,185	-0,393	-6,86	0,001*	-1,632	-0,904
	Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı	-0,804	0,266	-0,169	-3,019	0,003*	-1,329	-0,28
	Batıl İnanç İçin Denetim Odağı	1,196	0,406	0,16	2,947	0,004*	0,397	1,995
	Kader İçin Denetim Odağı	-0,242	0,355	-0,04	-0,682	0,496	-0,941	0,457
	Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri	0,237	0,204	0,081	1,158	0,248	-0,166	0,639
	Çocuklarla Özdeşleşme	0,058	0,152	0,032	0,383	0,702	-0,242	0,359
	Uyma Davranışı	-0,14	0,282	-0,042	-0,496	0,62	-0,696	0,416
	Sosyal Hareketlilik	0,049	0,139	0,028	0,355	0,723	-0,224	0,322

Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı puanının Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı puanındaki 1 birimlik artış Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanını 0,495 kat azaltmaktadır.

Başarı İçin Denetim Odağı puanının Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği puanı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,05$). Başarı İçin Denetim

Odağı puanındaki 1 birimlik artış Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanını 1,268 kat azaltmaktadır.

Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanının Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı puanındaki 1 birimlik artış Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanını 0,804 kat azaltmaktadır.

Batıl İnanç İçin Denetim Odağı puanının Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0,05$). Batıl İnanç İçin Denetim Odağı puanındaki 1 birimlik artış Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanını 1,196 kat arttırmaktadır.

Yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, Kader İçin Denetim Odağı ve Aile Tutum Envanteri alt boyut ve toplam puanlarının Ergenler İçin Adil Dünya İnanı leği puanı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p>0,05$).

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada ergenlik dönemindeki bireylerin adil dünya inançlarını yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağı açısından ele almak amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak adil dünya inancını ergenlik döneminde ölçen bir araç geliştirilmiştir. Geliştirilen “Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeğı”, geçerli ve güvenilir bir ölçektir. Bu bölümde geliştirilen ölçek kullanılarak yapılan araştırmanın sonuçları bahsi geçen değişkenler çerçevesinde tartışılacaktır.

5.1. Adil Dünya İnancı ve Cinsiyet

Adil dünya inancına dair güncel alanyazında cinsiyet önemli bir değişken olarak görülmesi de, Türkiye’de bu konuda herhangi bir araştırma bulgusu olmadığı için bu araştırmada incelenmiştir. Araştırma sonucunda; cinsiyetin Genel Adil Dünya İnancı, Kişisel Adil Dünya İnancı ve Ergenler İçin Adil Dünya İnancı toplam puanı üzerinde bir etkisi görülmemiştir; dolayısıyla araştırmanın bu bağlamdaki hipotezi doğrulanmamıştır. Bu konuda, ancak birçok farklı kültürden katılımcılarla yapılan çalışmalar belli kültürler açısından bazı cinsiyet farklılıklarına rastlamıştır. Amerikalı, İsraili ve Güney Afrikalı erkeklerin dünyanın adaletsiz bir yer olduğuna dair inançlarının, aynı milletlerdeki kadınlardan daha güçlü olduğu da bulunmuştur (8). Benzer bir cinsiyet farklılığına işaret eden bir başka araştırmada ise erkeklerin dünyanın tutarlı ve düzenli (yani adil) bir yer olduğuna kadınlardan daha fazla inandıkları bulunmuştur (5,8,10). Bu araştırmanın bulguları, bahsi geçen bu iki araştırma bulgularıyla uyuşmamaktadır. Ancak bu çalışmanın sonuçları, alanyazında cinsiyetle ilgili olarak (yukarda bahsi geçen iki araştırma haricinde) varılan genel sonuçlarla tutarlıdır. Nitekim adil dünya inancı ile ilgili birçok araştırma, cinsiyetin adil dünya inancı ile ilgili dikkate değer bir etkisinin olmadığı sonucuna varmış görünmektedir (8).

Ergenlik, bireyin cinsiyet rolleri bakımından da model arayışında olduğu ve cinsel kimliğini, cinsiyet rollerini oturtacağı bir dönemdir. Ülkemizin toplumsal ve kültürel özellikleri göz önüne alınırsa, kadın ve erkeklere yüklenen toplumsal cinsiyet rollerinin birbirinden oldukça farklı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda kız ve

erkek ergenlerin ailelerinde ve diğer çevrelerde (cinsiyetlerinden kaynaklanacak şekilde) oldukça farklı deneyimler yaşayacakları, özellikle de farklı muamele görecekları düşünülebilir. Bu nedenle de, araştırmada cinsiyetin adil dünya inancı üzerinde bir etkisi görülmemiş ise de bu konuda daha büyük örneklem gruplarıyla yapılacak araştırmalarda cinsiyetin etkisinin araştırılması gerekmektedir.

5.2. Adil Dünya İnancının Gelişimi: Yaşın Etkisi

Bu araştırmada adil dünya inancının gelişimine yönelik analizler yapılırken, bu inancın hem sınıf düzeyi hem de yaşı göre değişimine bakılmıştır. Buna göre, hem sınıf düzeyine hem de yaşı göre yapılan analizler birbirini desteklemiştir. Araştırmanın, ergenlerin adil dünya inançlarının yaşı göre anlamlı farklılık göstereceğine dair hipotezi doğrulanmıştır.

Yaş temel alınarak yapılan analizler sonucunda, ergenlerde yaş ilerledikçe genel adil dünya inancının zayıfladığı görülmüştür. Sınıf düzeyi açısından ise; 9. , 11. ve 12. Sınıfa devam eden ergenlerin genel adil dünya inançlarının, 7. Sınıfa devam eden ergenlere göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Yani yaklaşık olarak 15, 17 ve 18 (ve üzeri) yaşlarındaki ergenlerin 13 yaşındaki ergenlere göre dünyanın genel anlamda adil olduğuna daha az inandıkları bulunmuştur. Bu sonuçlar, Oppenheimer'ın (2006) gelişimsel araştırmasının (8) sonuçlarından farklıdır. Oppenheimer 12 yaştan itibaren genel adil dünya inancının belirgin şekilde azaldığını bulmuştur. Bu araştırmada ise 9. sınıfta, yani yaklaşık 15 yaşta 13 yaş grubuna göre belirgin olarak daha zayıf genel adil dünya inancı gözlenmiştir. Yani bu araştırmaya göre, ergenlerin genel adil dünya inançları yaş ilerledikçe azalırken, 15 yaşında bir kırılma noktası yaşadıkları düşünülebilir. Bunun haricinde bu araştırmanın sonuçları, Dalbert'ın (2009) daha büyük yaşta daha düşük genel adil dünya inancının görüldüğu bulgusuyla uyumaktadır; yaş ilerledikçe ergenlerin genel adil dünya inancı zayıflamaktadır (6).

Kişisel adil dünya inancı ve yaş ilişkisine dair elde edilen sonuçlar, farklı yaş gruplarındaki ergenlerin kişisel adil dünya inançlarının birbirinden farklı olmadığını göstermiştir. Bu bulgu, Sallay ve Dalbert'ın (2004) alanyazında kişisel adil dünya inancının 16 yaşında azalmaya başladığı (3), Peter ve ark.'nın (2013) 14-19 yaş

grubundaki ergenlerde kişisel adil dünya inancının gittikçe daha fazla görüldüğü ve yaş ilerledikçe kişisel (ve genel) adil dünya inancının azaldığı sonucunu (20) elde eden araştırmalarıyla uyuşmamaktadır.

Araştırmanın sonuçlarına genel ve kişisel adil dünya inancı ayrımı yapılmadan, yani Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği'nden alınan toplam puanlar temelinde bakıldığında; özellikle 11. ve 12. sınıf öğrencilerinin adil dünya inançlarının, daha küçük sınıfa devam eden ergenlere göre zayıf olduğu görülmektedir. Yani ergenlik döneminde adil dünya inancında, 17-18 yaşlarında daha küçük yaşlara göre dikkate değer bir azalma görülmüştür. Ayrıca yaş-adil dünya inancı ilişkisine bakıldığında katılımcıların yaşları ilerledikçe adil dünya inançlarının zayıfladığı saptanmıştır. Araştırmanın bu iki sonucu, kişisel ve genel adil dünya inancının, yani toplamda adil dünya inancının yaş ilerledikçe azaldığı bulgusunu desteklemektedir.

Genel olarak bakıldığında bu araştırmanın sonuçlarına göre, genel ve kişisel adil dünya inancının birbirinden ayrı bir gelişimsel seyir izlediği görülmektedir. Bu durum, Dalbert'ın ifade ettiği gibi genel ve kişisel adil dünya inancının birbirinden bu dönemde ayrıştığı (6) yorumuyla paralellik göstermektedir.

5.3. Adil Dünya İnancı, Sosyo-Ekonomik Düzey ve Ebeveyn Eğitim Düzeyi

Bu araştırma sonucunda, farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan ergenlerde Genel Adil Dünya İnancı, Kişisel Adil Dünya İnancı ve Ergenler İçin Adil Dünya İnancı toplam puanları açısından bir fark görülmemiştir. Yani araştırmanın, ergenlerin adil dünya inançlarının sosyo-ekonomik düzeye göre anlamlı farklılık göstereceğine dair hipotezi doğrulanmamıştır. Alanyazında özellikle sosyo-ekonomik düzeye yönelik yapılmış pek fazla araştırma bulunmamaktadır. Dalbert ve Radant'ın (2004) sosyo-ekonomik durumun bir bileşeni olarak sayılabilecek eğitim seviyesini temel alan araştırmasına göre ise, eğitim seviyesi yükseldikçe genel adil dünya inancı daha zayıf görülürken, kişisel adil dünya inancı daha güçlü şekilde yaşanmaktadır (4). Buna göre eğitim seviyesi daha daha yüksek olan ebeveynlerin daha zayıf genel adil dünya inancına ve daha güçlü kişisel adil dünya inancına sahip olmaları

beklenebilir. Ebeveynlerin bu durumu çocuklarına nasıl aktaracağı düşünülürse, Dalbert ve Radant'a (2004) göre ailenin yetiştirme şekli ve adil bir aile ortamı kişisel adil dünya inancını desteklemekte, genel adil dünya inancı ise bu tür deneyimlerden bağımsız şekilde gelişmektedir (4). Aynı zamanda alanyazında, kural yönelimli ailede yetişmenin otoriterlik eğilimini destekleyeceği, otoriterliğin de adil dünya inancına sahip olmayı kolaylaştıracağı da belirtilmektedir. Tüm bunlardan hareketle; adil bir aile ortamı sağladıkları takdirde yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip, kural yönelimli ailelerin çocuklarının güçlü kişisel adil dünya inancına sahip olmalarını sağlamaları beklenebilir. Bu araştırmanın sosyo-ekonomik düzey ve anne baba tutumu ile ergenlerin adil dünya inançları arasındaki ilişkilere dair bulguları, alanyazındaki bu bulgu ve beklentilerle uyuşmamaktadır; sözgelimi sosyo-ekonomik düzey ve aile tutumu ile kişisel adil dünya inancı arasında ilişki bulunmamıştır. Ancak tüm bunlar, ülkemizde çocuk ve/veya ergenlerin adil dünya inançları ve ailelerinin özellikleri daha ayrıntılı şekilde ele alınarak araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada annenin veya babanın eğitim düzeyi, ergenlerin adil dünya inançlarını etkilemiyor gibi görünmekte ve alanyazını desteklememektedir. Bu beklenmeyen sonuç, çalışmaya dâhil edilen ergen ve ebeveyn sayısının hedeflenenden düşük olmasından da kaynaklanıyor olabilir. Buna yönelik daha geniş örneklem gruplarıyla yapılacak olan çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

5.4. Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı

Adil dünya inancı (genel, kişisel ve toplam adil dünya inancı) ve denetim odağı arasındaki ilişki, bu çalışma kapsamında İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği'nin hem toplamı hem de alt boyutları bağlamında incelenmiş; bu alt boyutlardan "Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı" ile Genel Adil Dünya İnancı arasında bir ilişki bulunmazken, Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı arttıkça hem Kişisel Adil Dünya İnancı'nın hem de toplam adil dünya inancı puanlarının azaldığı görülmüştür. Aile İlişkileri İçin Denetim Odağı alt ölçeğinden yüksek puan alınması, bireyin ailesiyle ilişkilerinde dıştan denetimli olduğunu, yani aile ilişkileri üzerinde kendisinin kontrolünün bir anlamda zayıf olduğuna inandıklarını ifade etmektedir. Yani

araştırmaya katılan ergenlerin; aile ilişkilerini kontrol edemediklerini düşünmeleri onların kişisel adil dünya inançları ve adil dünya inançları ile ilişkilidir. Bu araştırma sonucu, alanyazındaki kişisel adil dünya inancının aile yaşantılarıyla olan bağlantısının genel adil dünya inancına göre daha güçlü olduğu bulgusu (32) ile tutarlı görünmektedir. Sonuç olarak ergenlikte aile ilişkileri üzerinde etkin bir rolü olduğunu düşünmeleri, ergenlerin hem kendilerine adil davranıldığı hem de adalete inanmaları ile bağlantılı görünmektedir. Araştırma sonucunda, aile ilişkilerine dair denetim odağı ile genel adil dünya inancı arasında bir ilişki bulunmamıştır. Genel adil dünya inancı, yaşanan çevrenin kişisel yaşantılar bağlamında değil genel olarak adil olup olmadığı ile ilgilidir. Dolayısıyla kuramsal olarak genel adil dünya inancı, kişisel durum ve deneyimleri kişisel adil dünyadan daha az kapsamaktadır. Bu noktada, aile ilişkilerine dair denetim odağının; daha çok ergenin çevresinden adil bir muamele görüp görmediği ile ilgili inancı, yani kişisel adil dünya inancı ile etkileşim içinde olması, genel adil dünya inancı ile ilişkili olmaması beklendik bir sonuçtur.

Denetim odağının bir başka önemli yönü olan “Başarı İçin Denetim Odağı” ile adil dünya inancının hem alt boyutları hem de toplam puanı ile negatif ilişkisi olduğu görülmüştür. Yani ergenler, okul başarılarının kendilerinin kontrolünde olduğuna daha çok inandıkça dünyanın adil olduğuna dair inançları daha güçlü görülmektedir. Bu sonuç, alanyazındaki bulgularla örtüşmektedir. Nitekim alanyazında, adil dünya inancı güçlü olan ergenlerin okuldaki başarılarını ve başarısızlıklarını kendi çabalarıyla açıklayacakları ve başarılarıyla gurur duyacakları belirtilmektedir (32). Bu araştırmanın sonuçları da benzer şekilde ergenlerin (alt boyutlarıyla birlikte) adil dünya inançlarının, okul başarılarını kendi çabalarıyla elde ettiklerine inanmaları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak ergenlerin adalete dair tutum ve inançlarının, okul başarısı gibi özel bir alandaki kontrol algılarıyla ilişkili olabileceği; ergenin okul başarısını neyin sonucu olarak gördüğünün adil dünya inancı bağlamında önemli olabileceği görülmektedir.

Ergenlerin akran ilişkilerine dair denetim odağı (“Akran İlişkileri İçin Denetim Odağı”) ile (alt boyutlarıyla birlikte) adil dünya inançlarının ters yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bu sonucun anlamı şudur: Ergenlerin akran ilişkilerinin

kendilerinin kontrolünde olduğunu düşünmeleri ile her yönden dünyanın adil olduğuna dair inançları ilişkilidir. Ergenlik döneminin genel olarak akranlarla ilişkilerin ön plana çıktığı, ergenin kendisini akranlarını referans alarak tanımladığı ve değerlendirdiği bir dönem olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, araştırmaya katılan ergenlerin akran ilişkilerinin kendilerinin kontrolünde olduğuna inanmalarının onların adalete dair inançlarıyla da bağlantılı olması beklendik bir durumdur.

Denetim odağının bu araştırma kapsamında ele alınan bir başka yönü olan “Kader İçin Denetim Odağı”, genel adil dünya inancı ve adil dünya inancı toplam puanı ile ilişkili bulunmazken, sadece kişisel adil dünya inancı ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Yani ergenlerin sorunların çözümünde (kendi haline, kadere bırakmak yerine) kendi çabalarını etkili görmeleri, onların kendilerine adil davranıldığına inanmaları ile bağlantılıdır. Denetim odağının bu boyutu, (bu araştırmada İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği ile ölçülen) toplam denetim odağı puanına en yakın alt boyut gibi görünmektedir. Çünkü “kader” kavramı yaşamdaki tüm olayların oluşuna, sorunların çözümüne dair oldukça genel bir yaklaşımı ve inancı ifade etmektedir. Kişisel adil dünya inancı ise bireyin kendi kaderinin adil olduğunu ve yaşamındaki olayların hak edilen olaylar olduğunu ifade etmektedir (3). Bu açıklamalardan hareketle araştırmanın sonucuna göre, sorunların çözümünde kadere değil kendi çabalarına güvenmek, bireyin kendi kaderinin adil olduğuna inanması ile bağlantılı görünmektedir. Bu sonuç, alanyazında adil dünya inancı ile iç kontrol odağı arasında birçok kez görülmüş pozitif ilişkiler (6,10) ile tutarlıdır: Ergenler sorun çözmede kadere bırakmak yerine (kendilerini etkin olarak görerek) iç denetim odağına inandıkça kişisel adil dünya inançları da daha güçlü olmaktadır. Bu araştırma bulgusu, ülkemizde denetim odağıyla ilgili bir araştırmanın bulguları bağlamında yorumlanabilir. Çivitci (2007) tarafından yapılan araştırmaya göre; sorunları çözmek yerine müdahale etmeden kendi haline bırakmanın daha iyi olacağı yönündeki kaderci bir anlayışa sahip dıştan denetimli ergenler, sorumluluğu kendi dışındaki bir güce bırakmakta ve “İçinde bulunduğum koşullar mutlaka rahat, sorunsuz ve kolay olmalı” şeklinde mantıkdışı bir inanç taşımaktadırlar (46). “Rahatlık talebi” olarak adlandırılmış olan bu inançla kişisel adil dünya inancı, kuramsal olarak ilk bakışta birbiriyle paralel görülebilir. Çünkü iki tür inanç da gerçekte öyle olup olmadığından bağımsız şekilde bireylerin inandıklarını kapsıyor

gibi görünmektedir. Ancak kişisel adil dünya inancı ile ilgili alanyazında, ancak dürüstlük ilkesiyle hareket eden bireyler kendilerine adil davranılmasını bekleyebileceği için, adil dünya inancının bireylere dünyanın adilliğine dair tutarlı bir güven sağladığı belirtilmektedir (12). Yani kişisel adil dünya inancına sahip olmanın, sadece bireyin buna inanmasını değil, bu yönde davranmasını da kapsadığı söylenebilir. Dolayısıyla kişisel adil dünya inancının, daha çok kendisinin etkin olduğuna inanan bireylerde, yani içten denetimli bireylerde görülmesi beklenir. Sonuç olarak Çivitçi'nin araştırmasıyla bu araştırmanın sonuçları birbiriyle çelişmemektedir.

Denetim odağının bir diğer alt boyutu olan “Batıl İnanç İçin Denetim Odağı” ile adil dünya inancı alt boyutları ve toplam puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu sonuç, ergenlerin işlerin yolunda gitmesi için onlara şans getiren nesnelere olduğuna inanmalarının, adalete dair inançlarıyla ilişkili olmadığı anlamına gelmektedir. Buradan hareketle araştırmanın sonucuna göre batıl inanç ve adil dünya inancının, birbirlerinden ayrı inançlar olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada, denetim odağını ölçmek için kullanılan ölçeğin önemli alt boyutları olması sebebiyle bu alt boyutlar için de ayrı ayrı analiz yapılmış, böylece denetim odağının farklı yönleriyle ilgili bilgi edinilmiştir. Ancak Oppenheimer (2006) denetim odağının, bireyin farklı ortam ve durumlarına göre değişebilecek bir kavram gibi görünmekle birlikte, bir tür genellenen inançlar toplamı olduğu ve dolayısıyla duruma özgü şekilde değil genel açıdan ele alınmasının ve ölçülmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir (8). Bu yüzden bu araştırmanın sonuçlarının, denetim odağı ölçeğinden alınan toplam puan bağlamında yorumlanması ayrı bir önem taşımaktadır. Sonuçlara göre, denetim odağı ile adil dünya inancının hem alt boyut hem de toplam puanları ters yönde ilişkili bulunmuş, araştırmanın denetim odağı ile adil dünya inancının ilişkili olduğuna dair hipotezi doğrulanmıştır. Bu sonuç şunu ifade etmektedir: çalışmada yer alan ergenler daha çok içten denetimli ise daha güçlü kişisel adil dünya inancı ve (toplam) adil dünya inancı taşımaktadırlar. Ergenlerin “içten denetimli olmaları” veya “iç denetim odağına sahip olmaları”, onların başına gelenlerin kendilerinin kontrolünde olduğuna inanmaları demektir; bu da dış güçlere fazla atıfta bulunmadıkları anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu durum ergenlerin kendi davranışlarının, başına gelenler üzerinde bir tür etkisi

olduğunu düşünmeleri olarak yorumlanabilir. Sonuç olarak da içten denetimli bir ergen, örnek olarak diğer insanlara adil davrandığı için karşılığında kendisine adil davranıldığına inanıyor olabilir; yani kişisel adil dünya inancı bu noktada iç denetim odağı ile bağlantılı görülebilir. Bunun dışında genel anlamda bakıldığında, alanyazında iç denetim odağı ve adil dünya inancı arasında birçok kez gözlenen pozitif yöndeki ilişki (6,10) bu araştırma ile de doğrulanmış olmaktadır.

5.5. Adil Dünya İnancı ve Anne Baba Tutumu

Bu çalışmada adil dünya inancı ve anne baba tutumları, Aile Tutum Envanteri'nin hem dört alt boyutu hem de toplam puanı için ayrı ayrı incelenmiştir. Bu alt boyutlardan “Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri” ile kişisel adil dünya inancı ilişkili bulunmazken; genel ve toplam adil dünya inancı puanları ile pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür. Yani ergenlerin anne babaları demokratik tutumu benimsemiş ebeveynler olduğunda ergenler dünyanın genel olarak adil bir yer olduğuna daha çok inanmaktadırlar. Bu bulgu temelde bakıldığında, alanyazındaki ailenin yetiştirme şeklinin kişisel adil dünya inancını desteklediğini, genel adil dünya inancının ise bu tür deneyimlerden bağımsız şekilde geliştiğini gösteren bulgularla (4) çelişkilidir. Bu çelişkinin sebebini yorumlamak, konuya yönelik ileri araştırmalar yapılmadığı takdirde zor görünmektedir. Ancak aile ve anne baba tutumunun sosyokültürel bağlamda ele alınmasının öneminin gittikçe daha çok ortaya çıktığı (28) düşünülürse, bu farklılığın aile kavramı ve özelliklerinin kültürel farklılaşmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Bunun haricinde ve aynı zamanda bununla ilgili olarak alanyazında, kural yönelimli olan ailede yetişen bireylerin adil dünya inançlarının daha güçlü olduğu görülmüştür (4); ailenin “kural yönelimli olması” otoriter aile tutumundan ziyade demokratik aile tutumunun bir özelliği olarak görülmektedir. Bu çalışmada da, “Demokratik/Otoriter Çocuk Yetiştirme Yöntemleri” alt boyutunda yüksek puan alan, yani (otoriterden ziyade) demokratik anne baba tutumuna daha yakın ailelerdeki ergenlerin adil dünya inançları daha güçlü bulunmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları alanyazındaki kural yönelimli aileler ile ilgili bulgularla tutarlıdır.

Bu araştırmada ele alındığı ġekliyle anne baba tutumun bir diğer boyutu olan ‘‘Çocuklarla Özdeşleşme’’, ebeveynlerin bir yetişkin olarak çocuklarına karşı tahammül etme motivasyonlarını yansıtmaktadır. Araştırma sonucunda kişisel adil dünya inancı puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında bir ilişki saptanmazken; genel ve toplam adil dünya inancı puanları ile Çocuklarla Özdeşleşme puanları arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Çocuklarla Özdeşleşme arttıkça genel ve toplam adil dünya inancı puanları da artmaktadır. Yani çocuklarına karşı daha etkin tahammül gösteren anne babaların olduğu ailelerde yetişen ergenlerin genel ve toplamdaki adil dünya inançları daha güçlü görölmektedir. Bu konuda alanyazında doğrudan bir bulguya rastlanmamış olsa da, ailelerini daha az çatışmalı algılayan genç yetişkinlerin daha güçlü bir genel adil dünya inancına sahip oldukları (3) bulgusu mevcuttur. Bunun aksine, çatışmanın ve kişilerarası manipölasyonun az olduğu, uyumlu bir aile ortamında yetişmenin güven duygusunu destekleyeceği, dolayısıyla da bu tür bir ailedeki duygusal yaşantıların adil bir dünyaya olan inancı arttıracığının mümkün olduğu belirtilmektedir (3). Ebeveynin çocuklarına tahammül göstermeye istekli olması ve bunu başarmasının, ailedeki çatışmaları azaltıcı bir etki yapacağı düşünölebilir. Dolayısıyla anne babaları tarafından kendilerine daha etkin şekilde tahammül gösterilen ailelerdeki ergenlerin, aile ortamını daha az çatışmalı algılamalarıyla birlikte genel adil dünya inançlarının da daha güçlü olması, alanyazınla temelde tutarlı görönmektedir.

Aile tutumunun bir başka boyutu olan ‘‘Uyma Davranışı’’, aile düzeni ve yapısının geleneksel ahlak ve temel terbiyeye uygun sosyal normlarını yansıtmalarını kapsamaktadır (44). Bu araştırmanın sonuçlarına göre, kişisel adil dünya inancı ile Uyma Davranışı puanları arasında anlamlı ilişki görölmezken; genel ve toplam adil dünya inancı puanları ile ‘‘Uyma Davranışı’’ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmaktadır. Yani aile yapısı geleneksel normları daha fazla yansıtan ergenlerin genel ve toplam adil dünya inançları daha güçlü görölmektedir. Ülkemizin adaletle ilgili kültürel yaklaşımı düşünöldüğünde, bir tür ‘‘ilahi adalet’’ ten, aslında adil dünya inancından bahsetmek mümkün görönmektedir; bu durumun kendini kültürün önemli bir ögesi olan atasözlerinde de gösterdiği belirtilmiştir (47). Dolayısıyla geleneksel-kültürel normları yansıtan bir aile ortamında, anne babaların

kültürümüzde yer bulmuş bu adalet yaklaşımını da çocuklarına yansıtacağı varsayılırsa, araştırmanın bu sonucu anlamlı görünmektedir.

Aile Tutum Envanteri'nin son alt boyutu "Sosyal Hareketlilik"tir ve ebeveynlerin toplumdaki hızlı sosyal değişiklik ve modernleşme sürecine uyumunu yansıtmaktadır. Bu alt boyuttan alınan puanlarla adil dünya inancı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. Bunun nedeni, toplumsal ve kültürel değişiklik ve modernleşmenin, oldukça karmaşık ve ele alınması zor bir değişken olması ve dolayısıyla ergenlerin adil dünya inancı ile ilişkisinin belirlenmesinin bu araştırma kapsamında mümkün olmaması olabilir. Buna karşın toplumsal değişimler ergenlik dönemi bağlamında çok önemli süreçlerdir. Nitekim ergenler, ailelerinin kültürel değerleriyle kendi kuşaklarının yaşadığı modernleşme arasında kalabilmektedirler. Bu sebeplerle modernleşme ve ailelerin uyumu konularında ergenlik bağlamında daha net ve ileri araştırmalara ihtiyaç vardır. Bu araştırmada ilişki bulunmamakla beraber konuya özgü çalışmalarla farklı sonuçlar elde edilebilir. Bir ailenin toplumsal değişikliklere uyum süreci ve bu süreçteki çatışmalar, ergenlerin adil dünya inançları açısından önemli olabilir. Sonuç olarak bu konuda kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada anne baba tutumları değişkenine dair toplam puanlarla kişisel adil dünya inancı ilişkili bulunmamış; ancak anne baba tutumu ile genel ve toplam adil dünya inancı puanları arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu görülmüştür. Böylece, araştırmanın anne baba tutumu ile adil dünya inancının ilişkili olduğuna dair hipotezi temelde doğrulanmıştır. Yani daha demokratik, çocuğuyla daha iyi özdeşim kuran, sosyal normlara daha fazla uyan ve uyumlu bir sosyal hareketlilik özelliğine sahip anne baba tutumunun benimsendiği ailelere mensup ergenler, dünyanın adil bir yer olduğuna daha fazla inanmaktadırlar. Aile ortamı ve adil dünya inancına dair alanyazındaki bulgulara göre, hem ebeveynler hem de çocuklar için adil bir aile ortamı ile kişisel adil dünya inancı arasında anlamlı ve güçlü bir ilişki/korelasyon bulunmakta (4), ayrıca bir ailede anneler ne kadar destekleyici algılanırsa aile ortamı o kadar adil algılanmakta, bireylerin kişisel adil dünya inançları da o kadar güçlü olmaktadır (3). Bu araştırmada ele alındığı şekliyle daha demokratik, çocuğuyla daha iyi özdeşim kuran, sosyal normlara daha fazla uyan ve

uyumlu bir sosyal hareketlilik özelliğine sahip (yani Aile Tutum Envanteri'nden daha yüksek puan alan) ebeveynlerin olduğu aileler, alanyazındaki “adil aile ortamı”nın oluşması ve annenin “destekleyici anne” olarak nitelendirilebilmesi için gerekli özellikleri kapsamaktadır. Bu özellikler; “uyum ve daha az çatışma”, “kuralların varlığından yana olma”, “hem anne hem de baba tarafından desteklendiğini hissetme” ve “hem anne hem de babanın ebeveynlik tarzlarının tutarlı olması” olarak belirtilmiştir (3,4). Sonuç olarak, bu araştırmada anne baba tutumu itibariyle adil bir aile ortamı yaratmaya daha yatkın ailelere sahip ergenlerin,(muhtemelen aile ortamlarını daha adil algılamak yoluyla) daha güçlü adil dünya inancı taşımaları beklendik bir sonuçtur ve alanyazını desteklemektedir.

5.6. Bağımsız Değişkenlerin Adil Dünya İnancı Üzerindeki Açıklayıcılığı

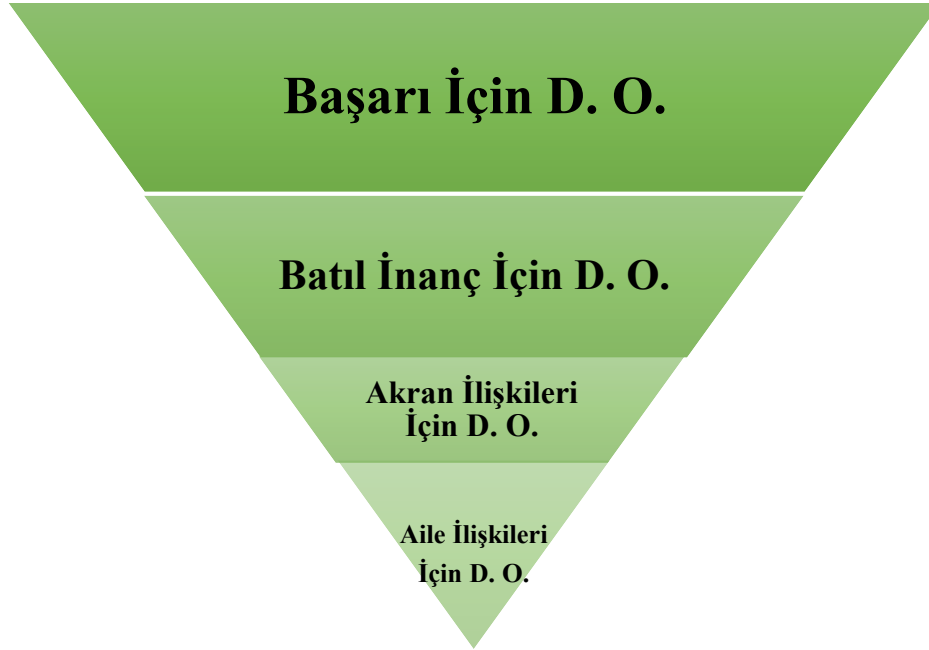
Bu araştırmada, bağımsız değişkenlerin sadece bağımlı değişken olan adil dünya inancı ile ilişkisi değil, adil dünya inancı üzerindeki etkileri, yani hangisinin adil dünya inancını ne derece etkilediği de araştırılmıştır. Böylece ülkemizde pek fazla çalışılmamış bir konu olan adil dünya inancı hakkında hem temel bilgi edinilmesi hem de ileride yapılacak araştırmalara ışık tutmak amaçlanmıştır.

Araştırmanın sonuçlarına göre; yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, (alt boyutları bağlamında) anne baba tutumu ve (alt boyutları bağlamında) denetim odağı ile adil dünya inancının beraber analiz edildiği model anlamlı çıkmıştır. Bu sonuç, ilgili alanyazın ve araştırmacının tahminleri doğrultusunda belirlenen değişkenlerin, ergenlerin adil dünya inancının görece zayıf veya güçlü olmasını gerçekten açıklayan etkenler olduğunu göstermektedir.

Modelin anlamlılığının ötesinde bu sonucun ayrıntısına bakılırsa; yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağının adil dünya inancının %35'ini açıkladığı görülmüştür. Bu değer %90'larda olmasının en mükemmel sonuç olduğu bilinmektedir (48). Dolayısıyla bu oranın, birçok değişkenin adil dünya inancına katkısı göz önüne alınarak yapılan ilk çalışma için oldukça yol gösterici olduğu söylenebilir. Yine de bu sonuç aynı zamanda kurulan modelde adil dünya inancını açıklayan başka nedenlerin varlığını göstermektedir. Bir başka açıdan bakılırsa, bu araştırmada adil dünya inancına

yönelik olarak seçilmiş olan değişkenlerle daha büyük örneklem gruplarıyla, farklı ölçekler de kullanılarak yapılacak araştırma sonuçları, bu değişkenlerin adil dünya inancına katkısını daha iyi açıklayabilir.

Araştırmadaki değişkenlerin birlikte analiz sonucuna göre söz konusu bağımsız değişkenler arasında, adil dünya inancı üzerinde anlamlı etkisi olan değişkenlerin; aile ilişkileri için denetim odağı, başarı için denetim odağı, akran ilişkileri için denetim odağı ve batıl inanç için denetim odağı olduğu görülmüştür. Bu etkenlerin adil dünya inancına etki miktarına bakılırsa, önem sırasına göre önce başarı için denetim odağı, arkasından batıl inanç için denetim odağı, akran ilişkileri için denetim odağı ve en son aile ilişkileri için denetim odağı gelmektedir (bkz. Şekil 5.1). Bu önem sıralamasının dikkat çekici bir yönü, okul başarısının ilk sırada gelmiş olmasıdır. Buradan hareketle ergenler için okul başarısı, alınan notlar, gösterilen çaba, vb. okul başarısı deneyimlerinin adaletle dair tutumları üzerinde önemli bir etkisi olduğu görülmektedir. Alanyazında, okuldaki göze çok çarpmayan adaletsizliklerin bile öğrenciler üzerinde önemli etkiler bıraktığı belirtilmiş (49), okul ortamında adil dünya inancının önemi ifade edilmiştir (50). Ayrıca özellikle kişisel adil dünya inancının olumlu yönde ilişkili bulunduğu değişkenlerden birisi de (okula dair olumlu tutumlar ve okuldan zevk almanın yanı sıra) akademik özgüvendir (33). Bu araştırmada da ergenlerin okul başarılarını kendi çabalarının sonucu olarak görmelerinin, adil dünya inancına en büyük katkıyı yaptığı bulunmuştur. Sonuç olarak okul başarısı ve bağlantılı deneyimlerin, ergenlerin adaletle ilgili inançlarını sandığından daha çok etkilediği bu araştırmayla da doğrulanmış olmaktadır.



Şekil 5.1. Adil dünya inancı üzerinde anlamlı etkisi olan değişkenlerin önem sırası.

Adil dünya inancına katkısı bakımından ikinci sırada olan batıl inanç için denetim odağının da adil dünya inancını açıklamakta önemli olduğu görülmektedir. Yani ergenlerin uğurlu nesnelere onların işlerini kolaylaştırdığını düşünmeleri, adil dünya inancının önemli bir parçası gibi görünmektedir. Bu sonuç, şans ya da uğur getiren nesnelere inanmakla dünyanın (genel olarak) adil olduğuna inanmanın birlikte güçlenen inançlar olduğunu ifade etmektedir. Bu iki inanç, dış güçler ya da bireyin dışındaki bir mekanizmanın, hem bireysel anlamda bireyin başına olumlu şeyler gelmesini, hem de daha genel anlamda dünyanın bir şekilde adaletli bir yer olmasını (ve adaletin yerini bulmasını) sağlayacağı şeklinde ortak bir noktada kesişiyor olabilir. Ancak bu bağlantıya yönelik olarak başka araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Adil dünya inancını anlamlı derecede açıklayan üçüncü değişken akran ilişkileri için denetim odağıdır. Ergenlerin, neredeyse akran ilişkilerini kontrol edebildiklerine olan inançlarının arttığı ölçüde adaletle inanmaları kolaylaşmaktadır. Oysa ergenlerin, aile ilişkilerini kontrol edebildiklerine dair inançlarının adil dünya inancına katkısı neredeyse akran ilişkileri için denetim odağının yarısı kadardır. Bu durum, ailenin arka planda gibi görünmeye başladığı, akran ilişkilerinin ise çok

önemli bir referans noktası haline geldiği ergenlik dönemi için beklendik bir sonuçtur.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Türkiye’de oldukça az çalışılmış olan adil dünya inancını, çeşitli değişkenler açısından ele almış, adil dünya inancı açısından önem verilen bir dönem olan ergenleri hedeflemiştir. Bunun için önce ergenlerin adil dünya inançlarını ölçmeye yönelik geçerli ve güvenilir bir araç geliştirilmesi hedeflenmiş, bu hedefe ulaşılmıştır. Ölçek geliştirme sonrasında yapılan çalışmada ise cinsiyet, yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim düzeyi, anne baba tutumu ve denetim odağının hem adil dünya inancı bağlamında ayrı ayrı, hem de bir model olarak hep birlikte analiz edilmiştir. Tüm bu analizlerin sonuçları, kapsamalarına göre şu şekilde özetlenebilir:

- **Adil Dünya İnancı ve Demografik Değişkenler:**

- Araştırma kapsamında geliştirilen “Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği”, 13–18 yaş arası ergenlere uygulanabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçektir.
- Erkek ve kız ergenlerin genel adil dünya inancı, kişisel adil dünya inancı ve adil dünya inancı toplam puanları arasında belirgin bir fark görülmemiştir.
- Ergenlerin yaşları ilerledikçe genel adil dünya inançlarının zayıfladığı görülmüştür. Daha özel anlamda ise; yaklaşık olarak 15, 17 ve 18 (ve üzeri) yaşlarındaki ergenlerin 13 yaşındaki ergenlere göre dünyanın genel anlamda adil olduğuna daha az inandıkları bulunmuştur.
- Farklı yaş gruplarındaki ergenlerin kişisel adil dünya inançlarının birbirinden farklı olmadığını göstermiştir.
- Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği’nden alınan toplam puanlar temelinde bakıldığında; ergenlik döneminde adil dünya inancında, 17-18 yaşlarında daha küçük yaşlara göre dikkate değer bir azalma görülmüştür. Ayrıca yaş-adil dünya inancı ilişkisine bakıldığında katılımcıların yaşları ilerledikçe adil dünya inançlarının zayıfladığı saptanmıştır.

- Farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan ergenlerin adil dünya inançlarında fark görülmemiştir.
- Ergenlerin adil dünya inancı alt boyut ve toplam puanı bakımından ebeveyn eğitim düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemiştir.
- **Adil Dünya İnancı ve Denetim Odağı:**
 - Ergenler, okul başarılarının kendilerinin kontrolünde olduğuna daha çok inandıkça dünyanın adil olduğuna daha çok inanmaktadırlar.
 - Araştırmaya katılan ergenler akran ilişkilerinin kendilerinin kontrolünde olduğuna inandıkça adalete dair inançları da artmaktadır.
 - Ergenler sorunların çözümünde kadere değil daha çok kendi çabalarına güvendikçe, kendilerine adil davranıldığına daha çok inandıkları görülmüştür.
 - Araştırmada yer alan ergenlerin, işlerin yolunda gitmesi için onlara şans getiren nesnelere olduğuna inanmaları ile adalete dair inançları ilişkili bulunmamıştır. Buradan hareketle araştırmanın sonucuna göre batıl inanç ve adil dünya inancı, birbirlerinden ayrı inançlar gibi görünmektedir.
 - Ergenler daha çok içten denetimli ise daha güçlü kişisel adil dünya inancı ve (toplam) adil dünya inancı taşımaktadırlar.
- **Adil Dünya İnancı ve Anne-Baba Tutumu:**
 - Ergenlerin anne babalarının demokratik tutumu daha çok benimsemiş ebeveynler olmaları durumunda, ergenler dünyanın genel olarak adil bir yer olduğuna daha çok inanmaktadırlar.
 - Çocuklarına karşı daha etkin tahammül gösteren anne babaların olduğu ailelerde yetişen ergenlerin genel ve toplamdaki adil dünya inançları daha güçlü görülmektedir.
 - Aile yapısı geleneksel normları daha fazla yansıtan ergenlerin genel ve toplam adil dünya inançları daha güçlü görülmektedir.

- Ergenlerin ebeveynlerinin toplumdaki hızlı sosyal değişiklik ve modernleşme sürecine uyumu ile adil dünya inancı puanları arasında bir ilişki bulunmamaktadır.
- Daha demokratik, çocuğuyla daha iyi özdeşim kuran, sosyal normlara daha fazla uyan ve uyumlu bir sosyal hareketlilik özelliğine sahip anne baba tutumunun benimsendiği ailelere mensup ergenler, dünyanın adil bir yer olduğuna daha fazla inanmaktadırlar.
- **Bağımsız Değişkenlerin Adil Dünya İnancına Etkisi:**
 - Yaş, sosyo-ekonomik düzey, ebeveyn eğitim durumu, anne baba tutumu ve denetim odağı etkenleri, adil dünya inancının %35'ini açıklamaktadır.
 - Bu etkenlerin adil dünya inancına etkisi, önem sırasına göre önce başarı için denetim odağı, arkasından batıl inanç için denetim odağı, akran ilişkileri için denetim odağı ve en son aile ilişkileri için denetim odağıdır.

Özetle araştırmanın sonuçları ışığında, ergenlerin adil bir dünyada yaşadıklarına ve kendilerine adil davranıldığına ne kadar inanacaklarını birçok farklı etkenin belirlediği görülmektedir. Bunlar arasında da ergenlerin aile ilişkileri, akran ilişkileri ve okul başarısı ve genel olarak işlerin yolunda gitmesi üzerinde ne kadar kontrol sahibi olduklarının oldukça belirleyici olduğu görülmektedir. Ayrıca alanyazındaki bulgular ışığında da beklendiği şekilde, denetim odağının adil dünya inancı açısından çok önemli bir etken olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu araştırmanın gelişim ile ilgili sonuçlarına bakıldığında ergenlerin, dünyanın genel olarak adil bir yer olduğuna dair inançlarının yaş ilerledikçe azaldığı, 15 yaşında ise bu konuda bir kırılma noktası yaşadıkları görülmüştür. Buna ek olarak, ergenlik döneminde adil dünya inancında, 17–18 yaşlarında daha küçük yaşlara göre dikkate değer bir azalma olduğu görülmüştür.

Bu araştırmanın sonuçları, örneklem sayısı ile sınırlıdır. Özellikle Ergenler İçin Adil Dünya İnancı Ölçeği ile yapılan araştırmada, anne-babalardan veri

toplamanın zorluğu sebebiyle örneklemin büyüklüğü sınırlanmıştır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, bu araştırmada adil dünya inancına katkısı olan değişkenler ve etkileri, daha büyük örneklem gruplarıyla test edilmelidir. Ayrıca adil dünya inancının ilişkili bulunduğu veya bulunabileceği değişkenlerle ilişkilerinin ayrı ayrı incelendiği büyük ölçekli araştırmaların da yapılması gerekmektedir. Ayrıca adil dünya inancının, çocukluktan itibaren gelişimin nasıl olduğuna dair ülkemizde yapılmış bir araştırma bulunmamaktadır; buna yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Araştırmanın bir başka sınırlılığı, kesitsel bir araştırma olmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle yaşın etkisinin, adil dünya inancının gelişiminin daha kapsamlı ele alınacağı boylamsal nitelikteki araştırmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir.

Bireyin yaşadığı yerin ve kendisine yönelik davranışların adil olduğuna inanıp inanmaması, alanyazında da belirtildiği gibi ona ruh sağlığına dahi etki eden bir mekanizma, bir kaynak sağlamaktadır. Birçok işlevi olan adil dünya inancının, bu açıdan kritik bir dönem olan ergenlikte ne kadar güçlü olduğu önemli ve keşfedilmeyi bekleyen bir araştırma konusudur. Ayrıca, çocukluk döneminde görülen “hemen gelen adalet” yaklaşımının adil dünya inancına temel oluşturduğu göz önüne alınarak, ülkemizde adaletle dair görüş ve tutumların çocukluk dönemindeki gelişimi ile ilgili de araştırmalar yapılması gerekmektedir.

Gerek alanyazında gerekse bu araştırmanın sonucunda, anne-babaların, çocuk ve ergenlerin adaletle ilgili deneyimleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda anne baba tutumları ve adil dünya inancının birlikte ele alındığı çalışmalar yapılarak, aile deneyimlerinin etkisi ortaya çıkarılmalıdır. Ayrıca adil dünya inancının, daha geniş ölçekte toplumsal ve kültürel özellikler bağlamında araştırılması alanyazın açısından büyük bir ihtiyaçtır. Mevcut bilgiler doğrultusunda bakıldığında ise, ebeveynlerin çocuk ve ergenlere sağladığı aile ortamının adil şekilde düzenlenmesi önem taşımaktadır. Çocukluk döneminden itibaren ailede edinilen deneyimlerin, bireyin dünya hakkındaki izlenimlerinin temeli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda aile ortamının adil, “kural” kavramının önem taşıdığı ve

böylece adalete önem verildiği bir ortam olması bireyin adil dünya inancını destekleyerek ruh sağlığını koruyucu etki yapacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi, bireyin karşılaştığı olay ve sonuçların kendi davranışlarının mı yoksa dış güçlerin etkisi olarak mı gördüğü, yani denetim odağı önemli bir özellik olarak görülmektedir. Adil dünya inancı bağlamında da bireyin içten denetimli mi dıştan denetimli mi olduğu, hem alanyazında hem de bu araştırmanın sonuçlarına göre önemli bir etkidir. İçten denetimli olmak, genellikle olumlu addedilen özelliklerle ve görece sağlıklı bir ruh hali ile ilişkilendirilmekte, hem alanyazında hem de bu araştırmanın sonuçlarına göre adil dünya inancı ile de pozitif ilişkisi olduğu ifade edilmektedir. Adil dünya inancının da ruh sağlığını koruyucu etkisi düşünüldüğünde, ebeveynlerin çocuk ve ergenleri yetiştirirken, onlara karşılaştıkları sonuçların genel anlamda kendi çabalarının sonucu olduğu yönünde ve sorumluluk vererek rehberlik etmeleri önerilebilir. Böylece çevresi üzerinde etkin, gerektiği yerde kendine düşen payı ve sorumluluğu kabul eden ve görece olarak daha sağlıklı bireyler yetiştirmenin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Adil dünya inancı bağlamında okul deneyimlerinin özellikle ergenlik döneminde önemli etkisinin olduğu yönünde hatırı sayılır bulgular mevcuttur. Bu araştırmada da okul başarısının nelere atfedildiğinin, ergenlik döneminde adil dünya inancını önemli ölçüde etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla, ergenlerin okul ortamlarında adaletin mümkün olduğunca gözetilmesi, özellikle öğretmenlerin sınıf ortamını bu bağlamda düzenleyip yönetmesi onların adalete dair inançlarını destekleyecektir. Daha geniş ölçekte ise eğitim politikaları ve uygulamaları düzenlenirken, ergenlerin adalet konusundaki hassasiyetleri göz önünde bulundurulmalıdır.

7. KAYNAKLAR

1. Dalbert C, Stoeber J. The personal belief in a just world and domain-specific beliefs about justice at school and in the family: A longitudinal study with adolescents. 2006;30(3):200–7. Available from: <http://dx.doi.org/10.1177/0165025406063638>
2. Lerner MJ, Miller DT. Just world research and the attribution process: Looking back and ahead. *Psychol Bull.* 1978;85(5):1030–51.
3. Sallay H, Dalbert C. The Development of the Belief in a Just World-The Impact of Being Raised in a One-Parent or an Intact Family. The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood-Origins and Consequences [Internet]. New York: Routledge; 2004. p. 47–66. Available from: https://books.google.com.tr/books?id=HzVMgVQzocoC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&hl=en&output=reader&pg=GBS.PT8
4. Dalbert C, Radant M. Parenting and Young Adolescents' Belief in a Just World. In: Dalbert C, Sallay H, editors. *The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood-Origins and Consequences.* New York: Routledge; 2004. p. 30–46.
5. Furnham A. Just World Beliefs in Twelve Societies. *The Journal of Social Psychology.* 1993. p. 317–29.
6. Dalbert C. Belief in a Just World. In: Leary MR, Hoyle RH, editors. *Handbook of Individual Differences in Social Behavior.* New York: Guilford Publications; 2009. p. 288–97.
7. Dzuka J, Dalbert C. Mental Health and Personality of Slovak Unemployed Adolescents : The Impact of Belief in a Just World1. 2002;732–57.
8. Oppenheimer L. The belief in a just world and subjective perceptions of society: A developmental perspective. *J Adolesc.* 2006;29(4):655–69.
9. Correia I, Dalbert C. Belief in a just world, justice concerns, and well-being at Portuguese schools. *Eur J Psychol Educ.* 2007;22(4):421–37.
10. Furnham A. Belief in a just world: Research progress over the past decade. *Pers Individ Dif.* 2003;34(5):795–817.
11. Solomon RC. *Adalet Tutkusu.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2004.
12. Sallay H, Dalbert C. Introduction. In: Dalbert C, Sallay H, editors. *The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood-Origins and Consequences.* New York: Routledge; 2004. p. 20–8.
13. Rubin Z, Peplau LA. Who Believes in a Just World? 1975;31(3).
14. Correia I, Batista MT, Lima ML. Does the belief in a just world bring happiness? Causal relationships among belief in a just world, life satisfaction and mood. *Aust J Psychol [Internet].* 2009;61(4):220–7. Available from: <http://doi.wiley.com/10.1080/00049530802579515>
15. Hafer CL. Do Innocent Victims Threaten the Belief in a Just World? Evidence From a Modified Stroop Task. *J Pers Soc Psychol.* 2000;79(1):165–73.

16. Dalbert C. The World is More Just for Me than Generally: About the Personal Belief in a Just World Scale's Validity. *Soc Justice Res.* 1999;12(2):79–98.
17. Dalbert C, Sallay H. The Justice Motive in Adolescence and Young Adulthood, Origins and Consequences [Internet]. New York: Routledge; 2004. Available from: <https://play.google.com/books/reader?printsec=frontcover&output=reader&id=HzVMgVQzocoC&pg=GBS.PT8>
18. Long GT, Lerner MJ. Deserving, the “personal contract,” and altruistic behavior by children. *J Personal Soc Psychol.* 1974;29(4):551–6.
19. Jose PE. Just-world reasoning in children's immanent justice judgements. *Child Dev.* 1990;61(4):1024–33.
20. Peter F, Dalbert C, Kloeckner N, Radant M. Personal belief in a just world, experience of teacher justice, and school distress in different class contexts. *Eur J Psychol Educ.* 2013;28(4):1221–35.
21. Dağ İ. Kontrol Odağı Ölçeği (KOÖ): Ölçek Geliştirme , Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Türk Psikol Derg.* 2002;17(49):77–90.
22. Ahlin EM, Lobo Antunes MJ. Locus of Control Orientation: Parents, Peers, and Place. *J Youth Adolesc.* 2015;44(9):1803–18.
23. Kulas H. Locus of control in adolescence : A longitudinal study. *Adolescence.* 1996;31(123):721–9.
24. Candangil SÖ, Ceyhan AA. Denetim Odakları Farklı Lise Öğrencilerinin Vermede Öz-Saygı ve Stres Düzeyleri. *Sos Bilim Derg.* 2006;2:71–88.
25. Darling N, Steinberg L. Parenting styles as context: an integrative model. *Psychol Bull.* 1993;113(3):487–96.
26. Patterson MW, Cheung AK, Mann FD, Tucker-drob EM, Harden KP. Multivariate Analysis of Genetic and Environmental Influences on Parenting in Adolescence. *J Fam Psychol.* 2017;February:1–10.
27. Karmakar R. Does Parenting Style Influence the Internalization of Moral Values in Children and Adolescents? *Psychol Stud (Mysore).* 2015;60(4):438–46.
28. Kağıtçıbaşı Ç. Kültür ve Ana Babalık: Kuram ve Uygulama Çıkarımları. In: Sayıl M, Yağmurlu B, editors. *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma.* İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları; 2012. p. 61–79.
29. Rudy D, Grusec JE. Correlates of Authoritarian Parenting in Individualist and Collectivist Cultures and Implications for Understanding the Transmission of Values. *J Cross Cult Psychol* [Internet]. 2001;32(2):202–12. Available from: <http://jcc.sagepub.com/cgi/doi/10.1177/0022022101032002007>
30. Donat M, Dalbert C, Kamble SV. Adolescents' cheating and delinquent behavior from a justice-psychological perspective: the role of teacher justice. *Eur J Psychol Educ.* 2014;29(4):635–51.

31. Özyürek A, Şahin FT. Anne-Çocuk İlişkisinin ve Baba Tutumlarının Çocukların Ahlâki ve Sosyal Kural Anlayışları Üzerine Etkisi. *Eğitim ve Bilim*. 2015;40(177):161–74.
32. Dalbert C, Maes J. Belief in a Just World as a Personal Resource in School. In: Ross M, Miller DT, editors. *The Justice Motive in Everyday Life*. Cambridge: Cambridge; 2004. p. 365–81.
33. Donat M, Peter F, Dalbert C, Kamble S V. The Meaning of Students' Personal Belief in a Just World for Positive and Negative Aspects of School-Specific Well-Being. *Soc Justice Res. Springer US*; 2016;29(1):73–102.
34. Donat M, Umlauf S, Dalbert C, Kamble S V. Belief in a Just World , Teacher Justice , and Bullying Behavior. *Aggress Behav*. 2012;38(January):185–93.
35. Witt LA. Urban-Nonurban Differences in Social Cognition: Locus of Control and Perceptions of a Just World. *J Soc Psychol*. 1989;129(5):715–7.
36. Güngör D. Psikolojide Ölçme Araçlarının Geliştirilmesi ve Uyarlanması Kılavuzu. *Türk Psikol Yazıları* [Internet]. 2016 [cited 2018 May 29];19(38):104–12. Available from: <http://www.turkpsikologidergisi.com/PDF/TPY/38/07.pdf>
37. DeVellis RF. Ölçek Geliştirme-Kuram ve Uygulamalar [Internet]. 3. Basımda. Totan T (Çev. E., editor. Ankara: Nobel; 2014. Available from: https://www.nobelkitap.com/nblurun/nobelkitap_com_118973.jpg
38. Yüceşahin MM, Tuysuz S. Ankara Kentinde Sosyo-Mekansal Farklılaşmanın Örüntüleri: Amprik Bir Analiz. *Coğrafi Bilim Derg*. 2011;9(2):159–88.
39. Cole DA. Utility of confirmatory factor analysis in test validation research. *J Consult Clin Psychol*. 1987;55:584–94.
40. Sümer N. Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikol Yazıları*. 2000;3(6):49–74.
41. Kline RB, editor. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. 2nd ed. New York: The Guilford Press; 2005.
42. Tezbaşaran A. Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu. 2nd ed. Ankara: Türk Psikologlar Derneği; 1997.
43. Öner N. Türkiye’de Kullanılan Psikolojik Testlerden Örnekler. 2nd ed. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; 2006.
44. Öngen D. Denetim Odağı Ölçeği’nin Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*. 2003;35:436–47.
45. Demircioğlu H. Altı Yaşında Çocuğu Olan Annelere Uygulanan Aile Eğitimi Programının Aile İşlevleri ve Anne Baba Tutumları ile Çocuğun Gelişimi Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi; 2012.
46. Çivitçi A. Erken Ergenlik Döneminde İçsel-Dışsal Denetim Odağı Boyutları ve Cinsiyete Göre Mantıkdışı İnançlar. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Derg*. 2007;14(1):3–12.
47. Dik T. Atasözlerinde Adil Dünya İnancı. *Milli Folk*. 2010;22(88):28–32.

48. Kalaycı Ş. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. 7th ed. Ankara: Asil Yayınevi; 2016.
49. Pretsch J, Ehrhardt N, Engl L, Risch B, Roth J, Schumacher S, et al. Injustice in School and Students' Emotions, Well-Being, and Behavior: A Longitudinal study. *Soc Justice Res.* 2016;29:119–38.
50. Erdem P, Bayhan P. Ergenlerde Adil Dünya İnancı Gelişiminin Okul Ortamında Değerlendirilmesi: Bir Gözden Geçirme. IVth International Eurasian Educational Research Congress [Internet]. Ankara: Anı Yayıncılık; 2017. p. 230–5. Available from: http://ejercongress.org/pdf/bildiri_kitabi_2017.pdf

8. EKLER

EK 1. Onam Formu ve Ergenler İçin Adil Dünya İnani leği rnek Maddeler

ÇOCUK/ERGEN GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Pelin Erdem'in sizin yaşınızdaki ergenlerle yaptığı bu alışma, Hacettepe niversitesi ocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda yapılıyor. Araştırmada senin yaş grubundaki ergenlerin fikirleri merak ediliyor; bunun için doldurmanı istediğimiz 2 tane form var.

Formlara sadece doğum tarihini yazmanı bekliyoruz. Dolduracağın formları Pelin Erdem'den başka kimse görmeyecek. Toplanan bilgiler başka kimseyle paylaşılmayacak.

Formları doldurduğunda senin yaşındaki ergenlerle ilgili birçok Şey öğrenmiş olacağız. Böylece sizleri çok daha iyi anlamamıza yardım etmiş olacaksın!

Katılmak tamamen gönüllü, bu yüzden eğer formları doldurmayı kabul ediyorsan aşağıdaki kutuyu imzalayabilir veya işaretleyebilirsin.

Teşekkürler!

Bana araştırmanın amacı hakkında açıklama yapıldı ve bu araştırmada yer almayı kabul ediyorum.

İMZA:

Araştırmacı: Pelin ERDEM

Tarih:

İletişim: peline06@hacettepe.edu.tr (0312) 680 15 59

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

ocuk Gelişimi Bölümü Sıhhiye – ANKARA

ADİL DÜNYA İNANCI ÖLÇEĞİ

KATILIMCI NO:

SINIF:

DOĞUM TARİHİ:

Aşağıda adalet ile ilgili bazı cümleler var. Okuduğunuz her bir cümleye ne kadar katıldığınızı kutulara (X) koyarak işaretleyiniz.
Burada ilk kutu o cümleye hiç katılmadığınızı, en sondaki kutu da kesinlikle katıldığınızı gösteriyor. Teşekkürler ☺

GENEL ADİL DÜNYA İNANCI	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
İyilik yapan insanların başına iyi şeylerin geleceğine inanıyorum.					
Kötülük yapan insanların başına kötü şeylerin geleceğine inanıyorum.					
Bir insan başka bir insana zarar verirse cezasını bulur.					
KİŞİSEL ADİL DÜNYA İNANCI	Hiç Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Çevremdeki insanlar bana adil davranır.					
Genellikle başıma gelen güzel şeyleri hak ettiğimi düşünüyorum.					
Pek fazla haksızlığa uğramam.					

EK 2. İç-Dış Denetim Odağı Ölçeği

İÇ-DIŞ DENETİM ODAĞI ÖLÇEĞİ

Katılımcı No:

Doğum Tarihi: ____/____/____

Cinsiyet: Kız Erkek

(Gün / Ay / Yıl)

Sınıf:

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1. Bazı insanlar, sporda doğuştan yeteneklidirler.				
2. Bir şeyi yanlış yaptığımda onu düzeltmek için yapılabileceğim çok az şey vardır.				
3. Ana babalar, çocukların kendi kararlarını kendilerinin vermelerine izin vermelidirler.				
4. Kazanması için bir takımı alkışlamak, o takıma şanstın daha fazla yarar sağlar.				
5. Bir ceza aldığım zaman, bu cezanın genellikle hiçbir haklı nedeni olmadığını düşünürüm.				
6. Güne iyi başlarsam, ne yaparsam yapayım o gün güzel geçer.				
7. Çoğu zaman çok fazla çabalamaya değmez, çünkü kötü giden bir şey asla düzelmez.				
8. Bir öğrenci yeterince iyi çalışırsa, her konuda başarılı olabilir.				

9. Hatam olmadığı halde olan bitenle ilgili sık sık suçlandığım olur.				
10. Sınavlardan yüksek notlar almak benim için çok şey ifade eder.				
11. Bazı insanlar doğuştan şanslıdırlar.				
12. Bazı sorunlar, üzerine gitmeden de kendiliğinden çözülebilir.				
13. Akıllı olmak, şanslı olmaktan daha iyidir.				
14. Ailemin benim hakkında verdiği kararlarda çoğu kez bana söz düşmez.				
15. Önceden plan yapmak işlerin iyi gitmesini sağlar.				
16. Arkadaşlarıma istediklerimi yaptırmak kolaydır.				
17. Eğer bana düşman olmak isteyen bir yaşıtım varsa, bu durumu engellemek için yapabileceğim çok az şey vardır.				
18. Yaşamımda iyi şeyler gerçekleştiğinde, bunlar tamamen çok sıkı çalışmamın ürünüdür.				
19. Çoğu zaman evde işlerin istediğim gibi gelişmesi için uğraşmamın bir yararı olmaz.				
20. Eğer yeterli çabayı gösterirsem, olaylar istediğim gibi gelişir.				
21. Gelecekte olabilecekleri, bugün yaptıklarımızla değiştirebiliriz.				
22. İnsanlar çoğu zaman hiçbir haklı neden olmadan bana kızıyorlar.				

23. Ne zaman istesem, anne ve babam bana yardımcı olurlar.				
24. İnsanların beni sevip sevmemesi benim nasıl davrandığıma bağlıdır.				
25. Bana uğur getiren eşyalarım vardır.				
26. Yaşıtlarımdan birisi bana kızarsa bunu engellemek için yapabileceğim bir şey yoktur.				
27. Ev ödevlerini yapıp yapmamamın, aldığım notlar üzerinde önemli bir etkisi vardır.				
28. Dört yapraklı bir yonca bulursam bunun bana iyi şans getirebileceğine inanırım.				
29. Birçok sorunu çözmenin en iyi yolu, o sorun üzerinde düşünmemektir.				

EK 3. Onam Formları ve Aile Tutum Envanteri

AİLELER İÇİN KATILIM İZİN FORMU

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi olan **Araş. Gör. Pelin Erdem** tarafından Prof. Dr. Pınar BAYHAN danışmanlığında yürütülen doktora tezi kapsamında yapılmaktadır.

Araştırmanın amacı, 13–18 yaş grubundaki ergenlerin adil dünya inançlarını, anne-baba tutumları ve denetim odağı çerçevesinde incelemektir. Bu kapsamda çocuklara “Adil Dünya İnancı Ölçeği” ve “Denetim Odağı Ölçeği” doldurtulacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili biriminden ve Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan gerekli uygulama izni alınmıştır.

Araştırmada sizden veya çocuğunuzdan kimlik bilgisi istenmemektedir. Toplanan bilgiler bilimsel veri toplama dışında hiçbir şekilde hiçbir yerde kullanılmayacak, araştırmacı dışında hiçbir kurum veya kişiyle **paylaşılmayacaktır.** Çocuğunuz istediği anda araştırmaya katılmaktan vazgeçebilir ve bu kendisine hiçbir sorumluluk yüklemeyecektir. Ayrıca araştırma konusu veya uygulamasıyla ilgili her türlü soru, araştırmacı tarafından yanıtlanacaktır; iletişim bilgileri aşağıda yer almaktadır. Araştırmaya katılımınız bizim için çok değerlidir.

Çocuğunuzun araştırmaya katılmasında sakınca görmüyorsanız lütfen aşağıdaki kısmı imzalayınız.

Teşekkür ederiz.

Çocuğumun araştırmada yer almasında bir sakınca görmüyorum.	
Velinin Adı-Soyadı:	Tel:
İMZA:	

Araştırmacı: Pelin ERDEM
İletişim: peline06@hacettepe.edu.tr

(0312) 680 15 59

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Çocuk Gelişimi Bölümü
Sıhhiye - ANKARA

Tarih:

ANNE/BABALAR İÇİN ONAM FORMU

Bu araştırma, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi olan **Araş. Gör. Pelin Erdem** tarafından Prof. Dr. Pınar BAYHAN danışmanlığında yürütülen doktora tezi kapsamında yapılmaktadır.

Araştırmanın amacı, 13–18 yaş grubundaki ergenlerin adil dünya inançlarını, anne-baba tutumları ve denetim odağı çerçevesinde incelemektir. Bu amaçla sizden ekteki “Aile Tutum Envanteri”ni doldurmanız istenmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili biriminden ve Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan gerekli uygulama izni alınmıştır.

Araştırmada sizden bu onam formu haricinde hiçbir kimlik bilgisi istenmemektedir.

Toplanan bilgiler bilimsel veri toplama dışında hiçbir şekilde hiçbir yerde kullanılmayacak, araştırmacı dışında hiçbir kurum veya kişiyle **paylaşılmayacaktır.** İstedığınız anda araştırmaya katılmaktan vazgeçebilirsiniz; bu size hiçbir sorumluluk yüklemeyecektir. Ayrıca araştırma konusu veya uygulamasıyla ilgili her türlü sorunuz, araştırmacı tarafından yanıtlanacaktır; iletişim bilgileri aşağıda yer almaktadır.

Araştırmaya katılımınız bizim için çok değerlidir.

LÜTFEN HİÇBİR SORUYU BOŞ BIRAKMAYINIZ.

Araştırmaya katılmayı kabul ediyorsanız lütfen aşağıdaki kısmı imzalayınız.

Teşekkür ederiz.

Araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Ad-Soyad:

Tel:

İMZA:

Araştırmacı: Pelin ERDEM

İletişim: peline06@hacettepe.edu.tr

(0312) 680 15 59

Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi

Çocuk Gelişimi Bölümü

Sıhhiye - ANKARA

Tarih:

Katılımcı No:

Çocuğunuzun Doğum Tarihi: / /

Eğitiminiz:	A)İlkokul	B)Ortaokul	C)Lise	D)Üniversite	E)Lisansüstü
--------------------	-----------	------------	--------	--------------	--------------

AİLE TUTUM ENVANTERİ

Ölçekte yer alan 45 madde ile yetişkinlerin çeşitli konulardaki düşünce ve tutumları ifade edilmeye çalışılmıştır. Lütfen her maddeyi okuyunuz. Cevaplamadan önce ifadelerin sağ tarafında verilen 'Katılmıyorum', 'Biraz katılıyorum', 'Oldukça katılıyorum', ' Tamamen katılıyorum' seçeneklerinden sizce en uygun olanına karar vererek bir tanesini işaretleyiniz. **Hiçbir ifade için doğru ya da yanlış cevap yoktur. Sizin seçerek işaretlediğiniz cevap doğru cevaptır.**

LÜTFEN HİÇBİR SORUYU BOŞ BIRAKMAYINIZ.

Bu formu ciddiyet ve içtenlikle cevaplayacağınızı ümit eder, zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz.

MADDE	Katılmıyorum	Biraz Katılıyorum	Oldukça Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Çocukların duygularını nasıl ifade etmesi gerektiği kendilerine öğretilmelidir.				
2. Anne ve babalık görevini iyi biçimde yerine getirememiş ebeveynler başarısız sayılır.				
3.Çoğu zaman, kendimi çocuklarımda görür gibi olurum.				
4. Becerikli ve yetenekli bir yetişkin sayılabilmenin önemli bir koşulu, çocuk yetiştirmede başarılı olmaktır.				
5.Çocuğumun başkaları üzerinde iyi izlenim uyandırması bana büyük zevk verir.				
6.Hayatımda bana en çok doyum sağlayan şeylerin başında annelik ya da babalık görevi gelir.				
7.Çocuğum için pek çok fedakarlığa katlandığımı düşünüyorum.				
8.Çocuklar, her şeyi en iyi şekilde yapmaya özendirilmelidir.				

9.Aile ile ilgili planlar yapılırken çocukların da tercihleri göz önünde tutulmalıdır.				
10.Çocukların görüşlerine saygı gösterilmeli ve bu görüşlerin rahatlıkla ifade edilmesine imkan verilmelidir.				
11.Adetlere uyarım; saygın kişilerin geleneklere aykırı bulduğu şeyleri yapmaktan kaçınırım.				
12.Benim için işimde yükselmek (yönetici olmak gibi) arkadaş kazanmaktan daha önemlidir.				
13.Büyükler çocuklarla şakalaşır, arkadaşça davranırlarsa, aralarında güzel bir ilişki kurulur.				
14.İçinde bulunduğum grupta (ya da toplulukta) ön planda olmayı isterim.				
15. Kendimden üstün saydığım insanların fikirlerine öncelik veririm.				
16.Aile fertlerinin kararlarına uyarım.				
17. Devamlı olarak aynı işi yapmaktansa yeni ve farklı şeyleri denemek isterim.				
18. Üst düzeyde bir eğitim görmüş olmaya her zaman önem veririm.				

19. Çocuğum için ideal bir ebeveyn olduğumu sanıyorum.				
20. Çocuğumun üstünlüklerinin başkaları tarafından fark edilmesi çok hoşuma gider.				
21. Başarılarım hakkında konuşmak beni memnun eder.				
22. İsteddiğim bir şeyin yapılması için başkalarını ikna etmekten çekinmem.				
23. Çocuğumun gelecekte yüksek mertebelere ulaşması için elinden geleni her ne pahasına olursa olsun yapmasını isterim.				
24. Eğer çocuklar ailedeki kuralları uygun bulmazlarsa, bunu anne-babalarına söyleyebilmelidir.				
25. Bir meslekte ya da işinde tanınmış bir kimse olmak benim için önemlidir.				
26. Çocuğumun diğer çocuklardan üstün olması benim için çok önemli değildir.				
27. Yemeklerimi düzenli zamanlarda ve ortamlarda yemek isterim.				
28. Bir çocuğun hayatta başarıya ulaşmaması genelde anne-babasının kusurudur.				

29. Geleceğe ait planların gerçekleşmesi bazen imkânsız gibi görünse de, bu beni yıldırmaz.				
30. Kurallara uyulması gereken yerlerde söz konusu kuralları yakından izler, benden bekleneni en iyi biçimde yerine getirmeye çalışırım.				
31. Çocuklarla ilgili kararlar söz konusu olduğunda anne-babanınkinden çok çocukların istekleri dikkate alınmalıdır.				
32. Anne-babalar çocuklarına dertlerini rahatlıkla anlatabilecekleri bir ortam sağlamalıdır.				
33. Çocuğumdan çok şey beklerim.				
34. Çocuğumun kötü davranışları, ondan utanç duymama-düş kırıklığına uğramama sebep olur.				
35. Bir şeyi planlarken, görüşlerine saygı duyulan kişilerin fikirlerini alma gereğini duyarım.				
36. Çocuklarından, kendilerinin ulaşamadığı amaçlara ulaşmasını beklemek anne-babaların en doğal hakkı sayılmalıdır.				
37. Sık sık beş yıl sonra ne yapacağımı düşünür, kendimi				

yüksek bir mevkide görmeyi arzularım.				
38. Sorumluluk ve yükümlülükten kaçınmam.				
39. Sürekli olarak özel yeteneklerimi geliştirme imkânları ararım.				
40. Bir çocuğun başarı durumu, anne-babasının ona verdiklerinin en iyi göstergesidir.				
41. Çocuklara evde görev ve sorumluluklar verilmelidir.				
42. Rahat ve itibarlı bir yaşam sürdürebilmek için epey çaba harcarım.				
43. Çocuklar, karşı cinsten arkadaşlarıyla ilgili duygu ve düşüncelerini anne-babalarına rahatça açabilmelidirler.				
44. Çocuğuma iyi bir eğitim olanağı sağlamakla onun gelecekteki mutluluğuna önemli katkıda bulunacağımı düşünürüm.				
45. Geleceğin belirsizliğine rağmen, yaşamımı olumlu sonuçlara götüreceğine inandığım planları yaparım.				

EK 4. Tez Çalışması İçin Alınan İzinler



T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu

Sayı : 16969557 -1066

Konu :

ARAŞTIRMA PROJESİ DEĞERLENDİRME RAPORU

Toplantı Tarihi : 25 EKİM 2016 SALI
Toplantı No : 2016/21
Proje No : GO 16/447 (Değerlendirme Tarihi: 13.07.2016)
Karar No : GO 16/447- 14

Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. Pınar BAYHAN' ın sorumlu araştırmacı olduğu ve Arş. Gör. Pelin ERDEM' in doktora tezi olan, GO 16/447 kayıt numaralı ve "*Ortaokul Ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Ana Baba Tutumları Ve Denetim Odağı Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi*" başlıklı proje önerisi araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

- | | |
|--|--|
| 1. Prof. Dr. Sevda F. MÜFTÜOĞLU (Başkan) | 10 Prof. Dr. Oya Nuran EMİROĞLU (Üye) |
| 2. Prof. Dr. Nurten AKARSU (Üye) | 11 Yrd. Doç. Dr. Özay GÖKÖZ (Üye) |
| 3. Prof. Dr. M. Yıldırım SARA (Üye) | 12. Doç. Dr. Gözde GİRGİN (Üye) |
| 4. Prof. Dr. Necdet SAĞLAM (Üye) | 13. Doç. Dr. Fatma Visal OKUR (Üye) |
| İZİNLİ | 14. Yrd. Doç. Dr. Can Ebru KURT (Üye) |
| 5. Prof. Dr. Hatice Doğan BUZOĞLU (Üye) | 15. Yrd. Doç. Dr. H. Hüsrev TURNAGÖL (Üye) |
| 6. Prof. Dr. R. Köksal ÖZGÜL (Üye) | İZİNLİ |
| 7. Prof. Dr. Ayşe Lale DOĞAN (Üye) | 16. Öğr. Gör. Dr. Müge DEMİR (Üye) |
| 8. Prof. Dr. Elmas Ebru YALÇIN (Üye) | 17. Öğr. Gör. Meltem ŞENGELEN (Üye) |
| 9. Prof. Dr. Mintaze Kerem GÜNEL (Üye) | 18. Av. Meltem ONURLU (Üye) |

06.04.2017
08-1486



T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

229
7.4.17

Sayı : 14588481-605.99-E.4368475
Konu : Araştırma İzni

31.03.2017

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığı)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 15/03/2017 tarihli ve 658 sayılı yazınız.

Fakülteniz Çocuk Gelişimi Bölümü doktora öğrencisi Pelin ERDEM'in "Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Ana Baba Tutumları ve Denetim Odağı Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi" konulu tez kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Uygulama formunun (11 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

İnceleme bilgi

İA

31.03.2017

ÖZDEMİR

Mahmut ÖZDEMİR
Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135-134

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 975a-5955-3f26-87e6-dc8d kodu ile teyit edilebilir.

25.03.2016
08-12587



T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

232
31.03.16

Sayı : 14588481-605.99-E.3229959
Konu : Araştırma İzni

21.03.2016

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığı)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 25/02/2016 tarihli ve 421 sayılı yazınız.

Fakülteniz doktora öğrencisi Pelin ERDEM'in "İlkokul ve Ortaokul Öğrencilerinin Adil Dünya İnançlarının Ana Baba Tutumları ve Denetim Odağı Açısından Gelişimsel Olarak İncelenmesi" konulu tez kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (9 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (I) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Müberra OĞUZ
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aşlı ile Aynıdır.

21.03.2016

Mehmet ÖZDEMİR

Dönüşme bilgisi

İA

Q.64EİMİ

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için
Tel: (0 312) 221 02 17/135

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden ec2a-5694-38fc-b296-4c08 kodu ile teyit edilebilir.

9. ÖZGEÇMİŞ

I. Bireysel Bilgiler

Adı-Soyadı: Pelin Erdem Çevikbaş

Doğum Yeri ve Tarihi: Akhisar / 10.08.1983

Uyruğu: T.C.

İletişim Adresi ve Telefonu:

Hacettepe Üniversitesi Sıhhiye Yerleşkesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Binası 6. Kat,
Çocuk Gelişimi Bölümü Altındağ/Ankara

(0312) 305 15 26

II. Eğitimi

2010 - 2018 Doktora: Hacettepe Üniversitesi – Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

2007 - 2010 Yüksek Lisans: Hacettepe Üniversitesi – Çocuk Gelişimi ve Eğitimi

2005 Lisans: Hacettepe Üniversitesi – Edebiyat Fakültesi / Psikoloji

2001 Lise: Milli Piyango Anadolu Lisesi – Ankara

III. Mesleki Deneyimi

2005 – 2012: Çeşitli kurumlarda bale öğretmenliği ve kurum müdürlüğü

2012 – Devam ediyor: Hacettepe Üni. Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü araştırma görevlisi

IV. Bilimsel Faaliyetleri

ULUSAL KONGRELER

2011: Ulusal Okul Öncesi Eğitim Kongresi, İSTANBUL

Poster Bildiri: “Erken Çocukluk Döneminde Duyguların İfadesinde Yaratıcı Dansın Kullanımı”

2012: 3. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, ANKARA

Kongre Düzenleme Kurulu Görevleri:

Salon Görevlisi

Sekreteryaya

2015: Uluslararası Katılımlı 3. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi – Erken Müdahale

Kongre Düzenleme Kurulu

2015: Psikoloji ve Sanat Sempozyumu IV

Sözlü Sunum: “Bale Sanatının ve Türkiye de Yaygın Olarak Kullanılan Eğitim Sisteminin Çocuk ve Ergenlerin Ruh Sağlığı Açısından İncelenmesi”

ULUSLARARASI KONGRELER

2012: 3rd International Congress on Early Childhood Education, Adana

“Different Approaches to Early Childhood Education and Cross-Cultural Perspectives About Educating Young Children”

Sözlü Sunum: “Development of Aesthetic Perception in Children Between Age Group 3-7 ”

Sözlü Sunum: “Developmentally Appropriate Practices and Brain Research

2014: Artheo '14 – Philosophy, Aeshetics and Theory of Art Conference, İSTANBUL

Sözlü Sunum: “Factors Processes and Development of Aesthetic Perception and Appreciation”

2017: IVth International Eurasian Educational Research Congress, Denizli

“Changing Times, Changing Needs: Online Education, Equality, Immigration and Diversity”

Sözlü Sunum: “Ergenlerde Adil Dünya İnancı Gelişiminin Okul Ortamında Değerlendirilmesi: Bir Gözden Geçirme” (“Interpreting The Development Of Belief in a Just World in School Context: A Review”)

ULUSLARARASI KİTAP BÖLÜMLERİ

1. CONTEMPORARY PERSPECTIVES AND RESEARCH ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION, Editörler: Mustafa Yasar, Özkan Özgün, Jeanne Galbraith; Bölüm adı: “Development of Aesthetic Perception in Children” (2014)., ERDEM PELİN, DOĞAN ÖZCAN, Cambridge University Press.
2. CONTEMPORARY PERSPECTIVES AND RESEARCH ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION, Editör: Mustafa Yasar, Özkan Özgün, Jeanne Galbraith; Bölüm adı: “The Developmentally Appropriate Practice and Brain Research” (2014)., BAYHAN NUR PINAR, ERDEM PELİN, Cambridge University Press.